

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ VE SİYASET BİLİMİ
(YÖNETİM BİLİMİ)
ANABİLİM DALI

TÜSİAD'IN TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNE BAKIŞI

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Kurthan FİŞEK

Tez Jürisi Üyeleri

Adı Soyadı

İmzası

Prof. Dr. Kurthan FİŞEK

Prof. Dr. Can HAMAMCI

Prof. Dr. Alpaslan IŞIKLI

Tez Sınavı Tarihi:.....

T.C.

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ VE SİYASET BİLİMİ
(YÖNETİM BİLİMİ)
ANABİLİM DALI**

**TÜSİAD'IN TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNE BAKIŞI
Yüksek Lisans Tezi**

**Hazırlayan
Sibel ÖZKALE**

**Tez Danışmanı
Prof.Dr. Kurthan Fişek**

Ankara – 2006

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ**

**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ VE SİYASET BİLİMİ
(YÖNETİM BİLİMİ)
ANABİLİM DALI**

**TÜSİAD'IN TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNE BAKIŞI
Yüksek Lisans Tezi**

**Hazırlayan
Sibel ÖZKALE**

Ankara - 2006

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
I. BÖLÜM	
I. DERNEK OLARAK TÜSİAD : KURULUŞU, AMAÇ VE FAALİYETLERİ, ÜYELİK SİSTEMİ VE ORGANİZASYON YAPISI	5
II. TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNİN İÇİNDE BULUNDUĞU DURUM VE GÜNCEL SORUNLARI.....	
A. Okul Öncesi Eğitim.....	27
B. Temel Eğitim.....	29
C. Orta Öğretim.....	34
Ç. Meslek Yüksek Okulları.....	41
D. Yüksek Öğretim	47
II. BÖLÜM	
TÜSİAD'IN TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNİ DEĞERLENDİRMESİ	57
A. Okul Öncesi Eğitim.....	57
B. Temel ve Ortaöğretim.....	59
C. Meslek Eğitimi	73
Ç. Yükseköğretim	86
SONUÇ	133
TABLolar	136
ÖZET.....	150
SUMARY.....	151
KAYNAKÇA.....	152

TABLO LİSTESİ

TABLO 1.	1923-2005 Arası Öğretim Yıllarına Göre Okul Öncesi Eğitimde Sayısal Gelişmeler	136
TABLO 2.	Yıllar itibarı ile öğrenci sayıları ve okullaşma oranı	137
TABLO 3.	Okul türü ve öğretim yılına göre okul/birim, öğretmen/öğretim elemanı, öğrenci ve mezun olan sayısı	138
TABLO 4.	Öğrenim ve okul grubuna göre öğrenci başına düşen eğitim harcamaları	139
TABLO 5.	İlköğretimde ve liselerde Öğretmen Başına düşen Öğrenci Sayısı	140
TABLO 6.	Eğitim Seviyelerine göre öğrenci başına düşen eğitim harcamaları	141
TABLO 7.	Bölgelere Göre İlköğretimde Kız Öğrenci Oranı 1999-2000	142
TABLO 8.	Yükseköğretimde öğretim yılına göre birim, öğretim elemanı, öğrenci ve mezun olan sayısı	143
TABLO 9.	Eğitim için ayrılan bütçe ödeneklerinin yıllara göre değişimi	145
TABLO 10.	Yükseköğretime ayrılan bütçe ödeneklerinin yıllara göre değişimi	146
TABLO 11.	Toplam eğitime ve yükseköğretime yapılan kamu ve özel sektör harcamalarının GSYİH'ye oranları	147
TABLO 12.	Toplam eğitime ve yükseköğretime yapılan kamu harcamalarının GSYİH'ye oranları	148
TABLO 13.	Öğrenci başına bütçe ödeneğinin yıllara göre değişimi	149
GRAFİKLER		
GRAFİK 1:	Ortaöğretimde genel lise ve mesleki teknik lise öğrenci oranı	135
GRAFİK 2:	GSMH içinde MEB ve YÖK bütçesinin oranı	144

GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı ülkemizde izlenen eğitim politikalarının, kamu yararına çalışan ve gönüllülüğe dayalı olarak kurulmuş olan TÜSİAD'ın bu konudaki raporlarına ve görüşlerine göre incelenmesidir. TÜSİAD ülke gündeminde olan hemen her konuda görüşlerini çeşitli çalışmalarla kamuoyuna duyurmaktadır.1990'dan itibaren TÜSİAD, eğitime özel bir önem vermiş ve bu konuda çok sayıda çalışma yapmıştır.TÜSİAD gibi ekonomik temelli bir örgütün eğitim konusu ile bu denli yakından ilgilenmesi aslında şaşırtıcı değildir. Eğitim pek çok işlevinin yanısıra günümüzde “insan sermayesinin yetiştirilmesi” olarak tanımlanmaktadır.

Günümüz sanayi kapitalizminde bilginin kendisi sermaye birikim hızını belirleyen en önemli üretim güçlerinden biri haline gelmiştir. “Günümüzün küreselleşme sürecinde yer alan toplumlarında bilgi, üretim sürecine yardımcı bir eleman olmaktan uzaklaşmış, bilgi üretiminin kendisi bir endüstri haline gelmiştir.Bilginin toplumsal ilişkiler bütünü içerisindeki yerinin değişmesinin bir diğer önemli sonucu ise bilgi üretiminin giderek hızlanması ve bunun sonucu olarak da mevcut bilgilerin eskimesidir. Bilginin değişen konumunun bir diğer anlamı da bilgiye erişmenin toplumdaki eşitsizlik kaynaklarından biri haline gelmesidir.”¹ Bu eşitsizlik özel okullar,bölgelerarası dengesizlik,gelir dağılımı gibi sosyal olayların etkilemesi ile meydana gelmektedir. TÜSİAD'ın da bu doğrultuda kendi çıkarlarını güçlendirmek adına; ancak geniş halk kesiminin tepkisine neden olmayacak şekilde çeşitli gerekçeler sıralayarak eğitimi piyasaya açmaya çalıştığı söylenebilir.Asıl hedeflenen ABD kaynaklı “Girişimci Üniversite”yi yaratmaktır.Bu şirket tipi

¹ Rana A.Arslanoğlu,”Küreselleşme ve Üniversite”,**Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**,c.21,sayı:1(Haziran 2002),s.3

üniversite modelinin getireceği en önemli değişiklik, yeni bilgi tabanlı ekonominin gereklerine uyan üniversitelerin başarılı olacağı kanısı uyandırarak üniversiteleri iş çevreleriyle ilişkiler kurmaya teşvik etmektir. Bunun sonucunda üniversiteler arasında hiyerarşik farklılıklar oluşacağı kesindir. Ayrıca üniversitelerin kendi kendini yönlendiren örgütler olmaları hedeflenmektedir.² Eğitimin piyasaya açılması çok yeni bir olgu da değildir. Türkiye, bu konuyla ilk olarak 1960'ların ortalarında tanışmış olmakla birlikte asıl olarak 1980'lerin ortalarından itibaren -özellikle 1984'te Bilkent Üniversitesinin fiilen kuruluşuyla- gündemimizdedir. Metin Özuğurlu, bu süreci sistemdeki gedik olarak aktarmaktadır: "Türkiye özel yükseköğrenim kurumuyla 1960'ların ortalarında tanıştı. O yıllardan 1980'lerin başlarına kadar bu olgu üniversite sistemindeki bir gedik olarak görüldü; sağ siyasi eğilimliler bu gediği taze bir nefes borusu olarak selamladılar, solcular ise eğitimde eşitlik ilkesini daha da zaafa uğratacak bir boşluk olarak gördükleri bu gediği tıkamak için siyasi ve yasal mücadele yürüttüler. Başarı da kazandılar."³

Bu çalışmada eğitim sistemimizin durumu ve sorunlarına da değinilmiştir. Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana önemli gelişmeler kaydedilmiş olmasına rağmen halen bu alanda ciddi sorunlar bulunmaktadır. Okul öncesi eğitim oranındaki düşüklük, temel eğitimdeki kalabalık sınıflar, öğrenci başına düşen öğretmen sayısı oranındaki yükseklik, aşırı çeşitlendirilmiş bir ortaöğretim, yönlendirme sisteminin kurulamayışı, örgün mesleki eğitimin istenilen seviyeye gelemeyişi, istihdam sorunları, yükseköğretimdeki niceliksel ve niteliksel yetersizlikler bu sorunların en önde gelenleridir.

² a.g.e., s.10

³ Metin Özuğurlu, "Özel Üniversite: Üniversite Sistemindeki Gedikten Sistemin Kendisine", **Toplum ve Bilim**, 97 Yaz, 2003, s.260

TÜSİAD'ın dönem dönem ekonomi dışında sosyal konularla özellikle ilgilendiği görülmektedir.1990'lı yıllardan itibaren eğitim konusu ile ilgilenmesi de tesadüf değildir.Bilgi ve enformasyonun çok önemli hale gelmesi, teknolojik değişimin hızı, bilgi ve enformasyonun üretime uygulanması sonucu yaşanan yüksek verimlilik artışları TÜSİAD'ın konuyla özel olarak ilgilenmesini sağlamıştır.

TÜSİAD,eğitim düzeylerinin arasında bir ayırım yapmaksızın her kademe eğitim için rapor yayınlamıştır.Ancak yükseköğretime özel bir önem vermiştir ve bu konuda sayısal olarak da daha çok rapor yayınlamıştır.Bu konudaki raporlarında genel olarak kamu üniversitesi-kitle üniversitesi ayrımı,üniversite yapılarındaki değişiklikler,finanse edilebilir projelere dayalı eğitim, kendi kaynaklarını yaratan girişimci üniversite, şirketlerle işbirliği içinde çalışma konuları üzerinde durulmuştur.Tabii vakıflar eliyle kurulan üniversitelerin sayılarının artması,vakıf kurmadan da özel kişilerce üniversite kurula bilinmesi Derneğin savunduğu önerilerdir.

TÜSİAD'ın bütün bu önerilerinin arasında kamu üniversitelerinin ise giderek çaresizleştirilmekte olduğu görülmektedir.Bu aşamada kamu üniversitelerine biçilen rol,üretilen bilgileri uygulama konusunda yeterli yeteneğe sahip orta düzey işgücünü yetiştirmek olarak belirlenmiştir.Özel üniversitelerin açılma nedenlerinden biri kamu kaynaklarının kısıtlılığı iken, bu kamu kaynaklarının önemli bir bölümü şimdi özel üniversitelerin finansmanında kullanılmaktadır.Akademik kadro itibarı ile de kamu üniversiteleri boşaltılmaktadır.Üstelik bir yandan kitlelere eğitim vermesi beklenmektedir.Kısacası Türkiye'de ancak parası olanın ulaşabileceği bir eğitim pazarı iç ve dış çevrelerce oluşturulmak istenmektedir.Rıfat Okçabol'un deyiimiyle “at pazarı,bit pazarı ve balık pazarı gibi bir de eğitim pazarı yaratılıyor... Eğitim

piyasalaştıkça, sermaye kendisine uyacak insanları daha kolay yetiştiriyor;sermaye sınıfının yetenekli veya istekli olmayan çocukları bile, anlı şanlı okulların(!) diplomasına sahip oluyor.”⁴ Bu konuda var olan sorun eğitimin de artık sınıfsal güç ilişkileriyle belirlenen bir bölüşüm sorunu olduğudur.

Çalışmanın ilk bölümünde TÜSİAD,kuruluşu,amaç ve faaliyetleri, üyelik sistemi ve organları açıklanmaya çalışılmıştır.İlk bölümün ikinci kısmında Türk eğitim sisteminin durumu ve sorunlarına değinilmiştir.İkinci bölümde de TÜSİAD’ın eğitim ile ilgili görüşleri ve bu görüşlere karşı getirilen eleştiriler tartışılmaya çalışılmıştır.

⁴ Rıfat Okçabol, ”Eğitimin Piyasalaştırılması”, **Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk**, sayı 1, Ekim 2003. s.42

I.BÖLÜM

I.DERNEK OLARAK TÜSİAD:Kuruluşu,Amaç ve Faaliyetleri,Üyelik Sistemi ve Organizasyon Yapısı

TÜSİAD 2 Nisan 1971 yılında 12 işadammının kendi aralarında aşağıdaki protokolü imzalamaları ile kuruldu.⁵

“Anayasamızın öngördüğü karma ekonomi ve hizmet alanlarında çalışan meslek, bilim ve işadamlarının bilgi, tecrübe ve faaliyetlerini ahenkleştirerek değerlendirmek suretiyle, Türkiye'nin demokratik ve planlı yollarla kalkınmasına ve batı uygarlık seviyesine çıkarılmasına yardımcı olmak amacıyla kurulan Türk Sanayicileri ve İşadamları Birliği'nin devamlılığını sağlamak ve görevlerini yürütmek üzere lüzumlu olan mali yardımları, mutabık kalınacak esaslar dahilinde, müştereken yapacağımızı taahhüt ederiz.”⁶

Bu protokolden kısa bir süre sonra 45 büyük sanayicinin imzası ile TÜSİAD'ın kuruluşu gazete ilanları ile kamuoyuna duyuruldu ve bu ilanlardan kısa bir süre sonra üye sayısı yüzü buldu. Derneğin bugün 400'ün üzerinde üyesi bulunmaktadır.

Konuyla ilgili araştırmacılarından biri olan Ayşe Buğra, Türkiye'de girişimci derneklerinin 1960'ların sonuna kadar zorunlu üyeliğe dayalı ve sıkı bir biçimde devlet kontrolünde olan Odalardan ibaret olduğunu ve odaların İktisat politikası sürecine çok sınırlı bir biçimde katıldıklarını, bu alanda devletle aralarındaki

⁵ Vehbi Koç (Koç Holding), Nejat F.Eczacıbaşı (Eczacıbaşı Holdig), Sakıp Sabancı (Sabancı Holding), Selçuk Yaşar (Yaşar Holding), Raşit Özsaruhan (Metaş a.ş.), Ahmet Sapmaz (Güney sanayi A.Ş.), Feyyaz Berker (Tekfen Holding), Melih Özakat (Otomobilcilik A.Ş.), İbrahim Bodur (Çanakkale Seramik A.Ş.) Hikmet Erenyol (Elektrometal San. A.Ş.), Osman Boyner (Altınıyıldız Mensucat A.Ş.), Muzaffer Gazioğlu (Elyafli Çimento A.Ş.)

⁶ Özal, E.İhsan: “Tüsiad 20 Yaşında”, **Görüş Dergisi**, Ocak 1992, s.21

işbirliğinin son derece sınırlı olduğunu belirtiyor.⁷ Gönüllü üyeliğe dayanan derneklerin kurulmaya başlaması 1960'lı yıllara gidiyor, ama asıl 1970'lerden sonra 1980'lerde önem kazanıyorlar. “ Bu tür derneklerin gene büyük işadamlarının küçük bir bölümünün girişimiyle kurulduklarını ve onların kontrolü altında faaliyet gösterdiklerini görüyoruz. Söz konusu küçük grup, başka ülkelerde olduğu gibi, temel amaç olarak kısa dönemli maddi çıkar maksimizasyonundan vazgeçerek toplumsal önemi olan bir yol üstlenmeyi seçmiş girişimcilerden oluşuyor.”⁸ Yine Ayşe Buğra'ya göre bu girişimcilerin ortaya çıkmasının iki temel nedeni var: İlki 1950'lerde ve 1960'larda özel sektörün gelişmesi, ikincisi de 1960'larda ve 1970'lerde yer alan bazı sosyal gelişmelerin, işadamlarının bir bölümünü, sınıfsal konumlarının Türk toplumunun bütünü ve toplumun geleceği içinde yeniden gözden geçirmeye itmesi .⁹

TÜSİAD'ın kurulmasını hazırlayan koşulları dönemin siyasi ve ekonomik istikrarsızlığı ve bu bağlamda sağ ve sol guruplar arasındaki çatışmalar ve bu çatışmalar arasında özellikle büyük sanayicilere karşı bir tavır takınması, bürokrasinin durumu, olarak gruplayabiliriz.

1970'li yıllar Cumhuriyet tarihinin bir hayli çalkantılı yıllarıdır. “Toplumun önemli bir kısmı ekonomik ve politik talepler doğrultusunda, kitlesel nitelikli mücadelelerin içinde bulunmaktaydı. İktidarları oluşturan rakip partiler de bu mücadelenin aktif tarafları durumundaydılar. Böyle olunca, hükümetteki partilerin

⁷ Ayşe Buğra, **Devlet ve İşadamları**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003. s.321

⁸ a.g.e, s. 322

⁹ a.g.e., s. 322

dolaylı desteklediği toplumsal kesimleri temsil eden gruplar sokaklarda daha fazla - ve daha rahat boy göstermekteydiler.”¹⁰

Ayşe Buğra’ya göre ise hem 1960’larda hem de 1970’lerde makroekonomik kararlardan ve politika uygulamasının kurumsal çerçevesinden kaynaklanan belirsizlikler mevcuttu. Her iki dönemin sonunda da ekonominin kemikleşmiş ve dönemsel sorunları iş dünyası için rahatsızlık kaynağıydı. ¹¹ “Türkiye’deki iş kesimi, böylece sanayi sektöründeki varlığını ve toplumdaki konumunu sağlamlaştırmakta; ancak bunu son derece istikrarsız bir ortamda yapmaktaydı... Birinci ve öncelikli olarak ne teşviklerin gerçek niteliği ne de bu teşviklerle ilgili olarak başvurulacak resmi dairenin neresi olduğu belliydi. Düşük faizli yatırım kredilerine hak kazanmanın koşulları açık değildi ve hem bürokratlar hem de politikacılar bu kredilerin dağıtımında söz sahibi durumundaydılar.”¹²

İşte TÜSİAD’ın kurulması da tam bu döneme rastlar. TÜSİAD, iş dünyasının toplumsal düzeni sağlamak konusunda hükümete güven duymadığı çalkantılı bir siyasal ortamda, kısa dönemli iktisadi çıkarlarını kollamak yerine, özel kesimin meşru kabul edileceği bir toplumsal çevre oluşturmak amacıyla kurulmuştu.

Mayıs 1960 ile Eylül 1980 askeri darbeleri arasındaki sürede üç askeri darbe, iki askeri darbe girişimi iki reform hükümeti, sekiz çok kısa ömürlü koalisyon hükümeti, çeşitli bakanlık krizleri ve 1970’lerin sonlarına doğru gittikçe tırmanan şiddet olayları ile iş ortamında siyasal belirsizlik doruk noktasındaydı.1960’ların başında planlı bir ekonominin uygulanmaya başlaması da var olan belirsizlikleri ortadan kaldıramıyordu. Planların uygulanmasında aksaklıklar ve belirsizlikler ortaya

¹⁰ Şükrü Arslan, **1 Mayıs Mahallesi – 1980 öncesi Toplumsal Mücadeleler ve Kent -**, İstanbul:İletişim Yayınları, 2004, s.71

¹¹ Ayşe Buğra, , **a.g.e.**,s.193

¹² Ayşe Buğra,**a.g.e.**, s. 198

çıkabiliyordu. Büyük İşadamları giderek, kısa dönemli çıkarlarını etkileyen gelişmelerden çok uzun dönemli ekonomik stratejilerin oluşturulması konusuna önem vermeye başlamışlardı ve kamu politikalarının belirlenmesinde etkin olarak yer almak istiyorlardı.¹³ 1971 yılında TÜSİAD'ın kurulması bu gelişmelerin bir sonucuydu.

Diğer işadamları gruplarından kendilerini ayırt ederek farklı bir organizasyon oluşturarak kamusal alana çıkma eğilimini besleyen bir başka neden işadamlarının içinde buldukları ortama siyasal ve ekonomik olarak çözüm getirecek merkezi bir kararlılığı hükümet ve siyasal partilerde görememiş olmalarıdır.¹⁴ İthal ikameci planlı ekonomi politikaları işadamlarının varlığı ve toplumdaki konumunu sağlamlaştırmakta; ama bunu istikrarsız bir ortamda yapmaktaydı. İşadamları hem siyasal ve ekonomik belirsizlikler nedeniyle hükümetle hem de akışkanlık nedeniyle bürokratlarla kalıcı ilişkiler kuramıyorlardı. Ayrıca TİSK tarafından temsil edilen çatışmacı bir işadamları imajı, zamanla, gelişen sol muhalefetle işçi kesimini bir araya getirebilir ve bu da çalışma hayatını ideolojik bir yönetime sokarak sanayiye olumsuz etkileyebilirdi. Devletle geliştirilen kapalı ilişkiler, merkezden duyulan rahatsızlık ve yukarıdaki tehlike işadamlarının sürdürmekte olduğu informel bağlarla devam ettirilemezdi.¹⁵ Bütün bu gelişmeler farklılaşmış bir işadamları kesiminin kendi kimlikleri ile ülke gündemini belirlemeye yönelmelerinin nedenlerini oluşturmaktadır. TÜSİAD'a, 1981 yılında Bakanlar Kurulu tarafından kamu yararına çalışan dernek statüsü verilmiştir. Sanayici federasyonu niteliği dikkate alınarak

¹³ Ayşe Buğra, **a.g.e.**, s.191-192

¹⁴ Haluk Alkan, **Türkiye'de Baskı Grupları: Siyaset ve İşadamları Örgütlenmeleri (Odalar-TÜSİAD-MÜSİAD)**, Doktora tezi, İstanbul, 1998, s.130

¹⁵ Haluk Alkan, **a.g.e.**, s.135

TÜSİAD'ın 1988 yılında Bakanlar Kurulu tarafından Avrupa Sanayi ve İşverenler Konfederasyonları Birliği'ne (UNICE) üyeliği kabul edilmiştir.

TÜSİAD, kurulduktan kısa süre sonra güçlü bir kuruluş haline gelmiş; hükümetlere istemlerini kolaylıkla dikte ettirmeye varan bir etkinlikle siyasi ve ekonomik yaşama yön veren bir odak olabilmıştır. “Artık sanayiden müteahhitliğe, bankacılıktan armatörlüğe, taşımacılıktan ihracatçılığa kadar her sektörün süper zenginleri TÜSİAD üyelerinin üretimdeki ve istihdamdaki payları yüzde 80’i bulmaktaydı. 200 büyük sanayi kuruluşu listesinde ise TÜSİAD üyelerinin söz konusu payı yüzde 70’i buluyordu.”¹⁶

Derneğin amaçları tüzüğüne 2.maddesinde açıklanmıştır. Bu amaçlar kısaca şöyle özetlenebilir:¹⁷ Sadece asli görevlerine odaklanmış etkin bir devletin varolduğu Türkiye’de, Atatürk’ün çağdaş uygarlık hedefine ve ilkelerine sadık toplumsal yapının gelişmesine, demokratik sivil toplum ve laik hukuk devleti anlayışının yerleşmesine yardımcı olur. Dernek, sanayici ve işadamlarının Türk toplumunun öncü ve girişimci bir grubu olduğu inancı ile bu yöndeki uygulamaların takipçiliğini yapar.

- TÜSİAD, piyasa ekonomisinin hukuksal altyapısının yerleşmesine ve iş dünyasının evrensel iş ahlakı ilkelerine uygun bir biçimde faaliyette bulunmasına çalışır.

- TÜSİAD, uluslararası entegrasyon hedefi doğrultusunda Türk sanayi ve hizmet kesiminin rekabet gücünün artırılarak, uluslararası ekonomik sistemde belirgin ve kalıcı bir yer edinmesi gerektiğine inanır ve bu yönde çalışır.

- TÜSİAD, Türkiye’de liberal ekonomi kurallarının yerleşmesinin yanı sıra ülkenin insan ve doğal kaynaklarının teknolojik yenililerle desteklenerek en etkin biçimde

¹⁶ Mustafa Sönmez, **a.g.e.**, s.162

¹⁷ www.tusiad.org.tr, 03.05.2005

kullanımı; verimlilik ve kalite yükselişini sürekli kılabilecek ortamın yaratılması yoluyla rekabet gücünün artırılmasını hedef alan politikaları destekler.

Dernek tüzüğü'nün 3.maddesinde de derneğin tüm bu amaçlarını gerçekleştirmek için faaliyet gösterdiği alanlar anlatılmıştır. Bu alanlara bakıldığında da TÜSİAD'ın amaçları daha açık görülebilecektir.

- Türkiye'de dünya ile bütünleşmiş piyasa ekonomisi ilkelerine uygun olarak istikrarlı bir büyümenin sağlanması;
- Girişimcilik, sermaye ve işgücünün birbirini tamamlayan unsurlar olduğu inancı ile gelişmenin sosyal uzlaşma içinde gerçekleştirilmesi;
- İstihdam, eğitim, sosyal güvenlik ve çalışma koşullarının düzenlenmesi gibi konularda iş dünyasında düşünce ve hareket birliği yaratılması yönünde çalışmalar yapar.

Ülkenin rekabet gücü üstünlüğünü elde etmek için,

- Türkiye'nin karşılaştırmalı rekabet üstünlüğü elde edilmesinde önemli bir yeri bulunan sanayi ve hizmetler kesimlerinde verimliliğin artırılabilmesi için insan ve doğal kaynakların en etkin biçimde kullanılabilmesini sağlayacak teknolojik gelişmeleri teşvik eder.
- Bu yöndeki çalışmalarını destekleyecek politikaların oluşturulması için karar odaklarını bilgilendirecek çalışmalar yapar.

Uluslararası entegrasyon hedefini gerçekleştirebilmek için;

- Dünya pazarlarına açılımın hızlandırılması ve dengeli, hızlı bir sosyo ekonomik büyüme sürecinin devamlılığının sağlanabilmesi amacı doğrultusunda ihracatı teşvik edecek politikaları destekler.

- İş dünyasının uluslar arası platformlarda tanıtılması ve ilişkilerinin güçlendirilmesi amacı ile önemli dış pazarlarda ve ticari bloklarda temsilcilikler açar.
- Türkiye'yi AB üyeliğine götüren süreçte yurt içinde ve yurt dışında ilgili kuruluşlarla temaslar kurarak iş dünyasının görüş ve önerilerini yansıtır.
- Bu faaliyetler hakkında kamuoyunun bilgilendirilmesi için her türlü iletişim, temsil, koordinasyon ve enformasyon faaliyetlerinde bulunur.

Görüş ve önerilerin karar odaklarına aktarılması için;

- Türk sanayicilerinin ve iş adamlarının çeşitli konulardaki görüş ve önerilerinin ilgili karar odaklarına duyurularak kabul görmesi için temaslarda bulunur.
- Derneğin amaç ve faaliyetlerini, ülke gündeminde bulunan ekonomik ve sosyal konularda oluşturulan görüşleri kamuoyuna ve ilgililere duyurmak için radyo, televizyon, gazete, dergi, kitap, broşür gibi yayın araçlarından yararlanır, toplantılar, seminerler, kongreler, konferanslar düzenler.

Örgütlenmeyi sağlayabilmek için;

- İş dünyasındaki “Merkez” konumu itibarı ile çağdaş bir toplumsal yapının gelişmesine yönelik çalışmalar yapar.
- Faaliyetlerini güçlendirmek amacıyla aynı ilkeler doğrultusunda çalışan sanayici ve iş adamı dernekleri ile iletişim kurar, stratejik işbirliği yapar, gereğinde federasyonlar ve konfederasyonlar oluşturur.
- Yerli ve yabancı, özel ve resmi kuruluşlar, ticaret sanayi odaları, borsalar, mesleki kuruluşlar, vakıf, dernek, birlik ve benzeri kuruluşlar aracılığı ile işbirliği yapar.
- Ülkenin öncelikli ekonomik ve sosyal konuları ile ilgili araştırmalar yapar, ülkenin iç ve dış sorunları ile görüş ve öneriler oluşturmak üzere çalışmalar yapacak vakıf kurar.

- Dernek amacına uygun faaliyetlerle ilgili olarak yönetim kurulu kararı ile gayrimenkule tasarruf, ipotek dahil olmak üzere gayrimenkuller üzerinde dernek her nevi irtifak, şuf'a gibi ayni ve kira gibi şahsi hakları iktisab, tesis, terkin veya fark eder.

Üyelik sistemine geçmeden önce,dernek tüzüğünde yazılanların dışında TÜSİAD'ın amaç ve faaliyetlerini, eğitim konusunu da kapsayacak şekilde açmak istiyorum.TÜSİAD, kurulduğu ilk dönemde kendi konumunu güçlendirme ve imaj tanıtımına ağırlık vermiş,siyaset ve ekonomi politikaları üzerinde durmuştur.1977 yılında Demirel Hükümetini bir bildiri yayınlayarak erken seçime davet etmiştir.İki yıl sonra,1979 yılında gazete ilanları ile Ecevit Hükümetini istifaya çağırmıştır.Bu girişim kamuoyunun çok ilgisini çekmiştir;çünkü doğrudan hükümetin çekilmesini isteyen seri ilanlar yayınlatılması o güne kadar görülmemiş bir şeydir.TÜSİAD,1970-1980 döneminde bürokrasi ile de yakından ilgilenmiştir.Bunun en önemli nedeni de istikrarsız siyasal koşullar ve siyasal otoritelere ulaşma güçlüğü nedeniyle bürokratlara yönelmek zorunluluğunun bir sonucudur.¹⁸ 24 Ocak kararlarından sonra, işadamları ağırlıklı olarak güvenlik,sosyal istikrarın sağlanması ve toplumsal çatışmada konum tespitine yönelik söylemlere hız vermişlerdir. “1970’li yıllar boyunca güçlü hükümet isteyen Dernek,80’li yılların güçlü hükümetine karşı demokrasi talep etmeye yönelmişti ve asıl hareket noktalarını sözlerini dinletebilecekleri yasal platformlara ulaşma isteği oluşturmaktaydı.TÜSİAD’ın demokratikleşmeye yaptığı bu vurgu, kararlara katılım isteği ve Avrupa entegrasyonunun gerektirdiği düzenlemelerin hükümetçe gerçekleştirilmesi doğrultusunda 90’lı yıllar boyunca şekillenecekti.”¹⁹ 1980’lerin sonlarında

¹⁸ Haluk Alkan,**a.g.e.**,s.225

¹⁹ **a.g.e.**,s.266

TÜSİAD, giderek ekonominin dışında konulara kaymış; bilim adamlarına hazırlatılan raporlar yoluyla kamuoyu oluşturma ve basını etkin bir biçimde kullanmaya yönelmiştir.²⁰ 1990'lı yılların başından itibaren Dernek, giderek daha çok düşünce özgürlüğü, insan hakları, sosyal sorunlar ve siyasal yapılanma konularıyla ilgilenmeye başladı. "90'lı yılların ortalarından itibaren uygulanan hükümet politikalarının AB süreci içinde dışarıdan nasıl algılandığına yönelik "imaj"a dönük kaygılarla beslendi, bunun sonucu olarak da Dernek Güneydoğu, Kıbrıs, Türk-Yunan ilişkileri, insan hakları, seçim sistemi gibi konuları ekonomiye aşan bir oranda dile getirmeye başladı."²¹ 1997 yılında "Demokratikleşme Perspektifleri" raporunu yayınladı. Görüldüğü gibi TÜSİAD kimi dönem ekonomi üzerinde kimi dönem daha sosyal konular üzerinde yoğunlaştı. Fakat kurulduğundan itibaren hemen her dönem etkili bir baskı grubu olmayı başardı.

1990 yılından itibaren TÜSİAD'ın eğitime özel bir önem atfettiğini ve birbiri ardına bu konuda raporlar hazırlatıp yayınlattığını görüyoruz. Bunda dönem içerisinde yaşanan gelişmelerle beraber eğitimin günümüzde kazandığı yeni değerlerinin ve anlamının da etkisi olmuştur.

Çok kısa olarak eğitimin kazandığı yeni değerlerin neler olduğuna bakılmasını gerekli buluyorum. Yabancı bir yazar ulusal ekonomilerin yüksek ücretli sektörlerinde örgütsel ve ömür boyu öğrenime ilişkin yeni bir paradigmanın ortaya çıktığını; buna öncülük edenlerin de esas olarak rekabet güçleri büyük çapta ellerindeki işgücünün ve yönetimin yeteneklerine bağlı olan şirketler olduğunu belirtiyor. "Bu paradigmayı şekillendiren ise, bir yandan işverenlerin, işgörenlerin, sendikaların ve hükümetlerin hızla değişen ve rekabetçiliği ve karşılıklı bağımlılığı

²⁰ a.g.e., s.255

²¹ a.g.e., s.299

gittikçe daha da artan küresel ekonominin ihtiyaçlarına ayak uydurma ihtiyacı,öte yandan ise işgücünün hareketliliği,eğitimi ve refah düzeyi gittikçe artan yüksek ücretli kesimin değişen beklentileri oluyor.Eğitim kurumları ile endüstrinin birbirlerinden ayrılmalarına dayanan mevcut eğitim modeli daha az çalkantılı ortamlar için yeterli oluyordu ve mevcut ortamın daha istikrarlı kesimleri için bu yeterliliğini bugün de koruyor.Belirmekte olan yeni paradigmaya uyarlanma tepkilerinden biri amaç çoğulluğuna sahip üniversitelerin ortaya çıkması,bir diğeri ise daha uzmanlaşmış niş üniversitelerin gelişmesidir.”²² Aynı yazara göre yeni paradigmanın ortaya çıkmasında eğitim sisteminin endüstriyel yeteneklere sahip mezunlar vermiyor olması,değişimin genel hızı ve üniversitelerin ve genel olarak eğitim sisteminin bu değişime tepki vermekteki yavaşlığı, üniversitelerdeki pek çok kişinin,üniversitenin endüstrinin acil ihtiyaçlarına hizmet etmesini uygunsuz bulması gibi nedenler rol oynuyor. ²³ TÜSİAD’ın meslek yüksekokulları ile ve üniversitelerle bu denli yakından ilgilenmesi bu paradigma ile bağlantılı görünüyor.Eğitimin bu kademeleriyle ilgili olarak hemen tüm raporlarında vakıf kurmaksızın gerçek ve tüzel kişi ve kuruluşların da meslek yüksekokulu ve üniversite kurabilmesini,hatta vakıfların üniversite kurmaya gerek kalmadan lisansüstü diploma ve dereceler veren kurumlar kurabilmesi gerektiğini savunuyor.

Eğitim hizmeti genel niteliği itibarıyla üç yaklaşım altında incelenebilir.1.Temel insan hakkı olarak, 2.beşeri sermaye üretim alanı olarak, 3.kamu hizmeti olarak.İnsanların birey olarak tüm yeteneklerini geliştirmesi,toplum açısından nitelikli insangücü sağlaması, belli toplumsal değerleri edinmiş,

²² Alan Davies,“Şirket-Üniversite Partnerliği ve Örgütsel &Ömür Boyu Öğrenim Konusunda Yeni Bir Paradigmanın Ortaya Çıkması“,**Eğitimin Geleceği,Üniversitelerin ve Eğitimin Değişimin Paradigması**,Sabancı Üniversitesi,Editör:Oğuz N.Babüroğlu,Çeviri:Zülfü Dicleli,s.105

²³ a.g.e.,s.111

toplumsallaştırılmış insanların yetiştirilmesi eğitimin işlevleridir.Konuyu değerlendirirken hangi yaklaşımdan bakıldığı önem kazanmaktadır. Örneğin bazı yazarlar eğitimin toplumdaki sosyal sınıf yapısının yeniden üretilmesine yol açan bir araç olduğunu savunurken,bazıları gelir dağılımını düzeltici ve sınıflar arası farkları azaltıcı bir araç olduğunu savunmaktadırlar.Eğitimi beşeri sermaye üretim alanı olarak gören yazarlara göre devletin eğitime karışması kaynak savurganlığı olarak görülürken,temel insan hakkı olarak gören yazarlara göre ise devletin eğitim özgürlüğünü tanıması yetmez; edimde bulunması da gerekir. 1960'ların başından itibaren eğitim konusu daha çok iktisadi açıdan ele alınmaya başlandı.Bu durum eğitimde yeni kavramlar ve tartışmalar başlattı. Eğitimin bir tüketim malı mı,sermaye malı mı olduğu veya kamu malları açısından dışsallıkları ve kamusal mal özellikleri tartışmaya açıldı. “Uzun yıllar boyunca insan haklarından birisi olarak görülen eğitim konusu,kapitalist gelişmeyle birlikte verimlilik ve üretkenlikle ilişkilendirilmiş ve bu gelişim yavaş yavaş iktisatçıların da konuyu ele almasına yol açmıştır.Eğitimin tanımlarından söz ederken eğitimin, insanın tüm yeteneklerinin geliştirilmesi olarak tanımlandığını,daha sonra bu tanımın bireylerin toplum yaşayışı için gerekli bilgi ve becerileri edinmelerini de kapsamaya başladığını söylemiştik.İktisadi analiz,eğitimin bu işlevini ön plana çıkararak bireylerin ve dolayısıyla toplumun ,elde edilen veya geliştirilen bu bilgi ve becerilerle daha verimli ve üretken olduğu gerçeğinden yola çıkarak eğitimi incelemeye başlamıştır.Eğitim konusunun incelenmeye başlanması ile birlikte,geleneksel iktisadi kavramlarla konu araştırılmaya çalışılmış,bu bağlamda iktisatta yaygın olarak kullanılan tüketim,yatırım,sermaye,mal ve hizmet gibi kavramlar eğitim konusuna uyarlanmaya çalışılmıştır.İktisatta en yaygın

eğilimin, eğitimi bir mal olarak görme yönünde olduğunu söyleyebiliriz.”²⁴

Günümüzde ise ulaşılan teknolojik devrim bilgi ve enformasyon temelli olduğu için eğitimin özellikle önemli olduğu savunulmaktadır. “1980’lerden itibaren ortaya çıkan değişim süreci, 1990’ların sonlarına geldiğimizde uluslar arası işbölümü bakımından farklı bir yapı ortaya koymuştur. Değişen dünya ekonomisinin temel özellikleri şöyle özetlenebilir: çağımızda bilgi ve enformasyon, daha önce hiç olmadığı kadar önemli hale gelmiş, teknolojik değişimin hızı çok artmıştır. Bilgi giderek daha büyük ölçüde bilim temelli olmuş, bilgi ve enformasyonun üretime uygulanmasından yüksek verimlilik artışları yaratılmıştır. Bilginin ve enformasyonun bu kadar önemli olmasının en temel nedeni, enformasyon teknolojilerinde (mikroelektronik, iletişim vb.) ve aynı zamanda temel bilimlerdeki keşiflerin ve uygulamaların bir teknolojik devrime neden olacak ölçüde büyük yenilikler yaratmasıdır. Bu teknolojik devrim, iktisadi ve örgütsel dönüşümlere neden olarak bu dönüşümlerin maddi temellerini oluşturmuştur. Bu enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki yenilikler, küreselleşmeyi kolaylaştıran faktörler olmuştur. Artık sermaye, üretim, yönetim, piyasalar, işgücü, enformasyon ve teknoloji ulusal sınırların ötesinde örgütlenmektedir... İşgücüne olan talep, teknolojik değişimle birlikte üretim sistemindeki ve bunun örgütlenmesindeki değişiklikler ve de küreselleşme ile ifade edilen sürecin uluslar arası işbölümüne etkileri ile değişmektedir.”²⁵

İşte TÜSİAD, bu gelişmeler ışığında eğitimin önemini fark etmiş, başta yükseköğrenim olmak üzere her kademesi ile ilgili peş peşe raporlar hazırlamıştır. İlköğretimin işçilerin verimliliklerini artırdığı, ortaöğretim ve mesleki eğitimin belirli işlere ilişkin vasıfların kazanılmasına yol açtığı, yükseköğretimin temel bilişimlerin gelişimini

²⁴ Meltem Kayıran Dikmen, **Eğitimin Büyüme ve Kalkınma Üzerindeki Etkileri**, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2001, s.18-19

²⁵ Meltem Kayıran Dikmen, **a.g.e.**, s.93-96

destekleyerek teknolojilerin geliştirilmesi, uygun teknoloji ithalatının seçimi ve teknolojilere uyum sağlanması sürecine katkıda bulunduğu, ayrıca orta ve yüksek eğitimin hukuk, finansal sistem gibi iktisadi büyüme sürecinde önem taşıyan temel kurumsal yapıların geliştirilmesini de sağladığı bilinmektedir.²⁶Bütün bu sayılan eğitim kademelerinin dışında 2005 yılında, bireylerin erken yaşta eğitim almaları sonucu daha başarılı olacakları ve daha girişken, rekabete açık bireyler olacakları gerekçesi ile okul öncesi eğitim konusunda da rapor hazırlatmışlardır.

TÜSİAD'ın eğitim ile ilgilenmesi Türk siyasal yaşamı ve gelişmeleri ile de uyumlu bir gelişmedir aslında. TÜSİAD'ın sermaye temelli ideolojisi ile din ideolojisi birbiriyle örtüşmemektedir. “Dinsel dogmalar ve bu dogmalar üzerine kurulmuş olan kurumlar, bilimsel çabalarla çatışırken; sermaye, bilimsel çabalarla doğrudan çatışmadan, onları kendi öz çıkarları doğrultusunda denetlemeye yönelmiştir... Toplumların ufuklarının genişlemesi dinsel tabu ve dogmalara ters olduğu halde, bireysel ve toplumsal taleplerin büyümesine yol açarak, yeni ekonomik faaliyetlere neden olduğundan dolayı, sermaye çıkarı doğrultusunda bir gelişme olarak görülmüştür.”²⁷ 1990'lı yıllarda iktidara gelen hükümetlerin popülist politikaları -gereğinden fazla imam hatip lisesi açılması ve bu okulların öğrenci sayılarındaki hızlı yükseliş gibi- TÜSİAD'ın tepkisini çekmiştir. Bugüne bakıldığında da aynı tepki açıkça görülmektedir. AKP Hükümeti'nin imam hatip liselerinin üniversiteye girebilmesi için getirmeye çalıştıkları katsayı düzenlemelerine TÜSİAD Yüksek İstişare Konseyi Başkanı Mustafa Koç'tan sert eleştiriler gelmiştir. “Türkiye bir yandan işsiz ordusu ile karşı karşıyayken bir yandan da kalifiye eleman sıkıntısı yaşamakta. Meslek Liseleri işlevlerini yerine getirememekte. Bu konuda başarılı

²⁶ a.g.e., s.223

²⁷ İzzettin Önder, “Eğitim üzerine”, **Eğitim: Ne için? Üniversite: Nasıl? Yök: Nereye?**, Ütopya yayınevi, Ankara, 1999, s. 21

olmuş ülkelerde,meslek liseleri doğrudan mesleğe yönlendirirken bizde meslek liselerinin üniversiteye geçiş basamağı olarak kullanılabilmesi için kavga verilmekte.”²⁸

TÜSİAD’ın eğitimle ilgilenmesinin bir başka gerekçesi de Dernek üyelerinin beraber Türkiye’de iş yaptıkları yabancı yatırımcıların isteklerini karşılamak olmasıdır.2000 tarihli “Yükseköğretimin Finansmanı” raporunda 625 Sayılı Özel Eğitim Kurumları Kanunu’nun 1.maddesinin değiştirilmesi önerisi bu konuyla ilgilidir.Yasanın ilk maddesindeki “bu kanun Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının kuracağı özel eğitim kurumları...” ifadesindeki T.C. uyruklu ifadesinin kaldırılması ve yabancı uyruklu kişilerin de özel okul açmasına izin verilmesi şeklinde değiştirilmesi önerilmektedir.

1973 tarihli tüzüğün 5. maddesinde derneğe asli üyelik koşulu şu şekilde düzenlenmiştir: “Derneğin amaçlarını kabul eden, dernek kurma hakkına sahip özel kişiler derneğe asıl üye olabilirler. Bunların medeni haklara sahip ve 18 yaşını bitirmiş, T.C. tabiiyetli olmaları gereklidir. Derneğe üye olmak için iki asli üye tarafından takdim edilmek gereklidir. Takdim edilen üye hakkında Yönetim Kurulu üyelerinin çoğunluğu ile 30 gün içinde karar alınır...” Böylece TÜSİAD, yeni üye alımında eski üyelerin ve Yönetim Kurulunun belirleyiciliğini getirmektedir. İki üye ile takdim ön şartının getirilmiş olması bir ön düzenleme olarak değil derneğin elit yapısını korumaya yöneliktir.²⁹ 1985 yılı tüzük değişikliğinde de bu düzenlemeyi korumuştur. 1992 yılındaki tüzük değişikliği ile “Üye Başvurularını Değerlendirme Kurulu” oluşturularak üyelik sistemi eskisinden

²⁸ Cumhuriyet,21 Aralık 2005,s.8

²⁹ Haluk Alkan, a.g.e., s.118

daha hiyerarşik bir prosedüre bağlanmıştır. Bu kurulun Yönetim Kuruluna bağlı olarak çalışması kararlaştırılmıştır.

2001 tarihli tüzük itibariyle asli üyelik koşulları madde 5'te şöyledir: ³⁰
“Derneğin amaçlarını kabul eden gerçek kişiler derneğe asli üye olabilirler. Derneğe üye olacakların medeni haklara sahip ve 18 yaşını bitirmiş, derneklere üye olma hakları sürekli ve süreli olarak kısıtlanmamış ve T.C. tabiiyetli olmaları gereklidir. Derneğe asli üye olmak için iki asli üye tarafından takdim edilmek gereklidir. Takdim edilen üye adayı hakkında Yönetim Kurulu üyelerinin çoğunluğu ile 30 gün içinde karar alınır...” Burada asli üyelikle ilgili önemli bir madde eklenmiştir: “T.C. vatandaşı olmayanların derneğe üye olabilmeleri için Türk vatandaşlarında aranan şartlarla birlikte Türkiye’de ikamet etme hakkına sahip bulunmaları da gereklidir. Fahri üyelik için ikamet şartı aranmaz.” Böylece yabancıların da üyelik kapısı açılmıştır.

Üyelikten çıkarılma konusunda ise gittikçe merkezin gücünü artırıcı ve katı düzenlemeler yapılmıştır. Dernek ilk kurulduğunda dernekten atılma prosedürünün başlatılması ile ilgili “bir defadan fazla tüzüğe uymama” şartı 1985’te “Derneğin tüzüğüne ve çalışmalarına uymayanlar” olarak değiştirilmiştir. 2001 itibarı ile üyeliğin askıya alınması ve sona ermesini düzenleyen 7. maddenin 3. fıkrasında şöyle düzenlenmiştir: “Derneğin tüzüğüne ve iş ahlakı ilkelerine, çalışmaları, tutum ve davranışları ile aykırı hareket edenler veya bu davranışları ile Dernek onurunu zedeleyeceği kaygısı uyandıranlar hakkında Yönetim Kurulu, üyenin durumunu incelenmesi için nedenleri ile birlikte Haysiyet Divanı’na gönderir. Haysiyet Divanı, üyenin durumunu araştırır, gerek görür ise savunmasını ister. Haysiyet Divanı üyenin

³⁰ www.tusiad.org.tr, 03.05.2005

çıkarılmasına karar verirse, bu karar Haysiyet Divanı tarafından üyeye tebliğ edilir.” Bu değişikliklerle yönetimin hareket alanı genişletilmiştir. 1973’te “Aidat taahhüdünü yerine getiremeyen ve Yönetim Kurulunun yazılı taleplerine rağmen ödememekte ısrar eden” üyenin üyeliğinin düşeceği belirtilmişken 1985’te “aidat ve katılma paylarını ödemedikleri için üst üste iki olağan Genel Kurula kabul edilmeyenlerin” üyeliklerinin düşeceği şeklinde değiştirilmiştir. 2001’de ise bu madde daha da katılarak “aidat ve/veya katılma paylarını ödemedikleri için bir olağan Genel Kurula kabul edilmeyenler dernek üyeliği hakkını kaybederler” denmektedir. Yönetimin üyelerin üzerindeki yetkileri gittikçe artırılmıştır. 1973 yılındaki düzenlemede bu nedenlerle üyelikten atılanların borçlarını ödemeleri halinde Derneğe yeniden kabulü ile ilgili düzenleme de daha sonra yapılan tüzük değişikliklerinin hiçbirinde yer almamıştır.

19 Ocak 2001 tarihli Dernek Tüzüğü’nün 7. maddesinde ayrıca üyeliğin askıya alınması düzenlenmiştir. Şu iki durumda üyelik askıya alınabilir:

“Derneklere üye olma hakkını içinde buldukları özel durumları gereği geçici olarak kaybedenlerin ve kamu kurum ve kuruluşlarında geçici görev alanların dernek üyelikleri, kendi istekleri ve/veya Yönetim Kurulunun kararı ile askıya alınır. Üyenin bu geçici engelli halinin kalkması durumunda Yönetim Kurulu tarafından üyelik hakkının devamına karar verilebilir.”

“Haysiyet Divanı, Derneğin tüzüğüne ve iş ahlakı ilkelerine çalışmaları, tutum ve davranışları ile aykırı hareket ettikleri veya bu davranışları ile Dernek onurunu zedeleyeceği kaygısı uyandırdıkları sebebi ile Yönetim Kurulu tarafından kendisine sevki yapılan üye hakkında karar verebilmek için gerekli araştırmaları yapar. Karar vermesi için beklenmesini gerekli gördüğü durumlar olduğu takdirde,

üyenin üyeliğinin askıya alınmasına karar verebilir. Bu tamamen Haysiyet Divanı'nın takdirindedir. Bu karar üyeye tebliğ olunur.”³¹

Üyeliğin çıkarılması veya üyeliğin askıya alınması kararlarına karşı itirazlar da 7. maddede düzenlenmiştir. Buna göre, “...üyenin çıkarılması ve üyeliğin askıya alınması kararlarına karşı, çıkarılan veya üyeliği askıya alınan üye, kararın kendisine tebliğ olduğu tarihten itibaren 15 gün içinde Yönetim Kurulu kanalı ile Genel Kurul'a itiraz edebilir. Üyenin bu itirazı Genel Kurul tarihinden en geç 30 gün öncesine kadar Yönetim Kurulu'na ulaştığı takdirde ilk Genel Kurul gündemine alınır. Aksi halde bir sonraki Genel Kurul'da karara bağlanır.”

Tüzüğün 8.maddesi ile bir de Şeref Üyeliği düzenlenmiştir. Buna göre ilim ve iş alemine mensup özel kişilerden layık görülenlere, toplantıya katılan Yönetim Kurulu üyelerinin 2/3 çoğunluğunun kararı ile Şeref Üyeliği verilebileceği yazılıdır.

Üyelikle ilgili yukarıdaki düzenlemelerin hemen hemen tamamı belirli bir üyelik profilinin korunmasına yönelik bir nitelik taşımaktadır. Ön elemeye dayalı üyeliğe kabul, üyelikten çıkarmada Yönetim Kurulu'na daha geniş bir hareket alanı tanınması ve aidatlar üzerinde sıkı bir cezalandırma sistemi oluşturulması merkezileşme eğiliminin bir yansıması olarak değerlendirilebilecek düzenlemelerdir.³²

19 Ocak 2001 tarihli Dernek tüzüğünün 9. maddesine göre Derneğin, Genel Kurul, Yönetim Kurulu, Yüksek İstişare Konseyi, Yürütme Komitesi, Genel Sekreterlik, Haysiyet Divanı ve Denetleme Kurulu olmak üzere 7 organı bulunmaktadır.

³¹ www.tusiad.org.tr, 03.05.2005

³² Haluk Alkan, **a.g.e.**, s.118

Genel Kurul, asli üyelerden oluşur ve her yıl Ocak ayında toplanır. Yönetim ve Denetleme kurulları'nın gerekli gördüğü hallerde yahut Dernek üyelerinden beşte birinin yazılı isteği üzerine olağanüstü toplanır. Genel Kurul'a katılma hakkı ile getirilen en önemli sınırlama bir önceki yıla ait aidat ve/veya katılma payı borcunun bulunmaması gerekliliği. Zaten böyle bir durumda söz konusu üye, üyelikten çıkarılıyor. Bu düzenleme, Dernek yönetiminin üyeler üzerindeki gücünü artırmakta. Genel Kurul'un Dernek organlarının seçilmesi, Dernek Tüzüğü'nün değiştirilmesi, Yönetim ve Denetim Kurulları'nın raporlarının görüşülmesi, Yönetim Kurulu'nun ibrası, bütçenin görüşülüp aynen veya değiştirilerek kabul edilmesi, Derneğin Federasyona katılması veya Federasyondan ayrılması, Derneğin uluslararası faaliyette bulunması, yurt dışındaki dernek ve teşekküllere üye olarak katılması yahut ayrılması gibi görevleri bulunmaktadır.

Yüksek İstişare Konseyi'nden bahsetmeden önce TÜSİAD'ın geçirdiği iki önemli aşamaya değinmek bu noktada zorunlu gibi görünmekte. Dernekte iki önemli evre görülmektedir. Birinci evre, Derneğin kuruluşundan 1985 yılındaki tüzük değişikliklerine kadarki dönem. 1985'teki tüzük değişiklikleri de bir sonraki evre. Derneğin amaçlarına yönelik bu iki dönem Derneğin statüsünü de etkilediğinden kısaca incelenmesi faydalı olacaktır. 1973 tüzüğünde Yönetim Kurulu teklifi ve Genel Kurul kararı ile Derneğin şube açabilmesine ilişkin düzenleme daha sonra Derneğin şubesi bulunmadığı biçiminde değiştirilmiştir. "Bu durumda başlangıçta yaygınlaşma arzusunun bulunmakla beraber, Derneğin 80'li yılların başlarından itibaren merkezi elit kimliğin korunmasında karar kıldığını göstermektedir. Bunda dönemin koşullarının ve Dernek politikalarının rolü bulunmaktadır. Öncelikle 24 Ocak 1980 yılından sonra dışa açılmaya dönük liberal bir ekonomi politikasına

ağırlık verilmesi TÜSİAD'ın Hükümet ve bürokratik birimler içinde etkinliğini artırmıştır. Dernek özellikle 80'li yılların ilk yarısında güçlü bir muhatap örgüt konumuna gelmiştir.”³³ Dernek yönetiminin geçirdiği evrim merkeze dönük yüzünü güçlendirme yönünde olmuştur. Merkezi güçlendirmeyi politika olarak benimsemesinin sebebi böyle bir dönemde denetleme ve örgütsel hiyerarşi kurmakta problemler doğurması muhtemel olan bir yaygınlaşma stratejisi benimsemek istemesidir.

Dönüşüm konusu olan bir başka konu da TÜSİAD'ın benimsediği iktisadi sistem ile ilgilidir. 1970'li yıllar boyunca karma ekonomiyi vurgularken, liberal ekonomi politikalarına geçilmesiyle bu vurgusunu serbest piyasa ekonomisine yönelik bir söylemle değiştirmiştir. Siyasal otoritelerden istenen düzenlemelerde ve TÜSİAD'ın merkeze dönük muhatap örgüt olma amacıyla bir değişiklik olmamıştır. Derneğin ekonomik kalkınmada üzerine düşen görevlere yaptığı vurgu, kamu kesimi ile birlikte süreçte yer alma isteği, danışman-planlamacı bir konum içinde resmi işbirliğine yaptığı atıflar da hiç değiştirilmeden korunmuştur.³⁴

Yüksek İstişare Konseyi, kuruluşundan 2001'e kadar Derneğin beyni niteliğinde olmuştur. İlk tüzükte konsey üyeleri, Türk sanayi ve iş hayatında geniş bilgi ve tecrübeleri olan Dernek asli ve şeref üyeleri arasından seçilen kişilerden oluşuyordu. Seçimler Genel Kurul'da yapılıyor ve seçilenler bir yıl süre ile üyelikte bulunuyordu. Konsey üyeleri seçilmiş ve tabii üyelerden oluşuyordu. Tabii üyeler Konsey ve Yönetim Kurulu eski başkanları ile yönetimde bulunan Yönetim Kurulu başkan ve üyelerinden oluşmaktadır. Konsey başkanları üç yıl üst üste seçilebilirler. Yüksek İstişare Konseyi (YİK) kuruluşundan 2001'e kadar Dernek yönetiminde

³³ Haluk Alkan, **a.g.e.**, s.117

³⁴ **a.g.e.**, s.117

etkili olan kişilerden oluşan hemen her Yönetim Kuruluna üye vermiş aile holdinglerinin temsilcilerini barındıran bir yapıdaydı. YİK kararlarının istişari nitelikte olduğu ve Yönetim Kurulu'nu bağlamayacağı eski tüzükte zikredilmiş ise de bu pratikte mümkün olamıyordu. Çünkü YİK, mevcut Yönetim Kurulunu içine alarak çalışmaktaydı. TÜSİAD'ın kuruluşundan itibaren YİK'in üye sayısı sürekli değiştirilmiştir. 1970'li yıllarda YİK üye sayısı 30 iken, 1985'te bu sayı 60'a yükselmiştir. 1990 yılında bir tüzük değişikliği ile 90'a çıkmıştır. 1992'de Konsey Başkanları ve Yönetim Kurulu Başkanlarının görev süresi iki yıla çıkarılmıştır. Aynı yıl YİK üye sayısı 100 olarak belirlenirken seçilmiş üye sayısı da %25 olarak sınırlandırılmıştır. Böylece tabii üyelerin konumu güçlendirilmiş, Yönetim-YİK ilişkisi daha sağlamlaştırılmıştır.

2001 tüzük değişikliği ile daha demokratik bir yapılanmaya gidildiği söylenebilir. YİK'e üyelik sistemi radikal şekilde değiştirilmiştir. Yeni tüzükte "Derneğin tüm üyeleri aynı zamanda Konsey üyesidir" denilmektedir. YİK'in altı üyeden oluşan Başkanlık Divanı, Genel Kurul toplantısında iki yıllık bir süre için seçilir. Başkanlık Divanı, bir başkan, üç başkan vekili ve iki sekreter üyeden oluşur. Konsey kararları istişari nitelikte olup Yönetim Kurulu'nu bağlamaz. Tüzüğün 12.maddesine göre "YİK toplantılarına gündemin özelliğine göre sanayi, ticaret, tarım ve diğer iş ve sanayi kollarında çalışan yasal veya gönüllü mesleki kuruluşlar, dernekler ve vakıflar, Kamu İktisadi Teşebbüsleri Yöneticileri ve Üniversite öğretim üyeleri, konsey üyesi olmayan dernek üyeleri görüş teatisinde bulunulmak üzere Konsey Başkanlığınca devamlı veya geçici olarak davet edilebilirler." Konseye verilen bu yetki ile konsey bilgi edinme, diyalog kurma, nüfuzu sağlama organı olarak öne çıkmaktadır. Konseyin başlıca görevlerine gelince; Türk sanayi ve iş

hayatının genel gidiş ve sorunlarını gözden geçirmek ve uzun vadeli tedbirlere ışık tutmak, Dernek amaçlarına en uygun şekilde ulaşabilmek maksadıyla hazırlanacak stratejileri değerlendirmek ve tavsiyelerde bulunmak, Dernek çalışmalarını amaçlara uygunluk ve netice almadaki etkenlikler bakımından incelemek ve gerekli tedbirleri tavsiye etmektir. YİK, bu görevlerinden anlaşıldığı kadarıyla çok yönlü işleve sahip bir organ. Sanayide genel gidiş ve sorunlarla ilgili bilgi toplayan, bilhassa uzun vadeli önlemler alan ve stratejiler hazırlayan, bunların uygulanması ile ilgili tedbirler alan ve hatta denetimini de yapan bir organ olarak karşımıza çıkıyor.

Yönetim Kurulu, Genel Kurul'un Dernek asli üyeleri arasından iki yıl için gizli oyla seçeceği on asil ve on yedek üyeden oluşur. Süresi dolan üyenin tekrar seçilmesi mümkündür. Genel Sekreter, Yönetim Kurulu'nun tabii üyesidir. Yönetim Kurulu kendi arasından oyla iki yıl için bir Başkan, üç Başkan Yardımcısı ve bir Sayman üye seçer. Yönetim Kurulu Başkanı iki dönem üst üste tekrar seçilebilir. Bir dönem aradan sonra eski başkanın tekrar seçilmesi mümkündür. Yönetim Kurulu'nun görevlerine gelince, mevzuatın getirdiği görevlerin yanı sıra, Derneği temsil eder veya bu konuda kendi üyelerinden bir ya da birkaçına yetki verir; Derneğin gelir, gider ve hesaplarına ilişkin işlemleri yapar ve gelecek döneme ait bütçeyi hazırlayarak mülki amirliğe sunar; bütçe doğrultusunda giriş aidatı, yıllık aidat ve üye katılma paylarını saptar; kendi içinden bir yürütme komitesi seçerek yetkilendirir; yıllık aidat ve katılma paylarını ödemeyen üyeler hakkında gerekli işlemleri yapar; Dernek üyeleri arasından üç kişilik istişari nitelikte bir "Üye Başvurularını Değerlendirme Kurulu" seçer ve yetkilendirir. Yönetim Kurulu Derneğin en güçlü organlarından. Bunun sebebi aidat ve üye katılma paylarını

belirlemesi ve bunları ödemeyen üyeler hakkında gerekli işlemleri yapabilmesidir. Böylece üyelikten çıkarmada en yetkili organ haline getirilmiş durumdadır.

Yürütme Komitesi, Yönetim Kurulu Başkanı, üç Başkan Yardımcısı, Sayman Üye ve Genel Sekreter'den oluşur. Yönetim Kurulu'nca alınan kararlar ve verilen yetkiler çerçevesinde işlerini sevk ve idare eder. Görevlerinden dolayı Yönetim Kurulu'na karşı sorumlu bulunan teknik işlemlere sahip bir organdır.

Genel Sekreter, Yönetim Kurulu tarafından Dernek üyeleri arasından seçilir. Görevi, Derneği temsil etmek ve Dernek teşkilatının başı olarak Derneğin bilimum hizmet ve yükümlülüklerinin programlara ve mevzuata uygun yapılmasını sağlamaktır.

Haysiyet Divanı, Genel Kurul'un asli üyeleri arasından iki yıl için seçilen üç asil ve üç yedek üyeden oluşur. Haysiyet Divanı, icap ettikçe toplanıp kendisine Yönetim Kurulu'nca sunulan hususlarda karar verir.

Denetleme Kurulu, Derneğin mali faaliyetlerini denetleyen, Genel Kurul'ca asli üyeler arasından iki yıl için seçilecek üç asil ve üç yedek üyeden oluşan bir organdır. Denetleme Kurulu üyeleri, tek tek veya heyet halinde her zaman Dernek defterlerini tetkik edebilirler. Yönetim Kurulu ve Genel Sekreter kendilerinden istenilen belge, defter ve bilgileri Denetleme Kurulu üyelerinin tetkikine arz ile mükelleftir. Kurul, denetim görevini altı ayı geçmeyen aralıklarla, sonuçları bir rapor halinde Yönetim Kurulu'na ve toplantılarda Genel Kurul'a sunar. Tüzüğün 18. maddesinde Derneğin gelirleri sayılmaktadır. Derneğin en önemli geliri giriş aidatı, üye aidatı ve katılma payları olup bunların dışında dernekçe yapılan yayımlar, tertiplenen piyango, bale, eğlence, temsil, konser, spor yarışması ve konferans gibi faaliyetlerden sağlanan gelirler, bağışlar ve yardımlar gibi gelirleri de vardır.

II.TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNİN İÇİNDE BULUNDUĞU DURUM VE GÜNCEL SORUNLARI

A.OKUL ÖNCESİ EĞİTİM

Türkiye’de okul öncesi eğitim denildiğinde hizmetlerin ağırlıklı olarak 4-6 yaş grubundakileri hedeflediği görülmektedir.Bu konudaki yasal düzenlemelerin dağınık olduğu söylenebilir.1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu ve 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu konuyu genel hatlarıyla ele alırken,625 sayılı kanun özel kurumlara ait düzenlemeleri yapmaktadır.2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ise konuyu korunmaya,bakıma ve yardıma muhtaç aile ve çocuk açısından ele almaktadır.657 sayılı devlet memurları kanunu da ilgili düzenlemeler yapmaktadır.14 temmuz 2004 tarihli “Gebe veya Emziren Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme Odaları Çocuk Bakım Yurtlarına Dair Yönetmelik” ise 150 ve fazla kadın işçi çalıştıran işyerlerinde,işverenin okul öncesi eğitim çağındaki çocuklar için eğitim kurumları açması ile ilgili hükümleri içermektedir.

Türkiye’de bu alanda uluslararası benzerlerinde olduğu gibi iki ana model uygulanmaktadır:Milli Eğitim Bakanlığı ile Sosyal hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’na bağlı “kurum temelli model”ve “ev temelli model”.³⁵ Bunların dışında çeşitli sivil toplum kuruluşlarının da bu konuda çalışmaları vardır.Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği,Anne Çocuk Eğitim Vakfı ve Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı bunlar arasındadır.

Bu konuda ülkemizde yaşanan sorunlardan en önemlisi okul öncesi eğitimin ileri ülkeler düzeyine çıkarılamamasıdır.2004-2005 itibariyle 4-6 yaş arası toplam

³⁵ TÜSİAD,**Doğru Başlangıç:Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim**,Mayıs 2005,s.81

434.771 çocuğa kurum temelli eğitim verilmektedir.Okul sayısı 16.016 ve öğretmen sayısı 22.030'dur.* Bu konudaki en ileri ülke okullaşma oranının %100 olduğu Fransa, ardından sırasıyla %97 Lüksemburg, %95 Belęika ve İtalya, %89 Danimarka, %84 Japonya gelmektedir. Türkiye ise %15 ile Suriye'nin önündedir.³⁶

Bir başka önemli sorun bu alandaki eğiticilerin eğitimidir.1987 yılından itibaren ana okulu ğretmeni yetiştirme mesleki eğitim ve sanat eğitimi fakültelerinin yanı sıra eğitim fakültelerinde uygulanmaya başlamıştır.1991-1992 ğretim yılından itibaren ana okulu ğretmenliği programı 4 yıla çıkarılmış ve eğitim fakülteleri bünyesinde okul öncesi ğretmeni yetiştirmeye başlanmıştır.Bugün okul öncesi eğitim,eğitim fakültelerinin yeni yapılanması içinde bir anabilim dalı şeklinde programlarını yürütmektedir.2005 yılı itibariyle toplam 33 üniversitede okul öncesi ğretmenliği lisans programı bulunmaktadır.Bunların bir tanesi Açık ğretim niversitesi olup 9'u ikinci öğretimde de okul öncesi ğretmenliği lisans programı uygulamaktadır.Bunun dışında bir üniversitede ocuk Gelişimi ve Eğitimi,2 niversitede ocuk Gelişimi ve Eğitimi ğretmenliği ve 1 niversitede Ana Okulu ğretmenliği lisans programları vardır.³⁷ Bu alanda mevcut ğretmen sayısı yetersizdir.MEB'e bağlı okullarda sadece dört yıllık niversite eğitimi alanlar ğretmen olabilirken SHÇEK'e bağlı okullar için böyle bir koşul söz konusu değildir.

Okul ncesi eğitim, genellikle büyük kentlerde ve st sosyo-ekonomik kesimdeki ailelerin yararlandığı bir uygulama olmuştur.çocukların sosyalleşmesini

* bknz: tablo 1

³⁶ a.g.e.,s.58

³⁷ a.g.e.,s.96

sağlayan, okul başarısını artıran bu uygulamanın alt gelir gruplarındaki kesimleri kapsayacak şekilde yaygınlaştırılması önem kazanmaktadır.

Bir başka sorun bütçeden okul öncesi eğitime ayrılan paydır. Türkiye’de Okul Öncesi Eğitime ilişkin kamu harcamaları MEB bütçesi içinden ayrılan payla yapılmaktadır. Okul Öncesi Eğitim harcamalarının toplam bütçe içindeki payı binde 1, MEB bütçesi içindeki payı ise yüzde 1 seviyesindedir ve çok yetersizdir. Türkiye’de OÖE alan çocukların yüzde 93’ünün aldığı eğitimin kamusal olduğu düşünülürse ayrılan kaynağın azlığı ortadadır.

Bunların dışında bu alandaki problemleri tek eğitim modeli olmaması, denetim yetersizliği ve hedef kitleye ulaşamaması olarak özetleyebiliriz. 4-6 yaşlarına ağırlık verilmesi, geri kalan diğer çocukların hizmetten faydalanamaması anlamına gelmektedir. OÖE alanında bir standart da oluşturulamamıştır. MEB ve SHÇEK’e bağlı kurumların müfredatları ayrıdır. Standartlar olmadığından bu kurumları denetleyen yetkili ve bilgili kişiler de bulunmamaktadır. Hedef kitleye ulaşamaması konusunda OECD’nin bir raporunda şöyle denilmektedir: “Özel ana okullarına olan talep, kırsal bölgelerden çok fazla ailenin şehirlere akını ve çalışmak zorunda kalan annelerin fazlalığı nedeniyle artmıştır. Yetkililer er veya geç üstünlük olarak kurulan özel ana okullarını ciddi bir düzene koyma ve okullarda resmen ana sınıfları tesis etmek zorunda kalacaklardır.”³⁸

B. TEMEL EĞİTİM

Mevcut temel eğitim sisteminde pek çok zayıf nokta bulunmaktadır. Türkiye’de çalışan nüfus içerisinde kişi başına düşen ortalama eğitim süresi (okul yılı) oldukça azdır. Bu süre 1990’da 4.99, 1994’te 5.49 ve 1999’da da

³⁸ **Milli Eğitim Politikaları İncelemesi : TÜRKİYE**, OECD Raporu, Ankara, 1990, s.21

5.74 olmuştur. Bir başka ifade ile Türkiye’de 1999 yılı itibarı ile istihdam edilen nüfus ortalama olarak ilkokul (5.74) dengi bir eğitim düzeyine sahiptir.³⁹ Bu sonuç ilköğretimin ülkemizdeki önemini ortaya koymaktadır.

Eğitimin bu düzeyinde karşılaşılan en önemli sorunlardan biri öğrenci ve öğretmen oranları olmaktadır. 1980’li yıllardan sonra kentlere doğru yaşanan göç sonucu kentlerde eğitim için duyulan ihtiyaç ve istek artmıştır. Kırsal kesimdeki çocukların yükünü de kent okulları taşımak zorunda kalmıştır. Bu gelişmeler sonucu derslikler yetersiz gelmiş ve eğitimde kalite düşüklüğü yaşanmıştır. Dersliklerin ve okul binalarının yetersizliği bazı okullarda ikili öğretime geçilmeyi zorunlu kılmıştır. İkili öğretim kent okullarında daha yaygındır. 2002 itibarıyla kentlerdeki okulların %33’ünde, köylerdeki okulların da %14’ünde ikili öğretim yapılmaktadır.⁴⁰ TÜSİAD’ın 1990 tarihli “Türkiye’de Eğitim” raporunda okul binalarının yetersizliği ile ilgili ilginç bir örnek verilmiştir: “Günümüzde inşaat için yaklaşık metre kare maliyet birimi 500 bin TL olarak kabul edilir. Buna göre 5 milyon metre kare toplam inşaat alanı, (5.000.000x500.000) yaklaşık 2,5 TL’lik bir finansman kaynağını gerektirmektedir. Çok kaba bir hesapla çıkarılan bu meblağın, uluslararası ölçüde, yaklaşık olarak 1000 megavatlık bir hidroelektrik santrali veya 200 km.’lik bir otoyol karşılığı olduğu düşünülürse, eğitim kalitesinin iyileştirilmesi için gerekli olan bu yatırım ihtiyacının hiç de bulunamayacak bir kaynak olmadığı görülür.”^{41*} Maalesef bu konudaki sorun sadece okul binalarının ve dersliklerin sınırlı oluşu değil. Bir taraftan eğitim imkanına sahip olmayan yerleşim bölgeleri varken diğer taraftan az sayıda öğrencinin gittiği çok sayıda okul bulunmaktadır. Bu durum hem

³⁹ İrfan Erdoğan, **Yeni Bir Binyıla Doğru Türk Eğitim Sistemi Sorunlar ve Çözümler**, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 2004, s.27

⁴⁰ a.g.e., s.29

⁴¹ TÜSİAD, **Türkiye’de Eğitim**, s.69

* bu değerlerin bugünkü durumu için bkz. Tablo 2,3,4

Türk eğitim sisteminin önemli bir çelişkisi hem de ekonomik kayıptır.Öğretmen başına düşen öğrenci sayısına baktığımızda da çok çarpıcı bir sonuç ortaya çıkmaktadır.Öğretmen başına düşen öğrenci sayısı bölgelere göre değişmektedir.*

OECD,1990'da hazırladığı bir raporda Türkiye'deki ilköğretim sisteminin zayıf noktalarını beş temel başlık altında ele almış:

- Kalite düzeylerinin düşüklüğü,
- Aşırı merkeziyetçilik,
- Kamu harcamalarında düşüş,
- Öğretmenlerin formasyonunda,işe alınmalarında,terfilerinde ve atamalarındaki yetersizlikler,
- Bölgelerarası tutarsızlık veya dengesizlik.

Raporda merkeziyetçilikle ilgili şu görüşlere yer verilmektedir: “Eğitim yönetiminde öteden beri “Ankara en iyi hakemdir” fikri hakim olmuştur.Okul Müdürleri kendilerini her şeyden önce üst kademelerce düzenlenen talimat ve normların uygulanmalarından yükümlü görevliler şeklinde görmektedirler.Taşra yörelerindeki eğitim müdürleri ise bu hiyerarşik düzende kısıtlı yenileme yetkilerine sahip birer transmisyon kayışı niteliğinde yer almaktadırlar.Sistemin tümü bir saat düzeni ve dakiklığında işlemektedir.Bu hiyerarşi modeli gelişme süreci bölgelere ve karma nüfusa göre değişen büyük bir ülkeye uygulanmaktadır.”⁴²

Aynı raporda bölgelerarası dengesizliklere de değinilmiş ve batıdaki kalkınmış yöreler ile doğudaki fakir yöreler arasında belirgin bir farklılık olduğuna dikkat çekilmiştir.Gerçekten de bu alandaki en belirgin farklılık batı bölgelerdeki öğretmen fazlalığına karşılık doğu bölgelerdeki öğretmen açığıdır.

* bkz.tablo 5

⁴² **Milli Eğitim Politikaları İncelemesi :Türkiye**,OECD Raporu,MEB,Ankara,1990,s.29

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi de bir yayınında konuyla ilgili olarak en çok öğretmen yetiştirme sorunları ve eğitim programı üzerinde durmuştur.Öğretmen yetiştirme konusunda şu sorunlara değinilmiştir:Öğretmenler eğitim ve öğretim alanındaki gelişmelerden yeterince haberdar edilmemektedir.Kendilerini yenileme konusunda motivasyonları düşüktür.Öğretmen ve yöneticilerin gelişmesini özendirerek bir hizmet içi eğitim sistemi yoktur.Felsefe,sosyoloji,psikoloji vb. dersler yetersizdir.Sanatsal ve kültürel değerleri ifade eden temel kavramlar yeterince anlaşılammaktadır.Ayrıca müfettişler de eğitimdeki çağdaş gelişmelerin gerisindedir.Eğitim-öğretim programı ile ilgili olarak da ilköğretim programlarının yaşamdan kopuk olduğu,ders kitaplarının tek tip ve tek düze olduğu ayrıca tasarım ve içerik yanlışlıkları içerdiği,ilköğretim programlarında aşırı ayrıntıya inilmesinin ezberciliğe neden olduğu ve öğretmenin inisiyatifini daralttığı ve son olarak da eğitimin bu düzeyinde vatandaşlık bilincinin yeterince kazandırılmadığı vurgulanmaktadır.⁴³

TÜSİAD'ın 1990 tarihli raporunda sorunların ortak noktası olarak kaynak yetersizliği ve mali kriz gösterilmiştir. 1980'li yıllarda konsolide bütçede eğitim harcamaları, çeşitli ülkelerden GSMH ve devlet bütçesinden eğitime ayrılan paylar, eğitim maliyetleri gibi kavramlar tablo ve grafiklerle açıklanmıştır. Konsolide devlet bütçesi 1975-1989 yılları arasında 6.4 kat arttığı halde toplam eğitim sektörü (MEB+YÖK) harcamaları yalnızca 4.7 kat artmıştır. "Ülkemizde eğitime ayrılan paylar genellikle çok düşüktür. Afrika ülkeleri büyük bir eğitim çabası içerisinde bulunmaktadır. Bu ülkelerde GSMH ve bütçeden ayrılan paylar Türkiye'nin genellikle 2 ve 3 katına kadar çıkmaktadır. Arap ülkelerinde eğitime ayrılan paylar

⁴³ **Eğitim Bilimleri Bakış Açısıyla Eğitimin Güncel Sorunları ve Çözüm Önerileri**,Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları,Ankara,2004,s.42-43

daha da yüksektir. Gelişmiş ülkelerde esasen yıllardan beri eğitime büyük kaynaklar aktarılmaktadır. Fransa’da 1989 yılında devlet bütçesinin yüzde 23,2’si eğitime ayrılmıştır. Gelişmiş ülkelerde nüfus artış hızının azlığı nedeniyle öğrenci artışı olmadığı ve eğitim kalitesi esasen yüksek olduğu halde, yine de, eğitime ayrılan kaynaklar artmaya devam etmektedir. Bu durum gelişmiş ülkelerde eğitimde kalite yarışmasına verilen önemin bir göstergesidir. Devlet bütçesinde eğitime ayrılan paylar, yüzde olarak, Türkiye ile aynı gelir düzeyinde görülen ülkelere Filipinler’de 20, Yemen’de 17, Tayland’da 21, Tunus’ta 14, Ekvator’da 33, Güney Kore gibi büyük hamle içinde olan ve okullaşma oranlarında patlama görülen bir ülkede yüzde 28,2 iken Türkiye’de toplam eğitim bütçesinin genel bütçe içindeki payı 1975’lerde yüzde 16,5’ten 1985–1988 yılları arasında yüzde 11’lere inmiş; MEB oranı ise yüzde 8’lere kadar düşmüştür.^{44*}

Bu konudaki önemli sorunlardan biri de kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranla düşük olan okullaşma oranlarıdır.1997-1998 öğretim yılında zorunlu eğitim süresinin sekiz yıla çıkarılması ile kız çocuklarının ortaöğrenime devamındaki darboğazın çözümlenmesi, eğitim düzeylerinin yükseltilmesi ve böylece kız çocuklarının evlilik ve ilk doğum yaşlarının da yükselmesi amaçlanmaktaydı. Bu konudaki verilere bakıldığında sekiz yıla geçişin,ergenliğe ulaşan kız çocuklarının okul dışına düşmesini azalttığı ya da ilköğretim süresini uzatmanın kız öğrencileri okuldan koparmadığı görülmektedir.Buna karşın 1999-2000 öğretim yılında erkekler için %99.4’e ulaşan ilköğretim okullaşma oranı kız çocuklar için %89.8’de kalmıştır.Bu sonuç göstermektedir ki ilköğretimde kız ve erkek çocuk oranları eşitlenememiştir.Kız çocuklarının ilköğretime katılımında köy ve kent okullarındaki

⁴⁴ TŪSİAD:1990, s.94

* bkz:Tablo:6

oranlarda önemli farklılık görülmemektedir.Asıl farkı yaratan bölgeler arası gelişmişlik düzeyidir.Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da kızların katılımı öteki bölgelerden daha düşük düzeyde kalmaktadır.^{45*}

C.ORTAÖĞRETİM

Daha önceki eğitim kademeleri için sayılan sorunlardan pek çoğu bu eğitim kademesi için de mevcuttur.Altyapı ve donanım yetersizlikleri,genel bütçeden ayrılan kaynaklardaki yetersizlikler,personel kalitesinin iyileştirilememesi,okul-aile işbirliğinin sağlanamaması,ders içerikleri,kaynak israfına neden olan çok başlı ve geleneksel yönetim anlayışı etrafında odaklanmış bir meslek eğitimi bu alandaki sorunlardan başlıcalarıdır.

Türkiye'de ortaöğretimle ilgili en başta söylenebilecek olgu tam bir lise enflasyonu ve anarşisi yaşanmakta olduğudur.Lise ve meslek liseleri bir yandan değişik bakanlık ve kuruluşlara dağıtılarak, diğer yandan da Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı liselerin çeşitleri artırılarak bu okullar arasında statü ve saygınlık farkı yaratılmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde ortaöğretim alanında çok sayıda genel müdürlük bulunmaktadır.Ortaöğretim Genel Müdürlüğü,Erkek Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü,Kız Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü,Ticaret ve Turizm Öğretimi Genel Müdürlüğü ,Öğretmen Yetiştirme ve Eğitim Genel Müdürlüğü,Din Öğretimi Genel Müdürlüğü ve Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü.⁴⁶ Bunlar arasında Ortaöğretim Genel Müdürlüğü'ne bakıldığında altı farklı lise çeşidi görülmektedir:7.06.2005 tarih ve 184 sayılı Talim Terbiye Kurulu kararı ile 2005-2006 öğretim yılından itibaren eğitim süresi 4 yıl olan Genel Liseler, Anadolu

⁴⁵ **Kadın Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş:Eğitim,Çalışma Yaşamı ve Siyaset**, TÜSİAD,2000,s.42-44

* bkz.tablo 7

⁴⁶ www.meb.gov.tr, 4.01.2006

Liseleri, Fen Liseleri, Anadolu Güzel Sanatlar Lisesi, Sosyal Bilimler Lisesi ve Spor Liseleri. İlk bakışta yerindeymiş gibi görünen bu çeşitlilik giderek karmaşık bir hal alıyor. Her bir genel müdürlük bünyesinde birden fazla lise çeşidi ihtiva ediyor. Erkek Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü bünyesinde Anadolu Teknik Liseleri, Anadolu Meslek Lisesi, Teknik Liseler, Endüstri Meslek Liseleri ve Çok Programlı Liseler bulunmaktadır. Sadece bu kadarla kalmayıp her lise bünyesinde de çok sayıda program türü uygulanmaktadır. Örneğin Anadolu Teknik Liselerinde 32, Anadolu Meslek Liselerinde 43, Teknik Liselerde 27, Endüstri Meslek Liselerinde 80 çeşit program vardır. Çok Programlı Liseler ayrı ortaöğretim kurumlarının açılması ekonomik olmayan küçük yerleşim birimlerinde genel lise, imam hatip lisesi ile mesleki ve teknik ortaöğretim programlarının aynı yönetim altında uygulandığı okullardır. Bu okullarda, bağımsız olarak eğitim yapan ortaöğretim kurumlarında uygulanan programlar aynen uygulanmakta ve öğrencilere bitirdikleri programlara ait diploma (lise, meslek lisesi, imam hatip lisesi gibi) düzenlenmektedir.⁴⁷ Bunlar dışında, kimileri genel lise, kimileri de meslek lisesi programı uygulayan askeri lise, polis koleji, sağlık meslek lisesi, tarım meslek lisesi, adalet meslek lisesi... gibi başka bakanlıklara bağlı liseler de bulunmaktadır.

Eğitim programlarına içerik olarak bakıldığında da aksaklıkların mevcut olduğu hemen görülebilir. “Meslek liseleri, son derece yüklü programlar uygulamakta ve bunların bir kısmı öğrencilerini haftada üç gün işyerlerine uygulama için göndermektedirler. Denetim dışında kalan uygulama işyerlerinin bir çoğu, öğrencileri acımasız bir şekilde ve amaç dışında kullanmaktadırlar. Bu okullara

⁴⁷ a.g.e.

alınan çocuklar, “hem meslek edindirme,hem üniversiteye hazırlama” gibi yutturmacalarla hayal kırıklığına uğratılmaktadır.”⁴⁸

OECD raporunda da ortaöğretimle ilgili,eğitim dallarının gittikçe çeşitlilik kazanması ve çalışma piyasası ihtiyaçlarının sürekli artmasına rağmen liseler düzeyinde resmi okul ve meslek yönlendirme hizmetlerinin bulunmadığını belirtilmiştir.İçerik konusunda da raporda şu ifadelere yer verilmiştir: “Genel liselerde yapılan derslerin kalitesi gerek ebeveynler gerekse kamuoyu tarafından fevkalade tenkid edilmektedir:birçok eğitim kurumlarında sınıfların çok kalabalık olması,ders saatlerinin sık sık iptal edilmeleri ve bazı hocaların yeterli formasyona sahip olmamaları. Ebeveynler,çocuklarının üniversiteye giriş şansları yönünden sürekli endişe duymaktadırlar.Bunun neticesi,sayıları artan özel liselerin bu piyasa yükselmesinden istifadeye devam etmeleri olmuştur.”⁴⁹ Burada hemen yabancı dilde öğretim yapan ve eğitim sisteminde ayrıcalıklı konuma sahip özel ve resmi eğitim kurumları aklı gelmektedir.Söz konusu rapor bu konuda şöyle devam etmektedir: “Devlet liseleri özel liselerin gittikçe artan rekabeti karşısında kalmaktadır.Bu iki tip kurumlardaki çalışma şekilleri değişiktir.Özel liseler fevkalade ücretler teklif ettikleri sürece en nitelikli yerli ve yabancı öğretmenleri cezbedip bünyelerine alabilmektedirler.Özel liselere fakir ailelerin çocuklarına yüzde 7’lik bir kontenjan tanımak mecburiyeti konulmuş olmasına rağmen,bu durum aynı zamanda hassas sosyal ve ekonomik sonuçların doğmasına neden olmaktadır.”⁵⁰

TÜSİAD’ın 1990 tarihli Türkiye’de Eğitim adlı raporunda da ortaöğretimle ilgili çok önemli saptamalar yapılmıştır. Okul öncesi eğitim ve temel eğitimde

⁴⁸ Niyazi Altunya,**Eğitim Sorunumuza Kuşbakışı Görüş ve Öneriler**,Ürün Yayınları,Ankara,1997,s.23

⁴⁹ **OECD: 1990**, s.44

⁵⁰ **a.g.e.**,s.44

olduğu gibi ortaöğretime de yeterli kaynak ayrılmaması raporun en önemli saptamalarından biridir. Buna göre ilkokuldan sonraki kademelerde en büyük pay yükseköğretime ayrılmaktadır. Genel ve mesleki ortaöğretimde öğrenci artışı çok yüksek ve kalite düşük olduğu halde, yükseköğretime daha fazla pay ayrılması, ortaöğretimin aleyhine olmuştur. Başka ülkelerde ortaöğretime yükseköğretimden daha büyük pay ayrıldığına değinilmiş ve bu kademenin, temel eğitim üzerine yükseköğretime devam etmeyecek her gence mutlaka bir meslek eğitimi kazandıran kademe olduğu belirtilmiştir. Genel nüfusun demokrasiye yapısal uyumunu sağlamak için temel eğitim ve meslek eğitimi, kaynak tahsisinde öncelikli alanlar olmaktadır. Gerçekten Anayasa, Kanunlar ve Kalkınma Planlarında bu öncelik sırası sürekli olarak vurgulanmıştır. Oysa birim maliyetlerdeki incelemeler göstermektedir ki, eğitim kademeleri arasında kaynak tahsisleri bu önceliklere göre gerçekleşmemiş ve öncelik konusu eğitimde başlıca sorunlardan biri olarak kalmıştır.⁵¹ Yine rapora göre ortalama cari maliyet, ilkokullar da dahil olmak üzere en düşük ortaokul ve liselerde gerçekleşmiştir. Yani Devlet için en ucuz ve en geride eğitim hizmeti, genel ortaokul ve liselerde olmuştur.*

Raporda ayrıca gerçekten Türk eğitim sisteminin en önemli açmazlarından biri tespit edilmiştir. “Toplumda tek cazibe merkezi yükseköğretim olduğundan, yalnız genel lise mezunları değil aynı zamanda, kuruluş amaçları ne olursa olsun bütün meslek liseleri üniversite giriş sınavlarına katılma haklarının kendilerine de tanınmasını ısrarla istemişlerdir. Bu istek birçok üniversitelerin meslek lisesi, özellikle de imam hatip lisesi mezunlarının adaylığını kabul etmemeleri üzerine kolayca politik talebe dönüşebilmiştir. Yasama organlarına çeşitli yasa önerileri

⁵¹ TŪSİAD:1990,s.105

* Bugünkü değerleri için bkz.. tablo 6

verilmiş, koalisyon programlarına bu yolda zorlayıcı hükümler konulmuş, nihayet yasanın onuncu uygulama yılı olan 1983'te, hükümetin sevk ettiği bir tasarı üzerine, Milli Eğitim Temel Kanunu'nun yükseköğretime geçiş maddesi kaldırılarak, lise veya dengi okulları bitirenlerin yükseköğretim kurumlarına girmek için aday olmaya hak kazanabilecekleri hükme bağlanmıştır. Bu hüküm, sistemde hayata ve iş alanlarına hazırlama amacına ters düşen ve üniversite önüne yığıcı yapıyı tekrar getiren bir değişiklik olmuştur. Bakanlığın daha önce resmen mahkûm ettiği üniversite önüne yığıcı sistem, o tarihten bu yana süregelmektedir.”⁵²

Okul kademeleri arasındaki geçişler de düzensizdir. Teknik liselerden gelen öğrencilerle genel liselerden gelen öğrenciler üniversitede aynı programı okumaktalar. Değişik eğitim kademeleri boyunca aynı alanda eğitimini sürdüren öğrenciler için hiçbir kolaylığın sağlanmaması ve herkesin değişmez bir programı tamamlamak zorunda kalması, mesleki ve teknik eğitimin farklı kademeleri arasındaki ilişkilerin bozulmasına neden olmaktadır. Sorunlardan bir diğeri de genel ve mesleki eğitim arasında bir çatışma olmasıdır. Bunun nedeni de Bakanlığın örgütlenişi ve işgören politikasıdır. “Milli Eğitim Bakanlığı merkez örgütünün şu andaki yapısı genelde okul türlerine dayanmaktadır. Oysa eğitim sisteminin tümünde geçerli olan işgören, program, donanım, finansman ve iletişim gibi hizmet kümelerini temel alan bir örgütlenme daha yararlı sonuçlar doğurabilir.”⁵³

TÜSİAD raporu imam hatip okulları ile ilgili önemli tespitlerde bulunmuştur. Raporda meslek liseleri oranını imam hatip liselerinin yükselttiğine değinilmiş ve mesleki ve teknik öğretim liselerinde öğrenci sayısı artış oranı yüzde 374 iken imam hatip liselerinde yüzde 1246 olduğu söylenmektedir. Yani, 1970 ile 1990 arasında

⁵² a.g.e., s.120

⁵³ TÜSİAD:1990, s.95

öğrenci sayısı genel liselerde 3 kat, tüm mesleki ve teknik öğretim liselerinde 4,9 kat arttığı halde imam hatip liselerinde 13,4 kat artmıştır. Bu da, bu liselerin meslek okulu amacını aşma eğiliminde olduklarını göstermektedir. “İmam hatip lisesi mezunu olarak Diyanet İşleri Teşkilatı’nda görev alanların sayısı 39.907’dir. Din hizmetleri merkez ve taşra örgütünde her öğretim kademesinden görevli toplam personel sayısı ise 70.099’dur. Oysa imam hatip liseleri öğrenci sayısı ile mezunlar sayısı toplamı 433.277 olup bu sayı din hizmetlerinde görevli imam hatip lisesi çıkışlı eleman sayısının yaklaşık 10 katıdır. Görüldüğü gibi, imam hatip liselerinde açılış amacı dışında, çok yüksek bir kapasite yaratılmıştır. Bu sayısal gelişme imam hatip liselerinin genel eğitim kurumuna dönüştüğünü ortaya koymaktadır.”⁵⁴ Niyazi Altunya bu konuyla ilgili olarak tek problemin imam hatip okullarındaki artış olmadığını, normal liselerde de derslerin din içerikli hale getirildiğini vurguluyor: “Önce programları kuşa çevrilen felsefe ve toplumbilim dersleri bir ara çoğu bölümlerden kaldırılmış, sonra da yozlaşmış biçimde yeniden konularak okutulması büyük ölçüde din-ahlak öğretmenlerine bırakılmıştır. Aslında bugün imam hatip liseleri boşuna hedef yapılıyor. Çünkü, çoğu genel liselerin hele hele az gelişmiş kasaba ve çevrelerdeki, imam hatipten bir farkı yoktur.”⁵⁵

Bir başka sorun, bugünkü öğretim sisteminin başarıyı değerlendirme yaklaşımında “sınıf geçme – okul bitirme” anlayışının egemen olmasıdır. Tüm öğrencilere aynı program dayatılmakta ve derslerin tamamını geçmeden öğrenciler başarılı sayılmamaktadır. Mesleki eğitim veren liselerdeki seçimlik derslerin oranı en alt düzeyde tutulmaktadır. “Gelişmiş ülkelerde genel kültür ve meslek dersleri ayırımı ortadan kaldırılırken, ülkemizde bu ayırım derinleştirilmektedir. Seçimlik

⁵⁴ TŪSİAD:1990, s.133

⁵⁵ Niyazi Altunya, a.g.e., s.19

ders oranının az olması da öğrencilerin bireysel ilgi, yetenek ve eğilimlerine uygun programlar sunabilmeyi zorlaştırmaktadır. Temel eğitimde etkin bir yöneltme sağlanır ve ortaöğretimde modüler anlamda bir kredili sisteme geçilirse, bu sorunlar kolayca çözümlenebilir.”⁵⁶

Sivil toplum örgütlerinin bu konuya katkıları da çok yetersizdir. Pek çok sivil toplum örgütünün, mesleki ve teknik eğitimle ilgili danışma ya da karar organlarında temsilcileri bulunmaktadır. Fakat bu kuruluşlar eğitim sorunlarına genelde ilgisiz kalmakta ve kendi rollerini, özel ilgi alanlarında yeni meslek lisesi açtırmak biçiminde görmektedirler.

Türkiye’de meslek eğitiminin en önemli aksaklıklarından biri cinsiyet ayrımcılığına dayalı bir eğitimi benimsemesidir.Yine TÜSİAD raporuna göre bu durum daha çok mesleki teknik ortaöğretim kurumlarının yapısı ile ilgilidir. “Bu okullara karşı cinsten öğrenci alınması yönünde 1975 yılından bu yana herhangi bir engel bulunmamasına ve kız meslek liselerinin, bir süredir endüstriye yönelik programlar açmalarına karşın,uygulamaların geleneksel cinsiyet bileşimini değiştirmekte ancak sınırlı bir etkisi olduğu görülmektedir.Kız Teknik Öğretim Liseleri’ndeki öğrencilerin %87.31’i,Erkek Teknik’tekilerin sadece %10.34’ü kadındır....Mesleki teknik eğitimde bu açıdan sıra dışı olan bir gelişme,din eğitimindeki kadın yoğunluğudur. %50.25 ile bu okullardaki kız öğrenci katılımı erkek öğrencilerin önüne geçmiştir. Bu olgunun ortaöğretimde İmam Hatip Okulları’nın sistemin ana kurumlardan biri haline gelmesini sağlayan yaygınlaşmalarından ve sekiz yıllık eğitime geçiş sürecinden bağımsız olarak düşünülmemesi gerekmektedir...8 yıllık eğitime geçişin öncesindeki üç yıllık

⁵⁶ TÜSİAD,**Türkiye’de Mesleki ve Teknik Eğitimin Yeniden Yapılandırılması**,1999,s.108

dönemde kız öğrencilerin din eğitimine akış hızı erkeklerin akış hızının 10 katından fazladır.1999-2000'e gelindiğinde,din eğitimi liselerindeki kız öğrenci sayılarının erkek sayılarını geçmesi,kadınlara kapalı olan bir istihdam alanındaki mesleki teknik eğitimin işlevselliği kadar kimi kız çocukların laik eğitime alternatif bir eğitim türüne enterne edilmesi konusunda da dikkat çekici bir gelişmedir.”⁵⁷

Ortaöğretimle ilgili son olarak denetime de değinmek gerekiyor.Bu alandaki denetimin geliştirici ve yapıcı olduğu söylenemez. Niyazi Altunya bu konuda birçok bakanlığın lise ve meslek liseleri açabildiğini,oyşa ortaöğretimde milli eğitim bakanlığının asli görevleri arasında olduğunu;ayrıca Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun da bunu gerektirdiğini belirtiyor. “ Öte yandan Milli Eğitim Bakanlığı,denetimi kendisine yasal görev olarak verilmiş olan özel dersaneleri,kuran kurslarını ve imam Hatip Liselerini,çıraklık eğitimini kontrol edemez duruma gelmiştir.”⁵⁸

Ç.MESLEK YÜKSEKOKULLARI

Meslek Yüksekokulu,2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun 3.maddesinde “belirli mesleklere yönelik ara insan gücü yetiştirmeyi amaçlayan dört yarı yıllık eğitim öğretim sürdüren bir yükseköğretim kurumudur” biçiminde tanımlanmıştır. Meslek yüksekokulları (MYO) tekniker ve meslek elemanı unvanına sahip ara insan gücü yetiştirmektedirler. 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu ile meslek yüksekokulları üniversitelere bağlanmıştır.Türkiye’de 77 üniversitede toplam 612 meslek yüksekokulu vardır.Kuruluş şekillerine göre ülkemizde üç çeşit meslek yüksekokulu bulunmaktadır.Bunlar devlet üniversiteleri tarafından kurulmuş olan MYO’lar, vakıf üniversiteleri tarafından kurulmuş MYO’lar ve üniversite kurma

⁵⁷ TÜSİAD,Kadın Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş:Eğitim,Çalışma Yaşamı ve Siyaset, 2000, s.46-49

⁵⁸ Niyazi Altunya,a.g.e.,s.24

şartına bağlı olmaksızın 4702 Sayılı Kanun hükümlerine göre vakıflar tarafından kurulan MYO'lardır.⁵⁹

MYO ile ilgili söylenebilecek en önemli sorun yükseköğretim içindeki payının çağdaş ülkeler seviyesine çıkarılamamış olmasıdır.2003 tarihi itibarıyla MYO'nun örgün öğretimdeki payı %28.98,toplam içindeki payı ise %18.2 olup çok düşük bir düzeydedir.Bu oran ileri ülkelerin çoğunda %30'un üzerinde olup,Singapur'da %59,Tayvan'da %55,İsviçre'de %47, ABD'de %55'tir.⁶⁰ Ancak burada belirtilmesi gerekli olan önemli bir nokta mevcuttur.Türkiye'de örgün mesleki eğitimin istenilen seviyeye gelememesinin tek sebebi Türk eğitim sistemindeki yetersizlikler değildir.Bu eğitim türünün kendi doğasından gelen özellikler de başarısız olmasına yol açmaktadır.Teknolojik gelişmenin hızla arttığı bir dünyada örgün mesleki eğitimin üretim sürecine yönelik gelişmeleri yakından izleyememesi,işgücüne esnek beceriler kazandırmak yerine sadece belli bir işin yapılmasına yönelik sınırlı bir iş becerisi kazandırması bunun nedenleridir.⁶¹

Eğitimin önceki kademelerinde görülen bina,araç-gereç ve laboratuvar eksikliği sorunları bu okullarda da mevcut olup,daha da ağır hissedilmektedir.Uygulama ağırlıklı olan bu okulların sanayinin gereksinim duyduğu nitelikte eğitim verebilmesi için MYO'nun sahip olduğu laboratuvar ve atölyelerin sanayide kullanılan teknolojiye uygun olarak donatılmış olmaları gerekir.Ancak,çok yüksek maliyeti gerektiren bu araç gereç donanımlarında eksiklikler bulunduğu bilinmektedir.

⁵⁹ **Meslek Yüksekokullarının Bugünkü Durumu ve Mesleki ve Teknik Ortaöğretim Okullarından Meslek Yüksekokullarına Sınavsız Geçişin Değerlendirilmesi**,YÖK,Ankara,2004,s.10

⁶⁰ **a.g.e.**,s.17

⁶¹ Meltem Kayıran Dikmen,**a.g.e.**,s.209-210

MYO'larında özellikle sınavsız geçiş ile birlikte gelen bir sorun meslek liselerinden gelen mezunların eğitim-öğretim kalitesindeki düşüklüktür. MYO'larının hemen tümünde 2002-2003 ve 2003-2004 yıllarında öğrenci başarı oranlarında önemli düşmeler meydana gelmiştir.⁶² Burada 4702 Sayılı Kanun'da var olan sınavsız geçişle ilgili kısaca bilgi vermek faydalı olabilir. Mesleki ve teknik orta öğretim kurumlarından mezun olan öğrenciler, istedikleri takdirde bitirdikleri programın devamı niteliğinde veya buna en yakın programların uygulandığı, öncelikle kendi mesleki ve teknik eğitim bölgesi içinde yer alan veya bölgesi dışındaki, MYO'larına sınavsız olarak yerleştirilebilirler.

Ancak, mesleki teknik eğitimin iyileştirilmesi için getirilen bu düzenlemenin de sıkıntılar yarattığı belirtilmelidir. Bu sistemle sebebiyle MYO'larında mevcut kontenjanlara, 100000 civarında ilave kontenjan sağlanmıştır. Fakat, bununla ilgili olarak üniversitelerin bütçesine herhangi bir ödenek konmadığından bu husus özellikle MYO'larla ilişkilendirilen liselerde eğitim öğretimin aksamasına ve bazı olumsuzluklara neden olmuştur. Bir başka sorun da meslek liselerinden mezun olan öğrencilerin bir kısmının MYO/üniversite eğitimine mezun oldukları okullarda ve büyük çoğunlukla kendi öğretmenleri ile devam etmeleri nedeniyle üniversite özelemleri tam olarak karşılanamamaktadır.

Türk eğitim sisteminin genelinde olduğu gibi MYO'larında da öğretim elemanı sıkıntısı mevcuttur. Yeni açılan MYO ve özellikle sınavsız geçiş sistemi sebebiyle artan öğrenci sayıları bu sıkıntıyı daha da belirginleştirmiştir. Bu konuda sadece nicelik değil niteliksel sorunlar da vardır. Mesleki ve teknik eğitimin amacı teorikten çok uygulama amaçlı eğitimidir. Ancak öğretim elemanlarının işyeri

⁶² a.g.e., s.20

deneyimlerinin olmayışı bu eğitimi olumsuz yönde etkilemektedir. Buradaki öğretim elemanları genellikle herhangi bir lisans programını bitirdikten sonra, doğrudan öğretim elemanı olarak ders vermeye başlamaktadırlar. “Bu uygulama ne fakültelerde ne de orta öğretimde mevcuttur. Fakültelerde araştırma görevlileri deneyimli öğretim üyeleri yanında kendilerini geliştirmektedirler. Meslek liselerinde ise en az 1 yıl süren stajyer öğretmenlik uygulaması vardır. MYO’larında ise böyle bir uygulama olmadığı için eğitimin kalitesi olumsuz yönde etkilenmektedir.”⁶³

Bu konudaki önemli sorunlardan biri de meslek liseleri ile MYO programlarının birbirini tamamlayacak şekilde oluşturulamamış olmasıdır. Nitekim 4702 Sayılı Kanun’un en önemli amaçlarından biri mesleki ve teknik eğitimde bütünlüğü sağlamaktır. Ancak bugünkü yapıda MYO programlarının önemli bir bölümü mesleki ve teknik orta öğretim programları ile bütünlük ve devamlılık içinde değildir. Ayrıca bazı programların piyasada çok tutulmasına karşın, bazıları ise iş hayatının gerçeklerinden uzak ve istihdam olanakları sınırlı olan programlardır.⁶⁴

2002-2003 eğitim-öğretim yılında yaklaşık 3500 mesleki ve teknik orta öğretim okuluna sahip olan Milli Eğitim Bakanlığı, MYO eğitimi yapılması amacıyla 500’ün üzerinde meslek lisesini tahsis edebileceğini bildirmiştir. Bunların önemli bir bölümünün Dünya Bankası fonlarından istifade ile geliştirilmiş, fiziki olanakları ve donanımları üstün, öğretim elemanı kadrosu yeterli olan liseler olduğu bildirilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı’nın MYO eğitimi yaptırılmak üzere tahsis ettiği 348 mesleki ve teknik lise, 140 MYO ile program bütünlüğü ve devamlılığı içinde ilişkilendirilmiş ve bu meslek liselerinde 50000 öğrenciye MYO eğitimi verilmesi kararı alınmıştır. MYO’ları ile ilişkilendirilen meslek liseleri arasında organik bir bağ

⁶³ a.g.e., s.22

⁶⁴ a.g.e., s.26

mevcut olmayıp, ortak ideal ve ortak yönetimle olanakların birleştirilmesi temel prensip olarak kabul edilmiştir. İlişkilendirilen meslek liselerinde okuyan öğrenciler MYO eğitimine lisedeki orta öğretim eğitimi bittikten sonra başlamaktadır. Genellikle saat 16.00'dan sonra başlayan bu eğitim 16. Milli Eğitim Şurası'nda kararlaştırılan eğitimde tam gün tam yıl uygulamasının da güzel bir örneğini teşkil etmektedir. Ayrıca atıl kapasitenin kullanılması ve tüm olanaklardan en uygun seviyede yararlanılması sağlanmış bulunmaktadır.⁶⁵

Mesleki ve teknik eğitimin önemli sorunlarından biri de geniş halk kitleleri ve iş dünyası tarafından yeterince tanınmamış olmasıdır. Mesleki ve teknik eğitim, öğrenciler ve aileleri tarafından en son tercih edilen bir alan durumundadır. MYO'larından mezun olan teknikerlerin toplumdaki statüsü tam olarak belirlenmemiştir. Mesleki ve teknik eğitim çok haksız bir şekilde toplumda düşük statülü bir uğraş olarak kabul edilmektedir.

YÖK'ün bir raporunda bu alandaki en önemli sorunlardan biri şöyle ifade edilmiştir: "Mesleki ve teknik liselerdeki öğrenci maliyetleri genel liselerdeki öğrenci maliyetlerinin çok üstündedir. 2001-2002 eğitim öğretim yılı itibarıyla orta okuldan sonra sınavla girilen mesleki ve teknik liselerin mezunları, yüksek öğretimde girişte ikinci bir sınavla bambaşka alanlara yönelmektedir. Şu anda meslek yüksekokullarına giren öğrencilerin ancak yarısı mesleki ve teknik lise mezunu olup, geri kalan bölümü genel lise kökenli öğrencilerdir. Bu durum, bazı alanlarda genel lise eğitimine nazaran beş-altı misli daha pahalı olan mesleki ve teknik lise kaynaklı öğrencilerin, bir anlamda sistem dışına çıkması gibi son derece olumsuz ve kabulü mümkün olmayan gayri ekonomik bir tablo ortaya çıkarmaktadır."⁶⁶

⁶⁵ a.g.e., s.86-91

⁶⁶ Türk Yükseköğretiminin Bugünkü Durumu, YÖK, Kasım 2004, s.84

Bu alandaki en önemli sorunlardan biri de MYO mezunu öğrencilerin kendi alanlarında istihdam edilmelerindeki sorunlardır. MYO mezunlarının ancak yarısı işgücü piyasasında yeterli istihdam olanakları elde edebilmektedir.

TÜSİAD'ın 1990 yılında yayımladığı Türkiye'de Eğitim raporunda da hem bu konudaki mevcut durum aktarılmış hem de bazı öneriler getirilmiştir. Buna göre bu okulların sorunlarından biri olarak mezunlarının unvan, görev ve yetkilerini belirleyici ve sanayinin katılımını sağlayıcı yasal düzenlemenin yapılmamış olması belirtilmiştir. Sanayi-okul işbirliğinin sağlanması amacıyla Türk Eğitim Vakfı ve YÖK işbirliğiyle Entegre Eğitim Projesi uygulanmaktadır. Proje, sanayinin ihtiyaç duyduğu dallarda önlisans düzeyinde, ara insan gücü yetiştirmek için üniversite ile büyük işletmelerin işbirliğini sağlamak için hazırlanmıştır. Buna göre öğrenciler teorik eğitimi okulda, pratik eğitimi de sanayi kuruluşları içinde görmekte ve işyerleri genellikle üniversiteler tarafından seçilmektedir. Böylece sanayinin ihtiyaç duyduğu ara insan gücünü yetiştirmekte, eğitim kurumu ile işyeri bütünleşmekte, entegre olmaktadır. İşyeri öğrenciye genellikle asgari ücret ödemekte ve sigortasını yaptırmaktadır. Uygulama üniversite rektörü ve işyeri sahibinin imzaladıkları bir işbirliği protokolü ile başlamaktadır. İşbirliğinin ayrıntıları, teorik ve pratik eğitim programları işyeri temsilcileri ile birlikte hazırlanmaktadır. Bu hususta da üniversite ile işyeri temsilcilerinden oluşan ve gerektiğinde rektör başkanlığında toplanan bir karma danışma kurulundan yararlanılmaktadır. 1986-87 öğretim yılında başlayan uygulama, halen tekstil, dericilik, otomotiv, döküm, otelcilik, beslenme, lastik, camcılık, seramik, et endüstrisi gibi dallarda İTÜ, İstanbul, Marmara, Uludağ, Ege ve Dokuz Eylül Üniversiteleri Meslek Yüksek Okulları ile Tekstil İşverenler Sendikası, Türkiye Deri Sanayii İşverenler Sendikası, Turizm Geliştirme ve Eğitim Vakfı

(TUGEV) ve TURAB, Koç Holdinge bağı TOFAŞ, Otosan, Türk Demir Döküm, Döktaş, Sabancı Holdinge bağı Lassa ve Kordsa, Şişe ve Cam Fabrikaları, Yaşar Holding, Coşkun Holding, Metaş Fabrikaları, Sönmez Holding gibi kuruluşlar katılmaktadır.⁶⁷ Sonuçta meslek eğitimini tabana yayıcı bir model seçilmediği ve öğrencileri mesleğe yönlendirici bir örgün eğitim sistemi kuramadığı belirtilmiştir.

D.YÜKSEKÖĞRETİM

Yükseköğretimdeki sorunlara değinmeden evvel ülkemizdeki yükseköğretim tarihine değinmek sorunları anlamak açısından faydalı olabilir.Öncelikle belirtmek gerekir ki üniversitelerimiz ve diğer yükseköğretim kurumlarımız daha önce bu alanda varolan kurumlarımızın yerine geçmek üzere,Batı'dan olduğu gibi aldığımız kurumlardır.Bu bakımdan,bugünkü Türk yükseköğretiminin kökenlerini medreselerde aramak gerçekçi olmayan bir yaklaşımdır.⁶⁸ Batı türü ilk yükseköğretim kurumları 1773'te kurulan Mühendishane-i Berri-i Hümayün ile birlikte bugünkü İTÜ'nün kökenini oluşturan Mühendishane-i Bahri-i Hümayün, 1827'de kurulan Tıbbiye, 1834'te kurulan Harbiye'dir. 1846'da modern bir üniversitenin kurulması Maarif meclisince Kabul edilmiş ve 1865'te üniversite açılmıştır. 1881'de kapanan üniversite, 1900'de Dar'ül-Fünuni Osmanî adı ile Cağaloğlundaki Mülkiye Mektebi binasında dördüncü kez açılmıştır. 1925'te Ankara'da hukuk mektebi, 1926'da Gazi Eğitim Enstitüsü ve 1930'da Ziraat Enstitüsü kurulmuştur. 1933 reformu Türkiye'de modern üniversite tarihinin başlangıcıdır. Nazi vahşetinden kaçan bir çok Alman profesör İstanbul Üniversitesi'nde görev alarak bu kurumu kısa bir süre içinde dünyanın önde gelen bilim merkezlerinden biri haline getirmişlerdir. "1934 ile 1946 yılları arasında

⁶⁷ TÜSİAD:1990, s.139

⁶⁸ Kemal Gürüz,Dünyada ve Türkiye'de Yükseköğretim,ÖSYM,2001,s.295

üniversitelerin idari, mali ve bilimsel özerkliğinden söz etmek mümkün değildi. Buna karşın üniversitelerin temel işlevlerinin sürdürülmesinde yani araştırmayı yayma ve öğretim işlevlerini sürdürmelerinde son derece serbest bırakıldıkları da bir gerçektir.”⁶⁹ 1946’da çok partili hayata geçilmiş ve 4936 sayılı üniversite kanunu çıkarılmıştır. Bu kanunla üniversitelere özerklik verilmiş ve rektörle dekanların seçimle gelmesi esası getirilmiştir. 1973 yılında çıkarılan 1750 sayılı Üniversite Kanunu ve 1765 sayılı Üniversite Personel Kanunu, üniversiteleri tek bir çerçeve içinde toplama amacını gütmesinin yanında bir denetleme, planlama ve koordinasyon organı olarak Yükseköğretim Kurulu’nun kurulmasını öngörüyordu. Bu kurulun başkanı Milli Eğitim Bakanı olmalı ve kurulda her üniversitenin seçilmiş bir temsilcisi ile bunların toplamına eşit sayıda çeşitli bakanlıklarca atanan hükümet temsilcisi var olmalıydı. Bunların dışında 1946’da çıkarılan 4936 sayılı kanunla getirilen klasik akademik, idari ve mali yapı aynen muhafaza ediliyordu. Ancak kısa bir süre sonra üniversitenin kendisi dışındaki kişiler tarafından yönetilmesi anayasaya aykırı görülerek Anayasa Mahkemesince iptal edildi. Böylece YÖK kurulmadan tarihe karışmış oldu. 1973-1981 yılları arasında plansız programsız ve hazırlıksız bir şekilde üniversiteler ve diğer yükseköğretim kurumları açılmıştır. Bu dönemde üç büyük şehir dışında 10 yeni üniversite açılmıştır.⁷⁰ Artmakta olan üniversite ve öğrenci sayısı karşısında 1974’te Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi kuruldu; üniversitelere merkezi sınavla öğrenci alınmasına başlandı.

Anayasa 1981’de değiştirildi ve yükseköğretim için yeni koşullar getirildi. Bunların arasında en önemlisi, bu kez planlama, düzenleme, yönetim, öğretim ve araştırma gibi yükseköğretim kurumlarının önemli etkinliklerini yönlendirmek

⁶⁹Nurkut İnan, “Üniversite ve Yükseköğretim Kavramı Açısından Türkiye’deki Gelişmeler”, **Yükseköğretimde Değişmeler, Türk Eğitim Derneği yayınları**, Ankara, 1988, s.23

⁷⁰ Kemal Gürüz, **a.g.e.**, s.296-303

üzere anayasal bir kurum olarak Yükseköğretim Kurulu'nun kurulmasıydı. YÖK'le ilgili ve 1981 sonrası dönemle ilgili çok şey yazılıp söylenmiştir. Getirilen eleştiriler konunun ilerleyen kısmında yol gösterici olabilir. Tahir Hatiboğlu 1980 askeri darbe dönemini ve YÖK'ü şöyle anlatıyor: “Bu dönemde üniversite özerkliği ve akademik özgürlük kaldırılmıştır. Tarihin en büyük öğretim üye ve yardımcısı tasfiyesi bu dönemde yapılmıştır. Sol görüşlü, ilerici, aydınlanmacı ve Atatürkçü bilimciler üniversiteden uzaklaştırılmışlar ve yeni kadrolara bu görüşlerden olanlar alınmamıştır.”⁷¹ YÖK'ün iki önemli sonucu olduğu bazı yazarlarca iddia edilmektedir. İlki YÖK'ün yeni kurulan üniversitelerde bir Türk-İslam sentezci kadrolaşmanın önünü açması ve desteklemesi, ikincisi de Vakıf Üniversiteleri adıyla özel üniversitelere zemin hazırlamış olmasıdır.⁷² “YÖK düzeni, öğretim elemanlarına ve öğrencilere güvensizliği, üniversite özerkliğine ve üniversitelerde demokratik yönetim anlayışına inançsızlığı ifade etmektedir... Tek tip üniversite, tek tip öğrenci, tek tip öğretim üyesi... Tek tip üniversite, Türkiye üniversitelerinin yönetsel ve akademik yapılarını Amerikan üniversite modeline dönüştürme çabasıdır. Tek tip öğretim üyesi, işlevsel, kısacası işe yarayan bir bilim insanıdır. Tipik örneği, mühendislik bilimlerinde uzmanlaşmış, araştırma gündemini piyasa talebine göre belirleyen, meslek hayatını sanayi-üniversite işbirliği içinde düzenlemiş araştırmacılarıdır. Toplumsal ve insani bilimlerin, güncel anlamda işlevsel olmayan olanları makbul değildir. Örneğin Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'ndeki kürsülerin çoğu, insani bilimlerin temel disiplinleri hatta Türkiye'de iş aleminin gereksinim duymadığı temel bilimler, YÖK perspektifi açısından gereksiz olanlardır... Tek tip öğrenci, yükseköğretim hizmetini üniversiteden satın alan bir “müşteri”dir; parasının

⁷¹ Tahir Hatiboğlu, a.g.e., s.567

⁷² Sibel Özbudun, Temel Demirel, “Egemen Eğitimin Üniversite(ler) Gerçeği”, **Eğitim: Ne için? Üniversite:Nasıl? YÖK: Nereye**, Ütopya, Ankara 1999, s.162

karşılığını almayı hedefleyen bir kariyeristtir. Üniversite öğretimi ve diplomasının ona ömür boyu sağlayacağı ek getirinin karşılığını bugünden ödemeyi göze alır. Siyasete, hele düzen dışı akımlara karşı kapalıdır. YÖK düzeni, aslında kafaların içini denetlemek istemektedir.”⁷³ “Otoriter, monolitik ve katı hiyerarşik yapıyla çağdaş üniversite anlayışına ters düşen bu düzenleme sonucu, bugün Türkiye’de akademik yaşam sönmüştür; bilimsel araştırma ve yaratıcılık kısırlaştırılmıştır. Mevcut öğretim üyeleri akademik yaşama büyük bir yabancılaşma içindedirler. Dersler tepeden gelen emirlere göre düzenlenip verilmektedir; eğitimin bütünlüğü diye bir şey ise yoktur.”⁷⁴ Ancak şunu da vurgulamak gerekir ki Yök Yasası’nın ilk oluşturulduğu dönem ile bugünkü YÖK arasında oldukça önemli bir değişim olmuştur. 1981-2002 arasında 41 adet yasa çıkarılmış ve bu yasalar YÖK Yasası’nın pek çok maddesini değiştirmiştir. Hatta yasanın bazı maddeleri birkaç kez değişmiştir. Bunun yanısıra yasayı tamamlayıcı ve bazen de birbirini yenileyici nitelikte, 55 adet yönetmelik, 4 adet tüzük, 32 adet bakanlar kurulu kararı ve 10 adet kanun hükmünde kararname çıkartılmıştır. Yirmi yıllık zaman diliminde YÖK belki de başka bir kurum için hiç olmamış kadar ülke gündeminde yer almış ve değişim göstermiştir.⁷⁵

1981’de çıkarılan 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu bu alanda ülkemizde yapılan en köklü yasal düzenlemedir. TÜSİAD tarafından Kemal Gürüz’e hazırlatılan ve 1994’te yayınlanan “Dünyada ve Türkiye’de Yükseköğretim Bilim ve Teknoloji” isimli raporda bu yeni yasal düzenleme ile Türk yükseköğretiminin Kıta Avrupası üniversite yönetim sisteminden ayrılarak Anglo-Sakson sisteminin temel

⁷³ a.g.e., s.164-165

⁷⁴ Server Tanilli, **Nasıl Bir Demokrasi İstiyoruz?**, Say Yayınları: İstanbul; 1989, s.136

⁷⁵ Atilla Göktürk, A.Ş.’nin “İş(leri, Yerleri ve Görenleri)”, **Özgür Üniversite Forumu**, sayı 17, ocak-mart 2002, s.108-109

ilkelerine dayandırıldığı belirtilmektedir. Rektörlerin atanması, akademik yapının bölümlere göre düzenlenmesi, enstitüler, yardımcı doçentlik ünvan kademesi, asistanlığın araştırma görevliliğine dönüştürülmesi suretiyle içten beslemenin azaltılması, doçentlik tezinin kaldırılması ve profesörlüğe terfi için uluslararası düzeyde yayın yapmış olma ve bu yayınlara başkalarınca yapılmış atıfların bulunması gibi gerçekten reform niteliğindeki yenilikler getirilmiştir.⁷⁶

Raporun Üniversite Yönetim Sistemleri alt başlığında dünya üzerinde Anglo-Sakson ve Kıta Avrupası olmak üzere iki farklı üniversite yönetim sistemi olduğu belirtilmiş ve bu iki sistem uzun bir şekilde ele alınmıştır. Buraya özet olarak aktarırsak Kıta Avrupası ülkelerinin yönetim sisteminde kısa bir süre için seçilmiş fakat yetkili olmayan bir rektör ile üniversitenin doğrudan bağlı olduğu ve üniversiteler üzerinde oldukça geniş tasarruf yetkilerine sahip eğitim bakanlıkları vardır. Akademik personel kamu görevlisi statüsünde olup profesör ve doçent düzeyindeki atamalar genellikle bakan onayına tabidir. Anglo-Sakson sisteminde ise devlet, üniversitelere kaynak tahsis yetkisini bir ara kuruluşa, üniversiteleri yönetme yetkisini ise büyük çoğunluğunu, ABD’nde tamamını, o üniversitelerin mensubu olmayan, toplumda temayüz etmiş kişilerden oluşan ikinci bir ara kuruluşa devretmiştir. Bu ülkelerde rektörün, o üniversitelerin mensubu olma koşulu bulunmadığı gibi akademik ünvan sahibi olması koşulu da yoktur; görev süresi oldukça uzundur; hatta bir çok üniversitede süresizdir. Rektör, yönetim kurulunun yetki devrettiği ölçüde üniversitenin başlıca icra organıdır. Akademik personeli işe alma ve ders programlarını hazırlama yetkileri üniversitelere aittir. Anglo-Sakson üniversite yönetim sistemi, biri ülke veya eyalet düzeyinde diğeri ise kurum

⁷⁶ TÜSİAD, *Dünyada ve Türkiye’de Yükseköğretim Bilim ve Teknoloji*, 1994, s.156

düzeyinde olmak üzere iki basamaklı bir ara kuruluş zincirine dayalıdır. Ayrıca, toplumda temayüz etmiş, üniversite mensubu olmayan kişiler sistemin tümünde büyük ağırlık taşımaktadır.⁷⁷

Türkiye’de üniversite sorunları ele alınırken en başta belirtilmesi gerekli olan şudur ki, önceki eğitim kademelerinde yönlendirme ve meslek eğitimi verilememiş olması ve diğer niteliksel sorunlar üniversitelerde yaşanan sorunların temelini oluşturmaktadır. “Yükseköğretim kurumları, yükseköğretime olan talebi karşılamakta yetersiz kalmakta ve bu durum, lise ile üniversite arasında sıkışmış bir gençliğin oluşumuna neden olmaktadır. Ancak yükseköğretim önündeki yığılma sorununun tek nedeni yükseköğretim hizmetlerinin nicel yetersizliği değildir. Bunun yanında piyasanın ortaöğretim mezunlarına yeterli sayı ve nitelikte (ücret, iş ortamı, yükselme olanakları vb.) istihdam yaratamaması ve işsizlik, hızlı nüfus artışı, toplumun yükseköğretime yüklediği değerler (sınıf atlama aracı, statü, saygınlık vb.) yükseköğretime dönük talep artışının diğer nedenleridir.”⁷⁸

Talep artışını karşılamak için hızla yeni üniversiteler açılmıştır. Açık öğretim de dahil okullaşma oranı 1981 yılında yüzde 6 iken 2000 yılında yüzde 27.7’ye yükselmiştir.⁷⁹ Çoğu büyük kentlerin dışında açılan yeni üniversiteler bölgesel olmaktan çok yerel nitelikler taşımaktaydılar. Tahir Hatiboğlu bu konuda şunları belirtiyor: “Yerel üniversiteler Türkiye Cumhuriyeti üniversitesinden çok, o ilin üniversitesi gibi algılanmaya başlanmış; ilcilik, yercilik, etnikçilik, tarikatçılık ve bölgecilik gibi çok tehlikeli yollara sapmışlardır... Üniversite, fakülte ve yüksekokul en kolay açılan, her derde deva gibi görülen, tecimsel yönü ağır basan işletme gibi görülür olmuştur. Artık insanlar lise ve endüstri meslek lisesi yerine üniversite ister

⁷⁷ a.g.e., s.122,123

⁷⁸ www.evrenselbasim.com/ek/yazi.asp?id=996,12.02.2006

⁷⁹ a.g.e.

olmuşlardır.Ne acı ki,popülist yaklaşımlar sonucunda,siyasetçiler üniversite açma yarışına girmişlerdir.”⁸⁰ Bu kadar üniversite açılmasına paralel öğretim elemanı yetiştirilememiş ve öğretim elemanı açığı çok fazla olmuştur.Üstelik temel ve ortaöğretimde olduğu gibi burada da büyük şehirlerdeki üniversitelerde bir şişkinlik oluşmuştur.

Yükseköğretimdeki okullaşma oranları diğer ülkelerle karşılaştırıldığında Türkiye’de yetersiz kaldığı bir gerçektir.Bu durumun nedenlerinden biri yükseköğretime GSMH’den ayrılan kaynaktır.Türkiye’de son yıllarda konsolide bütçenin önemli bir kısmı iç ve dış borç ve faiz ödemelerine ayrılmaktadır.Buradaki asıl sorunun kaynak kıtlığı değil kaynak dağıtım politikasının yanlışlığına bağlı olduğu söylenebilir. TÜSİAD’ın 1994 tarihli raporunda yükseköğretimle ilgili son yıllarda yapılan olumsuzluklardan bazıları, paralı gece eğitimi, açık öğretimde yapılan düzenleme, peş peşe çıkarılan öğrenci afları olarak sıralanmıştır. Gece eğitimi batı ülkelerinde çalışanların lisansüstü öğrenimleri ve yetişkinlerin sürekli eğitimi için uygulanmaktadır. Yani çağ nüfusunun yükseköğrenim görmesi için başvurulan bir yöntem değildir. Belirli amaçlara yönelik olarak geliştirilen yöntemlerin, bunlardan değişik amaçlar için kullanılmasının yükseköğretim kurumlarımızda tahribat yapacağı açıktır. Açık öğretimde yapılan düzenleme ile gençlerin açık öğretim fakültesi diploması değil, öğrenim gördükleri dalın bağlı olduğu fakültenin diplomasını alacakları hükme bağlanmıştır. Bu düzenleme ile açık öğretim örgün eğitim şeklinde takdim edilmiştir.⁸¹ Buna karşılık önerilen, açık öğretimi çare olarak görmek değil, gelişen eğitim teknolojilerini de kullanarak iki yıllık meslek yüksekokullarını öğrenciler için çekici hale getirmektir.

⁸⁰ Tahir Hatiboğlu,a.g.e.,s.508-509

⁸¹ **TÜSİAD:1994**, s.161-164

Türkiye’de akademisyenlik 1960’lı yıllara göre önemli ölçüde prestij kaybına uğramıştır. Bunda ücretlerin düşüklüğü yanında Türk toplumunun gündeminde bilimin halen öncelikli bir konumda olmayışı da vardır. Üniversite kamu alanının aktif ve etkileyici üyesi olma pozisyonunu yitirmiştir. Elektronik, yeni malzemeler, biyoteknoloji ve moleküler biyoloji alanlarında ülkemizde son derece büyük boyutlara ulaşan bir eleman açığı vardır. Türk yükseköğretiminin en ciddi sorunu kaliteli öğretim üyesi eksikliğidir. Bu sorunun üzerine gidilmediği sürece eğitimin kalitesini yükseltmek mümkün değildir. Yurtdışında öğretim üyesi yetiştirme kanallarının kendi aralarında kopukluk ve koordinasyonsuzluk olduğu gibi bu kanallar ile yurtiçinde öğretim üyesi yetiştirilmesi arasında bir ilişki yoktur; daha doğrusu, gösterilen tüm çabalara rağmen yurtiçinde öğretim üyesi yetiştirilmesine yönelik kapsamlı ve tutarlı bir program uygulanamamıştır.⁸²

Mevcut üniversite sınav sistemi, başarılı bir şekilde uygulanmakta olmasına rağmen, eğitimde adeta bir dershanecilik sektörü yaratmıştır. Mevcut sistem velileri maddi açıdan zorlarken, öğrencilerin özel becerilerini, sporla, sanatla ilgilerini geliştirmesinin engellerinden biri haline gelmiştir.

“Özellikle araştırma performansının gelişmesinde üniversitenin etkileşimli bir topluluk oluşturması kritik öneme sahiptir. Oysa, günümüzde hala bireysel ve çoğu kez terfi amaçlı yapılan araştırmalar hakimdir. Belli sorunlar etrafında kümelenmiş araştırmacıların karşılıklı etkileşim içinde araştırmalar yaptıkları, bilgi ürettikleri çevreler oluşturulamamaktadır. İç dayanışmanın zayıfladığı üniversitelerde bu yöndeki gelişmeler gittikçe daha zorlaşmaktadır.”⁸³

⁸² TUSİAD:1994, s. 189-190

⁸³ İlhan Tekeli, **Eğitim Üzerine Düşünmek**, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara, 2003, s.89

Genelde eğitim, özel olarak da yükseköğretimle ilgili en önemli sorunlardan biri de ülkemizde kamu kaynaklarından eğitime ayrılan payın azlığıdır.* 2004 yılında toplam eğitim bütçesinin konsolide bütçe içindeki payı %11,1; GSMH içindeki payı ise %3,99 olmuştur. Yükseköğretim bütçesinin konsolide bütçe içindeki payı %2,6; GSMH içindeki payı %0,93 olmuştur. OECD ülkeleri, kamu ve özel kaynakların tümü göz önüne alındığında, Gayri Safi Yurt İçi Hasıla'nın %5,9'unu eğitim kurumlarına harcamaktadır. Konuyla ilgili veri sağlayan 17 OECD ülkesi içerisindeki sadece altı ülkede (İtalya, Japonya, Türkiye, Arjantin, Hindistan, Yunanistan) bu oran %5'in altındadır. Yükseköğretime yapılan harcamaların GSYİH içerisindeki payı OECD ülkeleri için ortalama %1,6'dır.⁸⁴ "Tüm dünyada eğitime yapılan yatırımların büyük bir çoğunluğu kamu kaynaklarından karşılanmaktadır. OECD ülkelerinde, eğitime yapılan kamu harcamalarının GSYİH'ye oranı ortalama olarak 4,7'dir. Eğitime yapılan harcamaların 1990–1995 yılları arasındaki 5 yıllık dönemde nasıl değiştiği incelendiğinde, OECD ülkeleri içerisinde genelde bir artış eğiliminin olduğu, içinde Türkiye'nin de bulunduğu az sayıdaki ülkede ise gerileme olduğu gözlenmektedir."⁸⁵

TÜSİAD'ın değerlendirmelerine geçmeden önce genel olarak tüm eğitim seviyelerindeki istihdam koşullarına bakmak yararlı olabilir. Türkiye'de ilköğretim ve altındaki eğitim seviyesinde bulunan işgücü, işsizlik oranları en düşük, yani istihdam olanakları en yüksek kesimdir. Bu durum da ülkemizde halen çok düşük nitelikli emeğe dayanan bir üretim sürdürüldüğünü göstermektedir. Sonraki işsizlik oranları en düşük kesim, %6.6'lık oranla üniversite mezunlarıdır. İşsizlik oranları en yüksek olan

* bkz. Tablo 9,10,11,12,13

⁸⁴ **Türk Yükseköğretiminin Bugünkü Durumu**, YÖK, Kasım 2004, s.115–116

⁸⁵ **a.g.e.**, s.118

kesim ise orta ve dengi okul mezunlarıdır.İşgücüne dahil olan orta dengi meslek lisesi mezunlarının ancak %80'i iş bulabilmekte,geri kalan beşte biri işsiz kalmaktadır.Lise ve dengi okul mezunlarının işsizlik oranları da bir hayli yüksektir.Lise mezunu işgücünden % 14'ü işsizdir.⁸⁶ Yükseköğretim açısından ise bireylerin yükseköğretim almasının iş bulma olanaklarını artırdığı,fakat birçok alanda eğitimli işsizler olduğu söylenebilir.

⁸⁶ Meltem Kayıran Dikmen,**a.g.e.**,s.200

İKİNCİ BÖLÜM

TÜSİAD'IN TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNİ DEĞERLENDİRMESİ

A.OKUL ÖNCESİ EĞİTİM

“Doğru Başlangıç:Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim”, mayıs 2005 tarihinde TÜSİAD’ın eğitim konusunda yayınladığı son raporudur.Rapor dört bölümden oluşmaktadır.İlk bölümde erken çocukluk eğitiminin (bundan sonra EÇE) önemi ve tanımı,Türkiye’de bu konuda yapılan araştırmalar yer almaktadır.İkinci bölümde bu konudaki uluslararası politikalar aktarılmıştır.Üçüncü bölümde Türkiye’de EÇE’nin durumu yasal düzenlemeler ve temel hedefler yer almaktadır.Dördüncü bölüm ileriye dönük politika önerilerini kapsamaktadır.

Türkiye için okul öncesi eğitim yerine Erken Çocukluk Eğitimi (EÇE) önerilmektedir.Okul öncesi eğitim 3-6 yaş arasındaki dönemi kapsarken,EÇE annenin hamileliğinden ilköğretimin ilk iki yılını da kapsamaktadır.EÇE’nin önemi - aynı zamanda TÜSİAD’ın bu konuyla ilgilenmesinin sebebi-insani gelişme ve ekonomik büyümeye olan katkısıdır.

EÇE’nin beşeri sermaye gelişimini desteklediğinden eğitime;artan eğitimle birlikte bireylerin daha sağlıklı olmasını sağlayacağından sağlığa;toplumdaki bireylerin birbirine yaklaşması ile eşitliğe olumlu katkısı vardır. Her ne kadar çocuklar için faydaları ve toplumsal faydaları sayılmışsa da asıl olarak ekonomik etkileri üzerinde durulmuştur. Annelerin işgücü piyasasına katılmalarını sağlayacağı, eğitim seviyesinin yükselmesi ile devletin toplayacağı gelirin artacağı,sağlıklı bir toplumla sosyal güvenlik harcamalarının azalacağı bu etkilerden en önemlileridir.

Türkiye’de eğitimde temel ağırlık ilköğretime verilirken EÇE’ye daha az öncelik verilmiş ve eğitim bütçesinden daha büyük pay, ilköğretimde okullaşma için harcanmıştır.

Bu konudaki öneriler şöyle sıralanmaktadır: 6 yaş için 2010 yılında yüzde 100 EÇE hizmetini kullanma oranına ulaşılması, Orta ve uzun vadede ise sırası ile 5 ve 4 yaş için aynı hedefin benimsenmesi, 6 yaş için EÇE hizmetlerinin kamu tarafından sunumunun zorunlu hale getirilmesi, kamunun bu hizmeti ücretsiz vermesi, EÇE hizmetlerinin sunumunda ortak normların, standartların ve asgari koşulların oluşturulması, MEB bünyesinde EÇE koordinasyon kurulu oluşturulması ve bu kurulun EÇE hizmeti veren tüm kurumlar arasında koordinasyon sağlaması. İlk aşamada mevcut kapasitenin (okul ve derslik) olanak verdiği ve öncelikle az gelişmiş ve gelişen yörelerde eğitime başlanması. Mevcut kapasitenin yanı sıra eğitici ve diğer çalışan kadrosu atamaları ile diğer ihtiyaç ve donanımların tedariki (idari, mali).

Rapor incelendiğinde görülmektedir ki, TÜSİAD’ın okul öncesi eğitimle ilgilenmesinin temel sebebi insan sermayesinin yetiştirilmesi ile ilgilidir. Yapılan araştırmalarda okul öncesi dönemde insan sermayesine yapılan yatırımların getiri oranının en yüksek düzeyde olduğu vurgulanmaktadır. Raporla yaş ilerledikçe okul çağı sonrasında insan sermayesine yapılan yatırımların getiri oranının giderek düşmekte olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle insani gelişme ve ekonomik büyüme için insan sermayesine yatırımın erken çocukluk dönemlerinde yoğunlaştırılması gereği vurgulanmıştır.

Buraya kadar getirilen öneriler aslında son derece olumlu önerilerdir. TÜSİAD konuyla sermaye temelli bir örgüt olarak ilgilenmektedir ancak önerilerin uygulamaya geçirilmesi sadece ekonomik olarak değil toplumsal açıdan da

olumlu olur.Fakat bu konuda yapılması gerekenler sadece kurumsal ve yasal düzenlemelerle sınırlı kalmamalıdır.Kadınların işgücüne katılımlarının önündeki engeller de kaldırılmalıdır.Ana babalara kurum,işlevleri ve önemi anlatılmalı ve bilinçlendirmek amacıyla uzmanlar tarafından medya,konferans,ana baba eğitimi gibi yollarla bilgi verilmesi de gerekir.Bu eğitim verilirken sadece çocukların daha girişken,rekabetçi olmaları tek hedef olmamalıdır.

B.TEMEL VE ORTAÖĞRETİM

TÜSİAD'ın eğitimle ilgili çalışmaları 1990'lı yılların başından itibaren –hatta temel olarak 1990 yılında- başlamıştır. 1990 yılında “Türkiye’de Eğitim” başlıklı bir rapor yayınlamıştır. Raporun önsözünde eğitimin Türkiyenin en önemli sorunu olduğuna değinilmiş ve kamu yararına çalışan gönüllü bir özel sektör kuruluşu olan TÜSİAD'ın da bu konuyla ilgilenmesinin görevi olduğu belirtilmiştir.TÜSİAD'ın temel ve ortaöğretime ilişkin çıkardığı tek rapor budur.

Birinci bölümde eğitim sistemini etkileyen dış faktörler olarak şunlar sıralanmıştır: Demokrasi, Kalkınma, Bilim- teknoloji ve Nüfus.

Demokrasi ile ilgili olarak raporda yapılan en önemli vurgu Cumhuriyet öncesi var olan üç ayrı eğitim sisteminin tekrar gün yüzüne çıkma eğilimidir. Bu üçlü yapının ilk ayağı Kur'an öğretimi ile Kur'an dili ve yazısı Arapçanın öğretilmesidir. Burada kanunsuz tarikatler, Kur'an kursları ve kurs öğrenci yurtları, hızla artan öğrenci sayısı ile genel eğitim kurumuna dönüşen ve ilköğretim çağı içinde Türk gençliğine ayrı eğitim veren imam-hatip ortaokulu ve liseleri, siyasal çevrelerin desteğiyle üniversitelerin içine kadar giren türban ve simgesel kıyafetler ve kamu kurumları içinde gittikçe yaygınlaşan mescitlerin demokrasiyi ve eğitim birliğini ortadan kaldırmaya dönük olduğu özellikle vurgulanmaktadır.

Raporun yayınlanmasından onbeş sene sonra, günümüzde bile bu noktadaki saptamaya katılmamak mümkün görünmüyor. Halen faaliyetini sürdürmekte olan Diyanet İşleri Başkanlığı denetimindeki kuran kursları sayısı 4300, öğrenci sayısı 155 bin. Kursların bir kısmı talep olmadığından kapatılmış. Yani Türkiye’de herkes kuran kurslarına gidip kutsal kitabı okumayı öğrenebilir. Fakat bugün halen bu konuda tartışmalar yaşanmaktadır. “Peki AKP’nin derdi ne?... AKP’nin mantığına göre, yasadışı açılmış eğitim kurumundan, verilen eğitimden sadece sahip ve işletmeci sorumlu tutulacak. Sokağa çıksanız, ayda belli bir ücret karşılığı binlerce sahte sahip bulursunuz... Sahte sahibe verilecek en büyük ceza ne olur? Hapis, o da paraya çevrilebiliyor”⁸⁷ “Ortaöğretim ders programında yapılan değişikliğe göre beşinci sınıftan son sınıfa kadar öğrenciler önce abdesti uygulamalı öğrenecek, sonraki sınıfta namazın kılınışı, haccın nasıl yapıldığı öğretilcek, CD’den Kuran dinletilecek, sınıflarda ayetlerin meali okunacak vs... Bu öğretiler arasında laikliğin çağdaş dünyada ve Türkiye’deki vazgeçilmez değeri, yeri ve anlamı yok.”⁸⁸ Üç ayrı eğitim sisteminin ikinci ayağı genel eğitim kurumlarıdır. Üçüncü eğitim kanalı ise yabancı dilde öğretim yapan ve eğitim sistemi içinde her bakımdan ayrıcalıklı konuma sahip olan bazı resmi özel okullardır.

1973 tarihli Milli Eğitim Temel kanunu ile Türk Milli Eğitim temel ilkeleri düzenlenmiş bulunmaktadır.

Türkiye’nin ithal ikameci stratejisine dayalı kapalı ekonomi modelinden, ihracata yönelme stratejisi ile yürütülen piyasa ekonomisi modeline geçiş sürecinde olduğu vurgulanmış, bu süreçte de istihdam politikasının düzenlenmediği yazılmıştır: “Meslekler tanımlanmış ve meslek-eğitim-belge bağlantısı kurulmuş değildir. Yarı

⁸⁷ Mustafa Balbay, **Cumhuriyet**, 30.05.2005, s.8

⁸⁸ Cüneyt Arcayürek, **Cumhuriyet**, 31.05.2005, s. 8

vasıflı işçiden yüksek teknikere kadar olan kademeler belirlenmemiştir. Bu koşullar altında kalkınma faktörü eğitim sistemini olumlu yönde etkileyememiş, eğitim sistemi de kalkınmayı destekleme ve hızlandırma görevini yerine getirememiştir.”⁸⁹

Nüfus faktörü ile ilgili olarak eğitim sisteminin üç ek baskı altında olduğu belirtilmiştir: Artan nüfusun eğitim talebini karşılamak, esasen geri olan okullaşma oranlarını artırmak ve eğitim kalitesini yükseltmek. Ayrıca Avrupa Topluluğu’na yapısal uyumun, herşeyden önce, nüfusun eğitim düzeyinin yükseltilmesi ile mümkün olduğu belirtilmiştir.

Türkiye’de Eğitim raporunda nüfusun eğitim düzeyi ayrıntılı olarak, tablo ve grafiklerle açıklanmış ve eğitimde genelliğin ve eşitliğin ne kadar var olabildiği üzerinde durulmuştur. Türkiye’de her 100 kişiden 22.6’sının okuryazar olmadığı 18.5’inin ilkokulu bitirmeden hayata atıldığı, bitirilen son öğretim kurumuna göre 43.4’ünün ilkokul mezunu olduğu, 6.6’sının ortaokul mezunu olduğu, 4.5’inin lise mezunu, 2.1’inin meslek okulu, 2.2’sinin yüksekokul veya fakülte mezunu olduğu saptanmıştır. “Başka deyişle, her 100 kişiden 95.7’si örgün milli eğitim sistemi içinde herhangi bir mesleğe hazırlanmadan hayata atılmıştır.”⁹⁰ Bu oranlar da ülke genelinde eğitim alanında bireyler arasındaki eşitsizliği ortaya koymaktadır.* Bu bölümde ayrıca bölgelerarası dengesizlikler de vurgulanmış ve Türkiye diplomalı nüfus bakımından da dünya ülkeleri arasında alt orta gelir grubuna dahil edilmiştir.

Öğrenci sayılarındaki artış, Türk toplumunun en büyük sorunu olarak belirtilmiştir. VI. Planda 1993 yılı için okul öncesinde yüzde 11.5, ilkokulda %100, ortaokul, lise ve yükseköğretim kademelerinde de sırayla yüzde 80, 45 ve 15

⁸⁹ TUSİAD: 1990, s.14

⁹⁰ a.g.e., s.43

*Rapor 1990’da yayınlandığından rakamları 1980’lere aittir.

oranlarında okullaşma hedef alınmıştır.* Oysa ilkokul, ortaöğretim (Ortaokul - lise) ve yükseköğretim kademelerinde gerçekleşmiş olan brüt okullaşma oranları sırayla, İtalya'da (1986) 95, 74, 24.3; Yunanistan'da (1985) 104, 90, 26.2; Yugoslavya'da (1987) 95.80, 18.6; Güney Kore'de (1988) 104, 89, 36 olmuştur.

TÜSİAD tarafından 2000 yılında yayınlanan Yükseköğretimin Finansmanı isimli raporda ilk ve ortaöğretimde nitelik,yükseköğretimde nicelik sorunumuz olduğu belirtilmiştir.1990 tarihli raporda da bu görüşe paralel nitelik sorunları bulunmaktadır. En önemli nitelik sorunları olarak ikili öğretim sorunu, sınıfların kalabalık oluşu, okul yapılarının yetersizliği öğretim programlarının teknolojik gelişim ve çeşitli bilim alanlarındaki ilerlemeler paralelinde toplumun değişen ve farklılaşan eğitim sistemine cevap verememesi, Ders araç ve gereçlerindeki yetersizlikler, sınıfta kalma ile birlikte çıkan verimsizlik sorunu, öğretmen yetersizliği ve öğretmen başına düşen öğrenci sayısının fazlalığı yine rakamlar ve tablolarla açıklanmıştır. Maaş yetersizliği ve konut sorunu çözülmedikçe öğretmenlik mesleğinin çekici kılınamayacağı ve başarılı gençlerin mesleğe yönlendirilemeyeceği vurgulanmaktadır. Hizmetiçi eğitimin bu sorunların aşılmasında bir çözüm olabileceği belirtilmiştir.

Raporun önemli noktalarından biri halk katkıları ile ilgili kısımdır. "Halk katkıları 1982–1988 yılları arasında sabit fiyatlarla 697,5 milyar TL. civarında gerçekleşmiştir.... 1988 yılında halk katkısının toplamı devletin MEB'e ayırdığı yatırım ödeneklerinin üçte birine ulaşmıştır. Bu sonuç halk katkısının, yörelerin gereksinimine göre yeni teşvik önlemleriyle, eğitim finansmanında önemli roller

* Bu değerlerin daha sonraki durumları için bkz.tablo 4

üstlenebilecek bir kaynak olduğunu göstermektedir.”⁹¹ Burada halk katkılarından kasıt Milli Eğitim Vakfı, Türk Eğitim Vakfı, Koç Vakfı, Sabancı Vakfı, Enka Vakfı, Türk Petrol Vakfı gibi vakıfların okul binası yapımı, arsa bağışı, okul donatımı, yurt lojman yapımı, spor sitesi yapımı ve işletimi, yurt içi ve yurt dışı burs tahsisi gibi konularda yaptıkları katkılardır. Yani doğrudan özel okul açmak, işletmek gibi konular gündeme hiç getirilmemiştir.

Raporun en önemli saptaması, hedefleri ve kaynakları ile tutarlı, demokrasi ve kalkınma ile uyumlu, entegre bir eğitim planının olmamasının milli eğitimde mali bir kriz yaratmış olmasıdır.

Eğitim sistemi ile ilgili olarak ilkökul ve ortaokulun temel eğitim halinde bütünleştirilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Öğretmen yetiştirilmesi de tabii buna göre olmalıdır. 8 yıllık temel eğitim sonunda öğrencilerin önemli bir bölümü ortaöğretime devam etmeden, hayata hazırlanacaktır. Yönlendirici ve hayata hazırlayıcı olması gereken temel eğitimin Türkiye’de tamamen liseye hazırlayıcı ve eleyici olduğu vurgulanmaktadır.

Ortaöğrenime ilişkin sunduğu çözüm önerilerinden biri, tüm okulların kalitesinin yükseltilmesi olmuştur. “Çözüm yolu bütün okulların kalitesini yükselterek eşitlemeye çalışmak, her lisede öğrencinin yeteneğine göre yönlenebileceği çeşitli programlar düzenlemek, bunlar arasında başka ülkelerde olduğu gibi yabancı dil ağırlıklı şubeler açmak ve yabancı dil eğitimini iyileştirecek bütün önlemleri almak iken, eğitim sistemi bu gelişmeyi sağlayamamıştır. Aksine, kolay yol olarak, farklı konumda resmi ve özel okullar açılması yoluna gidilmiştir.”⁹² Üniversiteye hazırlama aşamasında genel eğitim kurumları arasında Devletçe çifte

⁹¹ TÜSİAD, *Türkiye’de Eğitim*, 1990, s.99

⁹² a.g.e., s.125

standart uygulamasının hem okullar arasında ayrıcalık yaratacağı, hem de öğrenciler arasında eşitsizlikler yaratacağı vurgulanmış ve bu durumun özel öğretmen ve özel dersane piyasasının oluşmasına neden olduğu belirtilmiştir.

Son dönemde yaşanan değişim eğilimleri, tarihsel olarak devletin eğitim üzerindeki belirleyiciliğinden, sermayenin belirliliğine bir geçişin olduğunu göstermektedir. Türkiye’de özel okulların gelişmesi için en büyük destek, devlet tarafından verilmiştir. Bunun en iyi örneği de Anadolu Liseleri, Fen Liseleri, ve Süper Liselerdir. Yani devletin kendisi sistem içerisinde kendi özel okullarını kurmuştur. Rıfat Okçabol’un bu konuda değindiği çok önemli bir nokta da şudur: “Sınavla öğrenci alan özel liseler, almak istedikleri sınırlı öğrenci sayısına ulaşmakta bile güçlük çekiyor; okula giriş puanlarını düşürdükçe düşürüyor; böylelikle, ancak istedikleri sayıya ulaşabiliyor. Bunun bir nedeni, özel lise sınavına girenlerin büyük çoğunluğunun aynı zamanda devlet (Fen ve Anadolu liseleri) sınavına da girmiş olmaları. İkisini birden kazananların büyük çoğunluğu, ücretleri yüksek olduğu için özel liselere gitmiyor. (bu durum devlet lisesinin parasız olması yanında nitelikli olmasından da kaynaklanıyor; bilindiği gibi bu devlet liseleri üniversiteye girişte en başarılı okullar içinde yer alıyor.)”⁹³

Burada değinilmesi gereken önemli bir nokta bulunmaktadır. TÜSİAD, ilerleyen bölümde görülebileceği gibi yükseköğretimde eğitimin özelleştirilmesini savunurken temel ve ortaöğretimde Devlet eğitimini savunmaktadır. “Nasıl ki emek gücünün tam anlamıyla metalaşması sistemin işine gelmediği için ona bir takım sosyal haklar tanıyarak koruma altına alıyorsa kapitalizmde bilgi de sistemin kendini

⁹³ Rıfat Okçabol, “Eğitimin Piyasalaştırılması”, **Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafa-i Hukuk Dergisi**, sayı 61, Ekim 2003, s. 43

yeniden üretme koşullarını yok edecek ölçüde tam anlamıyla metalaşamamaktadır. Kapitalizmde bilginin ne tam metalaşabilmesi ne de tam metalaşamaması biçiminde gerçekleşen bu gerilim bilgiyle ilgili tüm yapı ve süreçlere yön vermektedir.”⁹⁴

1990 tarihli raporda istihdam politikasının düzenlenemediği, sanayi okul işbirliğinin kurumlaşmamış olduğu nitelikli insan gücü talebini artırıcı sanayi teşvik politikalarının uygulanmadığı ve ekonomik talep yaratılmadığından bahsedilmiştir. Bunların sonucu olarak da eğitim sistemi kalkınmayı destekleme ve hızlandırma görevini yeterince yerine getirememiştir.

Yönetim, politik irade ve kamuoyunun eğitim ile ilişkisi konularında eğitimde gerekli reformların yapılamayışının nedeni olarak eğitime gereken önceliğin verilmemiş olması gösterilmiştir. Öncelik konusunda da şu noktalara vurgu yapılmıştır.

I- Eğitimin uzun süreli ve pahalı bir yatırım oluşu; siyasilerin ürünü kısa sürede alınabilen alanlara kaynakları aktarma yöneliminde oluşları,

II- Eğitimin öneminin yeter derecede anlaşılmamış olması.

Eğitime önem verilmesinin öncelikle yasama ve yönetim organlarını etkileyebilecek bilinçli ve duyarlı bir kamuoyunun oluşturulmasına bağlı olduğu belirtilmiştir. Eğitimde kamuoyu yaratacak en etkili güç olarak da TRT, basın ve yayın organları ile işveren, işçi ve meslek kuruluşları gösterilmiştir.

Konsolide devlet bütçesinde eğitime ayrılan payların gittikçe küçüldüğü raporda vurgulanmıştır. Sanayi için asıl gerekli olan ara insan gücü eğitiminin geliştirilememiş olduğu, meslek eğitiminin sanayiden kopuk, içe dönük, kapalı devre

⁹⁴ Seçkin Özsoy, ”Yükseköğretimde Ticarileşme Süreci ve Hak Söylemi”, **Özgür Üniversite Forumu**, Sayı 17, Ocak-Mart 2002, s.93

olarak düzenlendiği, çeşidinin arttırılmadığı, yaygın meslek eğitiminin yetersiz, dağınık ve çok sınırlı olduğu belirtilmiştir.

Raporda ayrıca, bireyler arasında fırsat ve imkan eşitliği ile bölgeler arasında dengeli gelişme ve sosyal adalet ilkelerinin zedelenmemesi için ayrıcalıklı konumda okul açılmaması; her okulda gerekli imkanlar sağlanarak eğitim kalitesinin yükseltilmesi ve gençlerin koşulları eşit okullarda yarışma fırsatının verilmesi öneriler arasında sayılmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı, Kredi ve Yurtlar Kurumu ve yükseköğretim kurumları dışında, resmi veya özel hiçbir kurum veya kişiye hangi ad altında olursa olsun özel veya resmi öğrenci yurdu, pansiyon veya benzeri öğrenci barındırma yerleri açma izni verilmemesi, daha önce açılanların Milli Eğitim Bakanlığı, Kredi ve Yurtlar Kurumu veya yükseköğretim kurumlarınca devralınmasını önermesi de TÜSİAD'ın konuya yaklaşımı açısından ilginçtir. Çünkü birkaç sayfa ileride yükseköğretim ile ilgili farklı öneriler getirmektedir. “Yalnızca kamu finansmanı bekleyen değil, mutlaka kamu+özel finansmana dayalı adem-i merkeziyetçi bir işletme gibi gelişme imkanına bir an önce kavuşturulmalı.”⁹⁵ Öneriler kısmında ayrıca imam hatip okullarının 8 yıllık zorunlu temel eğitimden sonra, Tevhidi Tedrisat Kanunu'nda öngörüldüğü gibi ayrı okul olarak geliştirilmesi ve genel eğitim kurumuna dönüşmelerinin önlenmesi için okul ve öğrenci sayısının bu kademedeki din görevlisi ihtiyacını karşılayacak kapasitede sınırlandırılması ve mezunlarına yalnızca ilahiyat fakültelerine giriş için adaylık hakkı tanınması da önerilmektedir.

Mali kaynak darboğazının aşılması için getirilen öneriler arasında da Devlet bütçesi içinde MEB+YÖK payının %25'in üzerine çıkartılması gerektiği vardır.

⁹⁵ TÜSİAD:1990, s.183

Ayrıca, ortaöğretim ve yükseköğretimde öğrencilerin eğitim harcamalarına katılmalarını sağlayıcı hükümler getirilmesi önerilerek, eğitim kamusal olmaktan çıkarılıp yarı kamusal hizmet alanına konulmaktadır. Özel sektörün kar amacı ile vakıf kurma yolu Bakanlıkça uygun görülecek derece ve türde okul açması veya bağış yolu ile eğitim finansmanına katılması için de teşvik tedbirlerinin alınması gerektiği önerilmektedir.

Bu rapor yayımlandıktan 7 sene sonra 4306 sayılı kanun ile zorunlu temel eğitim süresi 8 yıla çıkarılmıştır. Aynı yasa ile ihtiyaç duyulan ilave kaynakların sağlanmasına ilişkin düzenlemeler de yapılmıştır. Ayrıca, Dünya Bankasından sağlanan krediyle Temel Eğitim Projesine işlerlik kazandırılmıştır.⁹⁶ Öğretmen sayısındaki yetersizlikler ve dağılımındaki dengesizliklerin giderilmesi için norm kadro yönetmeliği çıkarılmış ve uygulamaya konulmuştur.

Sekizinci beş yıllık kalkınma planı, 1990 TÜSİAD raporunda belirtilen yetersizlik ve eksikliklere de değinmiştir. “Herkes eğitim ve öğretim imkanı sunabilecek ortamın yaratılması, yükseköğretime geçişte yığılmaların önlenmesi, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması ve etkin bir yönlendirme sisteminin kurulmasına ilişkin düzenlemelerde yetersiz kalmıştır. Ortaöğretimde etkili bir yönlendirme sisteminin bulunmaması ve özellikle mesleki teknik eğitim ve sanayi arasındaki işbirliğinin yeterince geliştirilmemesi sebebiyle yükseköğretim kurumları önündeki yığılmalar devam etmiştir. Bütün eğitim kademelerinde özel öğretim kurumlarının artırılmasına yönelik ihtiyaçlar devam etmiş ve bu kurumlardaki öğrencilerin toplam öğrenci sayısı içindeki payı yüzde 1,7 düzeyinde kalmıştır.”⁹⁷ Planda ayrıca eğitimin bütün kademelerinde gerekli altyapı ve öğretmen ihtiyacının

⁹⁶ VIII, Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT, Ankara, s.81

⁹⁷ a.g.e., s.81

karşılanmasında iyileşmeler olmasına rağmen, beklenen düzeyde gelişme sağlanamadığı belirtilmiş ve eğitim hizmeti sunan kamu ve özel kurum kuruluşları arasındaki koordinasyon eksikliğinin de devam ettiği vurgulanmıştır. Eğitimde amaçlar ile ilgili kısımda zorunlu temel eğitimin 12 yıla çıkarılması hedefi de bulunmaktadır. Hedefler arasında kalabalık sınıfların mevcudunun düşürülmesi ve ikili eğitim uygulamasının azaltılması da vardır. Planda mesleki teknik eğitime ağırlık verileceği ve bu eğitimin yaygınlaştırılmasını teşvik etmek amacıyla da üniversiteye giriş sınavında normal liseler ile meslek ve teknik lise mezunları arasındaki farklı değerlendirmelerin kaldırılacağı belirtilmektedir.

Öncelikle vurgulamak isterim ki ilköğretim veya zorunlu eğitim yerine temel eğitim kavramının kullanılması, eğitimin bir insan hakkı olması gerçeğine daha uygun düşer. TÜSİAD'ın temel ve ortaöğretimle ilgili olarak değindiği pek çok noktaya katılmamak mümkün değildir. Eğitimin devlet okullarından parayla satın alınır hale gelmesi, devletin sosyal görevini savsakladığını; buna karşılık vatandaşın eğitimi hak olarak alamasa da bir zorunlu ihtiyaç olarak satın aldığını gösterir. Bu bağlamda liselerdeki çeşitlilik azaltılmalı, Anadolu liseleri için öngörülen yatırım devletin denetimi altında bulunan diğer normal liselerindeki öğretim kalitesinin ihmal edilmesine neden olmamalıdır. Ortaöğretimden sonra yığılmaların önlenbilmesinin koşulu üniversitelerdeki kapasiteyi artırmak veya TÜSİAD'ın yükseköğretimle ilgili raporlarında önerdiği gibi üniversite sayısını artırmak değil, iyi bir yönlendirme sisteminin kurulması ile mümkündür. Ortaöğretimdeki aşırı çeşitliliğe çözüm olarak belli alanlardaki dar ölçekli meslek eğitiminin, örgün okul

programları yerine çıraklık veya öteki yaygın eğitim kurumlarınca gerçekleştirilmesi önerilmektedir.⁹⁸

Nüfusu az ve istihdam olanakları yetersiz olan küçük yerleşim yerlerinde, farklı lise türleri yerine değişik programları aynı yönetsel çatı altında birleştiren çok programlı okullar açılmaktadır. Fakat bu liseler çözüm olmak yerine sistemde yeni bir sorun olmuştur. Bu okullarda yapılan eğitimin niteliği düşüktür.⁹⁹

Nasıl bir ortaöğretim olmalıdır? Rapordaki en önemli kısım yeni bir modelin sunulduğu, bu soruya cevap veren kısımdır. Önerilen, sekiz yıllık temel eğitimden sonra üç yıllık bir ortaöğretim öngören çok amaçlı liselerde sosyal bilimler, fen bilimleri ve teknik bilimler olmak üzere üç akademik bölüm bulunmalıdır. Bu bölümlerin her biri kendi bünyesindeki tüm alanları kapsayıcı bir nitelik taşımali ve meslek yerine sektöre dayalı program anlayışını temel almalıdır. “örneğin teknik bilimler bölümünde elektrik, motor, tesviye, inşaat ve ağaç işleri gibi mesleklerin dar ölçekli eğitimi yerine bunların ortak kültürü kazandırılmalıdır... Böylece, bugün her biri bağımsız bir dünya oluşturan liseler tek çatı altında toplanacak, programları bütünleştirilecek ve ülke kalkınmasının gereksinim duyduğu nitelikli insan kaynakları yetiştirilmiş olacaktır.”¹⁰⁰

Çok amaçlı lise uygulaması ile Endüstri Meslek Lisesi veya Kız Meslek Lisesi gibi okul türleri kalmayacaktır. Bu okulların dar meslek alanlarında yıllardır uyguladıkları programlara da son verilecektir. Hedeflenen, öğrencilerin çok amaçlı okullar aracılığıyla çok yönlü bir eğitim almalarıdır. Raporda sistemin sağlıklı işleyebilmesi için öğrencinin kendisini ve çalışma yaşamını çok iyi tanıması gerekmektedir. Bu nedenle temel eğitimde çocuklara meslekler hakkında kapsamlı

⁹⁸ TÜSİAD:1990, s.98

⁹⁹ a.g.e., s.99

¹⁰⁰ a.g.e., s.110

bir bilgilendirme yapılmalıdır. Bu bilgilendirme kısa seminerler veya konferanslar biçiminde olmamalı ve düzenli bir ders kapsamında yıl boyu süren etkinlikler olarak düzenlenmelidir.

Önerilen bu modelde üç temel alan bulunmaktadır:Sosyal Bilimler, Fen Bilimleri, Teknik Bilimler. Fen Bilimleri için raporda özellikle üzerinde durulması gereken bir nokta vardır. “Sanayinin geliştirilmesi ve istihdam olanaklarının artırılmasını kolaylaştıran teknik buluşların çoğu fen bilimlerindeki yeniliklere bağlıdır. Bu nedenle, fen bilimleri alanında öğrenim göreceğ öğrencilerin özellikle yükseköğretime devam etmeleri özendirilmelidir.”¹⁰¹ Burada rapora şöyle bir eleştiri getirilebilir: Bu yeni model, eğitim sisteminde tarafsız bir biçimde iyileştirme getirmeyi amaçlamaktadır. Neden özellikle fen bilimleri alanındaki öğrenciler üniversiteye teşvik edilmektedir? Ülkeyi yöneten, kuralları koyan sosyal bilimciler değil midir? Sadece fen bilimcilerini üniversiteye özendirmek eğitimde “hak” anlayışına ne kadar uyar?

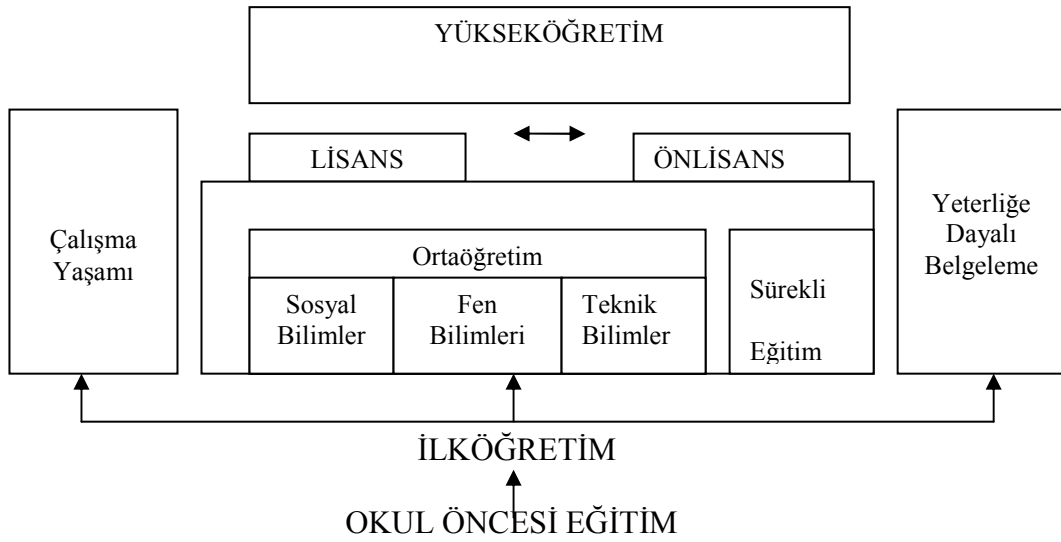
Rapora göre modüler kredili sistem, her öğrencinin kendine özgü bir programı tamamlayarak mezun olmasını sağlayacaktır. Böylece, ortaöğretimde sınıf geçmeye dayalı “yıl esas” kalkacak ve modüler “kredili sistem” uygulanacaktır. Programlar arasında geçiş yapmak isteyen öğrenciler olursa, kredi miktarı ve yoğunlaşma alanları dikkate alınarak bir geçiş yapılabilir. Ayrıca meslek yüksek okulunun bir bölümünden yeterli ön lisans kredisini toplayarak mezun olan ve ilgili fakülteye giden bir öğrenci, başka kaynaklardan gelenlere oranla daha az sayıda lisans kredisi tamamlayarak mezun olabilecektir. Böylece yatay ve dikey geçişlerde de kolaylık oluşmuş olur. Çok amaçlı liselerde, eğitimin başarılı olabilmesinin

¹⁰¹ a.g.e., s.114

koşullarından biri de bilim laboratuvarları, sanat atölyeleri, teknik derslikler, spor salonları, uygulama bahçeleri, bilgisayar merkezleri ve sağlık odaları gibi ortamlar oluşturulmalı ve kaynak savurganlığını önlemek için bunlar birbirine yakın olan okullar arasında ortaklaşa ve tam gün kullanılmalıdır. Okullar, pahalı üretim teknolojileri almamalı bu ihtiyaç, okul-sektör işbirliği ile giderilmelidir. Bunun için programlarda öğrenciler haftanın belli günleri işyerlerine gönderilmelidir.

Liseyi bitiren öğrencilerin üniversiteye girişteki sınav sistemi de yeni eğitime göre değiştirilmelidir. Raporun önerisi her öğretim yılının sonunda, ortaöğretim programlarının içeriğine dayalı olarak, ülke çapında merkezi sınavlar olması şeklindedir. Bu üç sınavın dışında öğrenciler mezun oldukları yıl yine ülke çapında ve merkezi olarak bir yetenek sınavına girmelidirler. Üç başarı testinden alınan toplam puanın %60'ı ve yetenek testindeki puanın %40'ı alınarak her öğrenci için üniversiteye giriş puanı hesaplanmalıdır. Hem başarı hem de yeteneğe göre üniversiteye girme daha çok fırsat eşitliği sağlayacaktır. Çok amaçlı lise modelinin uygulanması diğer modellerden de ekonomik olacaktır. Ekonomik gelişmeye bir katkısı olmayan ve öğrenci sayısı yetersiz olan okullar veya bölümler kapatılacaktır. Bunların yerine yerel düzeyde planlamaya dayalı, ülke gereksinimlerine uygun programlar açılacaktır. Böylece, her biri bağımsız bir bütçe isteyen okulların sayısı azaltılacak ve öğrenci başına maliyet düşürülecektir. Sektörel kuruluşlarla da işbirliği yapıldığından okullar yüksek teknolojiye yatırım yapmayacak ve sektördeki olanakları kullanacaklardır. Modüler kredili sistem nedeniyle de bazı öğrenciler daha kısa sürede mezun olabileceklerdir. Ayrıca çok amaçlı okullar, kendi ürettikleri mal ve hizmetlerinin satışından da gelir elde edebilirler. Eğitim maliyeti Devlet ve işverenlerce paylaşılmalıdır. Devlet okullarındaki öğrencilerden hiçbir isim altında

ücret alınmamalı ve eğitim bir kamu hizmeti olarak sunulmalıdır. Devletin eğitime ayırdığı ödenekler belirgin ölçüde artırılmalıdır. Bu konuda değişik kaynaklar yaratılabilir. Örneğin özelleştirme gelirlerinden ayrılacak pay ile işten çıkarılan insanlara yeniden eğitim vermek ve istihdamlarını kolaylaştırmak mümkündür. Raporda özel sektörün açtığı ve işlettiği çok amaçlı liseler için de belli ölçülerde devlet desteği sağlanabileceği ancak haksız rekabet yaratılmaması ve ticari amaçla kurulan özel okullara kamu kaynaklarının aktarılmaması gerektiği de yazılmıştır.¹⁰²

Kaynak: TÜSİAD,1999, s.111 (Türkiye için çok amaçlı lise programı)

¹⁰² a.g.e., s.108-125

C.MESLEK EĞİTİMİ

1990 yılında yayınlanan “Türkiye’de Eğitim” isimli raporun 6. bölümünde meslek eğitimi, rakamlarla anlatılmıştır. Buna göre mesleki ve teknik eğitimi ülke çapında genelleştirme görevi, Bakanlık Mesleki ve Teknik Eğitim Örgütü’ne bağlı mesleki ve teknik liselere düşmektedir. Bu liselerdeki toplam öğrenci sayısı 1988-89’da 413 bindir Bu sayı çağ nüfusunun (15–17 yaş) yüzde 11,5’ini karşılamaktadır. Bir önceki kısımda da değinildiği gibi bu sayıyı yükselten imam hatip liseleridir. Burada imam hatip okullarının evrimiyle ilgili bazı bilgiler de verilmiştir. “Sayılarının artması ve genel eğitim kurumuna dönüşmesi eğilimi karşısında bir ara, birinci devreleri kapatılmış ve ortaokul mezunlarını alan 4 yıl süreli meslek okulu haline getirilmiştir. Fakat 1974 koalisyon döneminde politik baskı ile orta kısım tekrar açılmış ve yasa gerekçesine aykırı olarak kız öğrenci almaya da devam edilmiştir.”¹⁰³ İmam hatip okullarının genel eğitim kurumuna dönüşmesi eğiliminin önemli göstergelerinden biri de mezunlarının yöneldikleri dallarla ilgilidir. Raporda verilen örneğe göre 1988 ÖSYS sınavlarında birinci tercihlerinde hukuk ve kamu yönetimi fakültelerini gösterenlerin sayısı 4754 iken, ilahiyat fakültelerini gösterenlerin sayısı 2496’da kalmıştır. Aynı yılda bir yükseköğretim programına yerleşen 9931 öğrencinin yalnızca 981’i, yani onda biri ilahiyat fakültelerindedir.

Raporda, “Türkiye’de neden yönlendirici sistem kurulamamıştır?” sorusunun cevabı, öncelikle dünyada üç biçimde uygulanabilen eğitim politikaları anlatılarak açıklanmaktadır. Bu üç model piyasa modeli, okul modeli ve işbirliği modelidir. Buna göre piyasa modelinde mesleki ve teknik eğitim, işletmeler ve özel eğitim kurumlarınca sağlanır, hükümetin rolü çok azdır. Bu modeli ABD. ve Japonya

¹⁰³ a.g.e., s.133

uygulamaktadır. Okul modelinde (bürokratik modelde) hükümet planlama, yönetim ve denetim bakımından mesleki ve teknik eğitimin tek sorumlusudur. Oldukça maliyetli bir modeldir. Bu nedenle devlet bütçesinden eğitime önemli kaynaklar ayırabilen İsveç, Belçika, Fransa gibi Batı Avrupa ülkelerinde ağırlıklı model olarak uygulanmaktadır. İşbirliği (çıraklık) modelinde hükümet, mesleki ve teknik eğitimi özel sektör ile işbirliği yaparak gerçekleştirir. Uygulamalı meslek eğitimi işyerinde, teorik meslek eğitimi devletçe sağlanan kısmi zamanlı meslek okulunda verildiğinden bu modele ikili sistem de denilmektedir. Bu model kamuya maliyeti açısından en ekonomik modeldir. İşyerindeki her türlü giderler işletmeler, kısmi zamanlı meslek okulu giderleri ise devletçe karşılanmaktadır. Bu sistemde İsveç, Fransa ve İtalya dahil Batı Avrupa ülkelerinin hemen hepsinde 8–10 yıllık zorunlu okula dayalı olarak düzenlenmekte ve çırak-kalfa ustaların yararlandıkları meslek okulu, genellikle kısmi zamanlı okul adıyla eğitim sistemlerinde yer almaktadır. Her üç modelde de, hızlı teknolojik gelişmelere paralel olarak insan gücünün sürekli nitelik değiştirmesi zorunluluğu karşısında, genel eğitim süresinin uzatılması ve lise kademesinde dar bir dalda meslek eğitimi yerine, kişinin iş piyasasındaki değişmelere uyum gücünü yükseltebilecek nitelikte sağlam bir temel eğitim almasına daha çok önem verilmektedir. Özet olarak gelişmiş ülkelerdeki eğitim sistemi hangi modele dayanırsa dayansın herkesi ilgi ve yeteneği ölçüsünde bir mesleğe veya üst öğrenime hazırlayan yöneltici bir yapıda kurulmuştur. Burada önemli olan her ülkenin kendi milli sorunlarına en uygun çözüm yolunu bulup uygulamasıdır.¹⁰⁴

Türkiye’de meslek eğitiminin gelişmemesi raporda bazı iç ve dış faktörlere dayandırılmıştır. Dış faktörler meslek-eğitim-belge bağlantısının kurulamaması,

¹⁰⁴ a.g.e., s.149–154

istihdam politikası ve sanayi-okul işbirliği olarak sıralanmıştır. Türkiye’de meslekler tanımlanamamış ve eğitim-belge bağlantısı kurulamamıştır. Nitelikli insan gücü talebini artırıcı bir istihdam politikası düzenlenememiş, istihdam koşulu işverenin takdirine bırakılmıştır. İşverenler de genellikle az becerikli ve ucuz işgücü gerektiren sanayi dallarını seçmek zorunda kalmışlardır. Böylece bir veya birkaç mühendis veya teknisyenle idare edilen, asgari ücretli, meslek eğitimsiz geniş bir kitle ile yürütülen işletmelerin çoğunlukta olduğu bir iş hayatı çıkmıştır. Yukarıda sayılan ilk iki nedenden ötürü işverenin eğitime katılması sözde kalmış ve okul-sanayi işbirliğini kurumlaştırma gereksinimi doğmamıştır. Meslek eğitiminin gelişmesini engelleyen bu dış etkenler eğitim sisteminin yapısını, öğretmen yetiştirmeyi, eğitim programlarını, çıraklık ve yaygın eğitimi olumsuz olarak etkilemiştir. Bu konuda da şu saptamalar yapılmıştır: İstihdam koşulları Türk toplumunda yalnızca dört yıllık lisans ve mühendis kademesinde yasal güvence altına alınmış olduğu ve iki yıllık meslek yüksekokulları dahil, ara insan gücü istihdam statüsü belirlenmediği için, üniversite öğrenimi hem gençler hem de aileleri bakımından eğitimde başka alternatif olmayan tek hedef olarak kalmış; bu yüzden programlarında genel bilgilere ağırlık verilmek suretiyle, mesleki ve teknik liseler de üniversite önüne öğrenci yığın kurumlara dönüşmüş ve asıl görevi temel eğitime dayalı eğitim kademesinde istihdam piyasasına iş gücü hazırlamak olan terminal meslek eğitim programları geliştirilememiştir.¹⁰⁵

Mesleki eğitimle ilgili olarak, TÜSİAD Şubat 1999’da “Türkiye’de Mesleki ve Teknik Eğitimin Yeniden Yapılandırılması” başlığıyla bir rapor yayımlamıştır. Çalışmanın özetinde, bu çalışmayla Türkiye’de mesleki ve teknik eğitimin

¹⁰⁵ a.g.e, s. 157

sorunlarının ortaya konulması ve yeniden yapılandırma için işlevsel bir model önerilmesinin amaçlandığı belirtilmektedir.¹⁰⁶

Raporun ilk bölümünde mesleki ve teknik eğitimi etkileyen olgular açıklanmıştır. Bunlar işsizlik, teknoloji devrimi, küreselleşme, bilgi patlaması ve verimlilik olarak sıralanmıştır. Bu olguların çoğunun aslında evrensel nitelikte olduğu etkilerinin de her ülkenin koşullarına göre değiştiği vurgulanmıştır.

İşsizlik konusunda gelir dağılımına değinilmiş ve Türkiye'nin durumu çeşitli rakamlarla gösterilmiştir. Türkiye, 1997 istatistikleri ile bilinen 133 ülke arasında gelir dağılımı açısından en kötü 16 ülke arasındadır. Aynı tarih itibarı ile dünyanın en kalabalık 16. ülkesidir. Nüfusun sadece %33'ü üretime katılabilecek durumdadır. Türkiye'nin temel sorunu yılda %2 oranında artan ve üretime katılmayan 14 yaşın altındaki genç nüfus olarak belirtilmiştir. Buna göre ülkemiz günde 2740 kişiye iş yaratmak konumundadır. Türkiye'deki işsizlik oranı %12 olarak saptanmıştır ve işsizlerimizin en önemli özelliği yaşlarının genç ve eğitim düzeylerinin düşük oluşudur. 1997 itibarı ile işsizlerin %3'ü hiç okula gitmemiş, %58'i ilköğretimi tamamlamıştır. Ortaöğretim bitiren işsizlerin oranı %33'tür ve bunların sadece %8'i meslek lisesi mezunudur. Yükseköğretim diplomasına sahip olan işsizlerin oranı %6'dır. Sonuç olarak iş arayan her üç yurttaşımızdan ikisi hiçbir mesleki yeterliliğe sahip değildir. Toplam işsizlerin %60'ı uzun süreli işsiz ve %50'si henüz gençlik çağındadır. Raporunda bu konuyla bağlantılı olarak sektörlere göre bazı ülkelerin istihdam durumları da karşılaştırılmıştır. Buna göre Kanada, ABD, Japonya, Fransa, İngiltere ve Almanya gibi teknolojik açıdan gelişmiş ülkelerde tarımda çalışan kişiler toplam çalışanların %5'ten daha az bir bölümünü oluştururken, hizmet sektöründe

¹⁰⁶ Türkiye'de Mesleki ve Teknik Eğitimin Yeniden Yapılandırılması, TÜSİAD, 1999, s. 157

çalışanların oranı %70 dolayındadır. Türkiye’de ise, tarım alanında çalışanların oranı %46, hizmet sektöründe çalışanların oranı %33’tür. Bu da ülkemizin bir tarım toplumu olduğunu, teknolojik gelişmelerin ürünü olan yeni mesleklerin henüz istihdamda belirleyici konuma gelemediğini göstermektedir.¹⁰⁷

Teknolojik devrim ile ilgili çeşitli ülkelerde 1000 kişiye düşen bilgisayar sayısı karşılaştırılmıştır. Dünya ortalaması 50 iken Türkiye’de bu sayı 20’dir. İsviçre, iletişim teknolojileri için kişi başına yaklaşık 1000 dolarlık yatırım yaparken, bu rakam Türkiye’de sadece 16 dolardır. Yeni teknolojik gelişmelerin bir sonucu da geleneksel olarak insanın yaptığı birçok işin makineler tarafından yapılmasıdır. Bu durum işsizliği artırıyor gibi görünse de, aslında teknolojinin yarattığı yeni ama farklı iş olanaklarıyla dengelenmektedir. “Önemli olan işgücünün teknolojiye uyum yeteneğini geliştirebilmesidir. Bu da alınan mesleki ve teknik eğitimin sağlamlığına bağlıdır.”¹⁰⁸

Raporda küreselleşme ile ilgili şu tespit önemlidir.” Ülkelerin rekabet gücü, başka etkenlerin yanında eğitim sistemlerinin rekabetçi ekonominin gereksinimlerini karşılayabilme olanağından etkilenmektedir. Bu da eğitim yatırımları ile doğrudan ilişkilidir.”¹⁰⁹ Raporda bu konuda mesleki ve teknik eğitimin sadece ulusal koşulları gözeten dar ölçekli beceri eğitimi yerine, dünyadaki gelişmeleri yakından izlemeyi kolaylaştıracak teknik bir formasyonla donatılması gerektiği savunulmaktadır.

Bilgi patlaması ile ilgili olarak, bazı ülkelerin araştırma-geliştirme çalışmalarına gayri safi yurt içi hasıladan yaptıkları harcamalar verilmiştir. Buna göre İsveç, Japonya ve Güney Kore en üst sıralardadır. Türkiye %0.40 oranıyla araştırma-geliştirmeye en az kaynak ayıran Avrupa ülkesi konumundadır. Bu konuda

¹⁰⁷ TŪSİAD: 1999, s.24–25

¹⁰⁸ a.g.e., s.30

¹⁰⁹ a.g.e.,s.31

en fazla kaynağı ayıran ABD'nin yıllık harcaması, Türkiye'nin toplam GSMH'sından daha büyüktür. Ülkemizde araştırma-geliştirme harcamaları en çok %69 ile üniversitelerce, %24 ile özel sektörde ve %7 ile kamu şirketlerince yapılmaktadır. Bu da üniversite-sanayi ilişkilerini gündeme getirmektedir. İstatistiklere göre Türkiye bu konuda da yeterli değildir. Böyle olunca da hem üniversiteler kaynak bulmada zorlanarak yeni bilgi üretmekte sıkıntı yaşamakta hem de sanayi kuruluşları bilimsel bilgiye dayalı yeni ürünler yaratmakta güçlük çekmektedir.

Verimlilikle ilgili istatistiklerde de ilginç saptamalarda bulunulmuştur. “Lüksemburg’da istihdam edilen nüfus 213 bin, ülkemizde 21 milyondur. Türkiye’deki çalışan sayısı Lüksemburg’dakinin 100 katı olmasına rağmen Lüksemburg’daki çalışan kişi başına üretilen GSYİH Türkiye’dekinin 9 katından fazladır.”¹¹⁰

Mesleki eğitimin daha iyi anlaşılabilmesi için raporda eğitim sistemi ile ilgili genel bazı bilgiler verilmiştir. Örgün öğretimdeki okullaşma oranı incelenmiş ve rapor hazırlandığı sırada yürürlükte bulunan 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı hedeflerinden geri kaldığı belirtilmiştir. Değişik eğitim kademelerindeki okul, öğrenci, öğretmen sayılarına da değinilmiştir. “Örgün eğitime devam eden yaklaşık 11.6 milyon öğrencinin %2’si okul öncesi eğitim, %78’i ilköğretim ve %20’si ortaöğretim kurumlarında öğrenim görmektedir. Ortaöğretimdeki 2.3 milyon öğrencinin %58’i genel liselere, %42’si mesleki ve teknik liselere gitmektedir. Oysa ortaöğretim kurumlarının %43’ü genel lise ve %57’si mesleki ve teknik liseden oluşmaktadır. Genel liselerin sayısı mesleki ve teknik liselerden %14 daha az

¹¹⁰ a.g.e.,s.40

olmasına karşın, bu okullara devam eden öğrenci sayısı %16 daha çoktur.”¹¹¹ Yerleşim yerlerine göre okul, öğrenci ve öğretmen sayılarına bakıldığında iki saptama yapılmıştır. Kentlerdeki okullar aşırı yoğundur ve ortaöğretim kırsal kesime yeterince yaygınlaştırılmamıştır. Kırsal kesimdeki olanaksızlıklar nedeniyle, ortaöğretime devam etmek isteyen öğrenciler her yıl artan büyük kitleler halinde kent merkezlerine akın etmekte ve buna bağlı olarak kent okullarının sınıflarındaki öğrenci sayıları sürekli yükselmektedir.

Okullardaki kız ve erkek öğrenci sayılarına bakıldığında, ortaöğretim düzeyindeki mesleki ve teknik eğitim programlarında 2 kız öğrenciye karşılık 3 erkek öğrenci öğrenim görmektedir. Bu önemli bir eşitsizlik göstergesidir. Mesleki ve teknik okulların cinsiyet ayrımcılığını körükleyen bir yapıda örgütlenmesi ve kızlara verilen mesleki eğitimin işlevsel olmaması bu sorunun temel nedenlerindedir.

Raporda, Türkiye’de mesleki eğitimin ortaöğretimde yoğunlaştığı belirtilmiştir. Din eğitimini sağlamak amacıyla kurulmuş imam hatip liseleri ile ilgili çarpıcı rakamlar verilmiştir. Bu alandaki okul türlerine bakıldığında genel ortalama olarak, okul başına 295 öğrenci düşmektedir. Bu oran İmam Hatip liselerinde 363, Anadolu İmam Hatip liselerinde 40’dır. Toplam 107 Anadolu İmam Hatip lisesinin her biri bir sınıftan oluşmaktadır. Böyle bir okulun dört yıl eğitim yapacağı bu nedenle en az dört ayrı sınıfın oluşacağı düşünülürse, sınıf başına 10 öğrenci düşmektedir. 1970–1998 arası din öğretimi yapan liselerdeki öğrenci sayısı 27 kat artmıştır. Aynı dönemde erkek teknik öğretimi 8, kız teknik öğretimi 3, ticaret ve turizm öğretimi 10 kat artmıştır. Raporda yapılan şu saptama da önemlidir: “Bu

¹¹¹ a.g.e., s.64

okulların ara kademe din adamı yetiştirme işlevlerinden uzaklaşarak, üniversitelerin belli bölümlerine öğrenci göndermede başarıya ulaşmalarının temel nedenlerinden biri, öğretmenlerin az sayıda öğrenciyle öğretim yapmalarıdır.”¹¹²

Örgün mesleki eğitimin dışında, çalışma yaşamına giren ve ortaöğretime devam edemeyen gençler, bir meslek öğrenmek isteyen yetişkinler, örgün eğitim kurumlarında öğrenci oldukları halde özel ilgileri nedeniyle belli alanlarda kendini geliştirmek isteyen kişiler için yaygın mesleki eğitim verilmektedir. Türkiye’de yaygın mesleki eğitim çalışmaları, çıraklık eğitim merkezleri, akşam sanat okulları, halk eğitim merkezleri, pratik sanat okulları ve olgunlaşma enstitüleri tarafından verilmektedir. Ayrıca özel sektör tarafından açılan beceri kazandırma merkezleri, özel kurs ve dershaneler ile işletmelerin kendi bünyesindeki eğitim birimleri de yaygın mesleki eğitim hizmeti vermektedirler.

1997–1998 öğretim yılı itibarıyla 80 ilin tümünde 320 adet çıraklık eğitim merkezi bulunmaktadır. Çıraklık eğitiminin kapsamı oldukça geniştir. Eğitimi yapılan meslekler, genelde küçük ve orta boy işletmelerin üretim alanlarında yoğunlaşarak, okul dışında kalmış gençlerin düzenli bir meslek eğitiminden geçmelerini öngörmektedir. 3308 sayılı Çıraklık ve Mesleki Eğitim Yasasına göre, bir işyerinde çırak veya kalfa olarak çalışan gençlerin düzenli bir meslek eğitiminden geçirilmesi öngörülmektedir. Çıraklık eğitimine devam eden öğrenciler haftada 8 saatten az olmamak üzere 10 saate kadar okulda kuramsal eğitime katılırken, kalan çalışma saatlerinde işyerinde uygulamalı eğitim almaktadırlar. Yasaya göre çıraklık eğitimine katılan gençlerin tümü öğrenci sayılmakta ve örgün eğitimdeki öğrencilerin sahip olduğu haklardan yararlanmaktadırlar. Ayrıca, bu öğrencilere asgari ücretin

¹¹² a.g.e., s.80

%30'undan az olmamak koşuluyla bir ücret ödenmektedir. Bu öğrenciler, meslek hastalıkları ve iş kazalarına karşı sigortalanmaktadır. Bu eğitimin finansmanı, işverenlerin de katkılarıyla oluşturulan özel bir fondan karşılanmaktadır. Söz konusu fonun kaynağı, yasanın öngördüğü biçimde değişik yerlerden yapılan kesinti, ödenek ve bağışlardır.¹¹³

Üniversite-sanayi işbirliğinin dışında eğitim ile sanayi arasındaki en önemli köprülerden biri de çıraklık eğitimi. Bu konuya özellikle TÜSİAD'ın 1990 tarihli "Türkiye'de Eğitim" raporunda yer verilmiştir. Çıraklık eğitiminin temel amacı okul dışı kalan kesimin meslek öğrenmesi ve işyerlerinde edindiği teorik derslerle bunları bütünleştirerek, iş yaşamının aradığı niteliklere haiz elemanların yetiştirilmesini sağlamaktır. Oysa ülkemizde çıraklık da küçük ve orta boy firmalar için gelecekte yetişecek eleman olarak bakılmaktan çok, kısa sürede en az maliyetle en fazla çalıştırma anlamına gelmektedir. Çıraklığa başlama yaşı genellikle (%73) 12-14 yaşlarıdır. Buna 11 ve daha küçük olan %13,5'u eklediğimizde bu oran %86,5'e varmaktadır. Çıraklık koşullarının yerine getirilmediği işyerlerinde bunun anlamı, çıraklık adı altında çocuk emeğinin kullanılmasıdır.¹¹⁴ Çıraklık kanalı ile çocukların meslek edinme adına üretim sürecine öğrenme temelli katılması, işyerleri için finansal açıdan devletin ağırlıklı maliyetini yükledikleri ucuz-emek anlamına geliyor. Böylece çıraklık adına devletin desteklediği, üretim ve hizmet sektöründe kullanılan çocuk-emeği özel önem taşıyor.¹¹⁵

¹¹³ a.g.e., s.83-84

¹¹⁴ Fuat Ercan, "Neo- Liberal Eğitim Ekonomisi; Eleştirel Bir Çerçeve Denemesi", **Eğitim: Ne için? Üniversite: Nasıl? YÖK. Nereye?**, Ütopya Yayınevi, Ankara, 1999, s. 87

¹¹⁵ a.g.e., s. 87

Yaygın mesleki eğitim alanında hizmet veren bir başka kurum, Halk Eğitim Merkezleridir. Gereksinim duyulan yörelerde okuma-yazma kursları, sosyal-kültürel kurslar ve meslek kursları düzenlemektedir. Kurslara katılanların büyük çoğunluğunu ev hanımları oluşturmaktadır. Rapordaki önemli saptamalardan biri de şudur: Halk Eğitimi hizmetlerinden yararlananlar içinde öncelikli hedef kitle olmaması gerekenler vardır. Sosyal ve kültürel kursları tamamlayanların %15 kadarı ilköğretim çağındaki çocuklardır. Meslek edinme kurslarına katılanların %60'ı lise mezunudur ve bunların %40'ı meslek liselerini bitirmiş olan gençlerdir. Genel lise mezunu olup da üniversiteye gidemeyen gençlerin belli bir meslek edinmek amacıyla bu kurslara katılması yadsınamaz. Ama meslek lisesini bitiren gençlerin halk eğitimi kurslarına bu oranda katılmalarını açıklamak kolay değildir. “Yaygın eğitim, örgün okulların eksikliğini tamamlayıcı bir eğitim türü olmaktan çok, herkes için eşitleyici bir seçenek olarak kullanılmalıdır.”¹¹⁶ Raporda ayrıca, yaygın mesleki eğitim çalışmalarının birbirinden habersiz olan kuruluşlarca yürütüldüğünden ve aralarında iletişim olmadığından kaynak savurganlığına neden oldukları da vurgulanmıştır.

Raporun bir sonraki bölümünde Türkiye'deki mesleki ve teknik eğitim sisteminin sorunları irdelenmiş ve ardından bu sorunları çözmeye dönük yeniden yapılanma modeli önerilmiştir.

En önemli sorunlardan biri Türkiye'deki mesleki ve teknik eğitim çalışmalarının önemli bir bölümünün ortaöğretim kurumlarınca yürütülüyor olmasıdır. Bu kurumlar hem ilköğretim ile yükseköğretim arasında bağlantı işlevi görmekte hem de yükseköğretime devam etmeyen öğrencileri çalışma yaşamına hazırlamakla yükümlüler. Oysa iki görevi birlikte yürütmek zor olmaktadır.

¹¹⁶ TÜSİAD:1990, s.89

Öğrencileri yükseköğretime hazırlamaya yönelik bir program uygulandığında, öğrenme içeriği kurumsal kalmakta, iş yaşamına dönük eğitim yapıldığında ise uygulamalı becerilere ağırlık verilmektedir. Bu sorunların bir nedeni olarak da politik organların duyarsızlığı gösterilmiştir. Bunu ortadan kaldırmanın bir yolu verilecek mesleki eğitimin düzeyini yukarıya çekmek, yani ortaokullardaki mesleki eğitime son verilerek, üniversitelere bağlı meslek yüksekokulu sayısının artırılmasıdır.¹¹⁷

TÜSİAD'ın 2003 tarihli "Yükseköğretimin Yeniden Yapılandırılması: Temel İlkeler" raporunda eğitimin piyasaya açılmasını kolaylaştırıcı öneriler sunulmuştur. "Devlet Üniversitelerine bağlı olarak kurulan meslek yüksek okulları, devlet personel yasaları ve üniversitelerin yasal ve tek tip yönetim yapılandırılmalarına tabi olduklarından, değişen piyasa şartlarına göre kendilerini ayarlamaları güç olmaktadır. Meslek yüksekokulları için çok esnek bir yapı tasarlanmalıdır. YÖK'ün tespit edeceği çok genel çerçevede özel sektör kuruluşları, Vakıflar, KİT'ler, üniversite kurmaya gerek kalmadan meslek yüksekokulları kurabilmelidirler. Bunun avantajı bu kuruluşların piyasasının ihtiyacını en çabuk bilebilme ve meslek eğitimlerini devamlı değişen şartlara göre ayarlayabilme kıvraklığına sahip olma olasılıklarının olmasıdır.Devlet üniversitelerine bağlı olarak kurulan meslek yüksekokulları,devlet personel yasaları ve üniversitelerin yasal ve tek tip yönetim yapılandırılmalarına tabi olduklarından,değişen piyasa şartlarına göre kendilerini ayarlamaları güç olmaktadır.Ayrıca,kampuslara yakın olan bu okullar fakülteleşme eğilimi gösterebilmekte ve kuruluş amaçlarından ayrılabilirler."¹¹⁸ 2001 yılında yürürlüğe giren 4702 Sayılı Kanun ile vakıflara,üniversite kurma şartı aramaksızın,meslek yüksekokulu kurma olanağı tanınmıştır. Demek ki 2003'te

¹¹⁷ a.g.e., s.93-94

¹¹⁸ TÜSİAD:2003,s.25

yayınlanan raporla asıl olarak vakıf kurmaya gerek kalmaksızın özel kişilerin doğrudan meslek yüksekokulu kurabilmesi önerilmektedir.

Mesleki ve teknik eğitimin genel eğitime oranla pahalı oluşu da bu okullardaki sorunlardan biridir. Raporda bu konuda mesleki ve teknik eğitimin maliyetini paylaşmak için iş çevrelerinin de bazı sorumluluklar üstlenmek durumunda olmaları gerektiği yazılmıştır. “Bu konuda yasal düzenlemeler yapılarak, işverenler için özendirici olacak biçimde, fon katkısı ya da maliyet paylaşımı gibi uygulamalara geçme gereği vardır. Böylelikle, eğitime kendi kaynaklarından finansman desteği sağlayan iş dünyası, okulların yönetiminde ve program uygulamalarında söz sahibi olacaktır.”¹¹⁹

Mesleki eğitiminin çalışma yaşamından kopuk oluşu da TÜSİAD’ın üzerinde önemle durduğu bir konudur. Eğitim kurumları, piyasa koşullarına uygun programlar uygulayamadıkları için işverenler istihdam ettikleri elemanları yeniden eğitmektedirler. Okul-sektör işbirliği ile ülke gereksinimlerine duyarlı programlar uygulanabilir. Ayrıca mesleki ve teknik okulların programlarında meslek standartları ve eğitim-istihdam olanakları arasında sağlam bir ilişki kurulamamıştır. Her mesleğin ortak standartları belirlenerek, bunları kazandırmaya dönük programlar uygulandığında istihdam sorunu da çözülebilir.

Yaygın mesleki eğitim de işlevselliğini yitirmiş gözükmektedir. Türkiye’de yaygın meslek eğitimi, tam anlamıyla bir meslek kazandırmayan ve istihdam açısından işlevsel değer taşımayan bir yaklaşımla yürütülmektedir. Düzenlenen kursların da çoğunun amacı, katılımcılara bir meslek öğretmek değil, var olan gelirlerini desteklemeye dönük ek beceriler kazandırmaya yöneliktir.

¹¹⁹ TÜSİAD:1990, s.98

Bütün bu sorunlar karşısında ne yapılabilir? Raporun yeniden yapılanma modeli olarak sunduğu, ayrıştırıcı değil kaynaştırıcı bir eğitim anlayışını dayanak alan “çok amaçlı lise” modeli. Temel ve ortaöğretim kısmında verilen model. Her ne kadar Onuncu Milli Eğitim Şurasında alınan kararlar ortaöğretimin çok amaçlı liseye dayalı örgütlenmesi benimsenmişse de Milli Eğitim Bakanlığı yetkilileri, bu uygulamanın gerektirdiği alt yapı çalışmalarını tamamlayamamış; kavramı özünden uzaklaştırarak çok programlı lise uygulamasına dönüştürmüşlerdir.¹²⁰

Çok programlı lise ile çok amaçlı lisenin farkı nedir? Çok programlı lisede genel ve mesleki eğitim ayrımı vardır. Mesleki eğitim alanında da programlar aşırı ölçüde çeşitlenmiştir. Çok amaçlı liselerde genel ve mesleki ayrımı ortadan kalkmıştır. Bu okullarda bulunan az sayıdaki bölümler, akademik ve mesleki disiplinleri kaynaştıracak bir eğitim anlayışını temel almaktadır. Çok amaçlı liselerde, sınırları kesin olarak belirlenmiş dar meslek alanlarında değil, olabildiğince çok sayıda mesleğin temelini oluşturacak ana sektörlerle dayalı bir eğitim yapılmaktadır. Böylece, okulda kazanılan yeterlikler değişik meslek dallarına ya da zaman içinde ortaya çıkan yeni teknolojik gelişmelere kolayca uyarlanabilmektedir. Kaynaklar da tüm bölümlerin kullanımına açıktır. Hem de okulun olanaklarından değişik hedef kitleleri de yararlanmaktadır. Böylece okul, sadece geleneksel anlamdaki öğrencilerine değil, çevreye de eğitim hizmeti vermektedir. “örneğin yörede kurulacak yeni bir otomotiv fabrikasının işgücünü yetiştirmek üzere çok amaçlı lisenin teknik bilimler bölümü bir eğitim programı düzenleyebilmektedir.”¹²¹ Bu örnek üzerinde önemle durulması gereken bir örnektir. Gerçekleştirilmek istenen asıl olarak gençleri geleceğe ve mesleğe dönük olarak tam donanımlı biçimde

¹²⁰ a.g.e., s.109

¹²¹ a.g.e., s.109

yetiştirmek değil, yöresel olarak kurulan işletmelere personel sağlamak.Kanımca meslek yüksekokullarının kar amaçlı olabilecek biçimde özel kişi ve kuruluşlarca kurulmasını önermesinin nedeni de budur.

Ortaöğretimde meslek yerine sektör temelinde eğitim verildiğinden, uzmanlaşmaya dönük mesleki ve teknik eğitim, büyük ölçüde iki yıllık ön lisans okullarına kaydırılacaktır. Meslek yüksek okullarına giriş sınavsız olabilmelidir.(Meslek yüksekokullarına sınavsız geçiş uygulamasına 10 Temmuz 2001’de yasalaşmış olan 4702 Sayılı Kanun ile geçilmiştir.) Bu eğitim sisteminde başarayı yakalamak için iş dünyasının temsilcileri de etkili bir Şekilde katılmalıdır. Özellikle meslek standartlarının belirlenmesi, okul-sektör işbirliğinin sağlanması ve mezunlar için uygun istihdam olanaklarının yaratılması konusunda destek olmalıdır iş dünyası. Örgün eğitim kurumlarının dışında kalan yurttaşlara mesleki ve teknik eğitim hizmetlerinin sağlanabilmesi için de sürekli eğitim örgütlenmesine gereksinim duyulmaktadır. Şu andaki yaygın mesleki eğitim kuruluşları yeniden yapılandırılarak böyle bir kimliğe kavuşturulabilir. Çıraklık Eğitim Merkezleri ve Halk Eğitim Merkezleri birleştirilerek Sürekli Eğitim Merkezleri adı altında yeniden örgütlenmelidir. Tek merkezde toplanması bu konudaki kaynak savurganlığını azaltabilir. Yaygın eğitimden örgün eğitime ve örgün eğitimden yaygın eğitime yatay geçişler de mümkün olmalıdır.

.YÜKSEKÖĞRETİM

TÜSİAD’ın hazırlattığı, Haziran 1994’te Kemal Gürüz koordinatörlüğünde yayımlanan ‘‘Türkiye’de ve Dünyada Yükseköğretim, Bilim ve Teknoloji’’ isimli rapor, akademik çevrede oldukça ses getirmiştir. Raporun zet bölümünde bu çalışmada Türkiye’nin yükseköğretim, bilim ve teknoloji yapısını oluşturan tüm

kurum ve kuruluşların bugünkü durumları incelendiği ve ülkemizi bilgi topluluğu çağına taşıyacak niteliklerden tümüyle yoksun olduğunun altı çizilmiştir. Raporda gelişmiş ülkelerdeki yükseköğretim, bilim ve teknoloji yapıları karşılaştırmalı bir şekilde ele alınarak Türkiye'nin yakın gelecekteki gereksinimlerini karşılayacak yapının ne olması gerektiği belirlenmiş ve bunu gerçekleştirmek için uygulanması gerekli görülen politikalar ve kurumlaşma modeli önerilmiştir. Türkiye'nin sadece bilgi üretme kapasitesini artırmak için değil, yükseköğretim sistemi üzerindeki yoğun demografik talebi karşılamak için gereken öğretim üyelerinin yetiştirilmesi için de elit eğitim ve araştırma ağırlıklı üniversiteler oluşturmak zorunda olduğu belirtilmiştir.¹²²

Tüketicinin seçenekleri çoğalmış, yoğun Ar-Ge gerektiren, yüksek fiyatlı fakat değişik özellikleri olan, farklılaştırılmış ürünler oluşmuştur. Uluslararası pazarlarda rekabet önem kazanmıştır. Bilimsel ve teknolojik Ar-Ge'ye dayalı yenilik yapabilme ve bu faaliyetlerle tasarım, imalat ve piyasaya arz arasındaki süreyi kısaltabilme rekabet gücünü belirleyen başlıca faktörler olmuştur. İmalat sanayinin yapısı da bu gelişmelere göre değişmektedir. "Kitlesele üretim yerini bilgisayarla tümleşik imalat ve robotların kullanıldığı esnek imalat sistemleri almakta, Just-in-time gibi stok, kontrol ve pazarlama yöntemleri ile toplam kalite yönetimi, sıfır hata gibi teknikler ile maliyet düşürülmekte ve küçük ve orta ölçekli işletmelerin gerek teknoloji geliştirme, gerekse imalat sanayi içindeki payları artmaktadır."¹²³ Bilgi ve bilgili insanın, ekonominin en önemli girdileri haline geldiği; teknolojinin, makine ve teçhizat olduğu kadar, girdileri ürünlere (mal ve hizmet) dönüştüren, bilgi, örgütlenme ve yöntemlerin bütünü olarak tanımlandığı belirtilmiştir.

¹²²Kemal Gürüz et al., **Türkiye'de ve Dünyada Yükseköğretim, Bilim ve Teknoloji**, TÜSİAD Yayını, 1994, s.9-20

¹²³ a.g.e., s.32

Raporda, bir ülkenin bilimsel ve teknolojik Ar-Ge sistemini oluşturan başlıca üç tür kuruluşun sistem içindeki işlevleri şöyle belirtilmiştir:

- Üniversiteler: Temel bilimsel ve uygulamalı araştırmalar ile yeni kavramların ortaya konmasına öncülük etmek;
- Kamu araştırma kuruluşları: Uygulamalı araştırmalar, destek teknolojiler, jenerik ve rekabet öncesi teknolojiler;
- Özel kuruluşlar: Mülkiyetli teknolojiler.

Çalışmanın ikinci bölümünde yükseköğretimin tarihsel gelişimi ile çeşitli ülkelerin yükseköğretim sistemlerinin profilleri anlatılmıştır. Ortaçağ Avrupa'sındaki bilimsel gelişmelerden yirminci yüzyılın ilk yarısında meydana gelen yükseköğretimin küleselleşmesine kadar olan süreç fazla detaylandırılmadan verilmiştir. Taner Timur raporla ilgili şöyle değerlendirmelerde bulunmuştur: "Aslında kullanılan kaynaklar ve aktarılan bilgiler açısından, üniversite konusunda zengin bir yazının olmadığı ülkemizde bu elbette ki yararlı bir çalışmadır. Ne var ki kompilasyon düzeyini aşmayan açıklamalar, üniversiteyi sınıfsal çelişkiler içinde mümkün olduğu kadar özerk bir statüye oturtma arayışının değil, onu tam bir sınıf aracı haline getirme çabasının ürünüdür."¹²⁴

Çeşitli ülkelerin yükseköğretim sistemlerinin profilleri incelenirken, bir kaç istisna dışında, tüm ülkelerin yükseköğretim sistemlerinin, lisansüstü düzeyde eğitim-öğretim ve araştırma yapan üniversite ve buna eşdeğer kurumlarla nispeten daha kısa süreli mesleki ve teknik eğitim-öğretim yapan, araştırma faaliyeti ya çok az olan ya da hiç olmayan yükseköğretim kurumlarından oluştuğu tespit edilmiştir. Bu açıdan Türkiye için de bir elit eğitim ve araştırma ağırlıklı üniversiteler ayrımı

¹²⁴ Taner Timur, **Toplumsal Değişme ve Üniversiteler**, İmge Yayınevi, Ankara, s.355

oluşturulması raporun öneriler kısmında yer almıştır. Bunun için de bazı hedefler öngörülmüştür. Bunlar Öğrenci/öğretim üyesi oranının %15 civarında olması, lisansüstü öğrencilerin toplam öğrenci sayısı içindeki payının %50 civarına çıkarılması, bu üniversitelerdeki öğrenci başına yıllık harcamanın 9000 ABD \$ düzeyinde olmasıdır. “Elit eğitim ve araştırma işlevi verilenler dışındaki üniversitelerimizin temel işlevi, üretilen bilgileri uygulama konusunda yeterli yeteneğe sahip orta düzey iş gücünü yetiştirmek olarak belirlenmeli, bu tür üniversitelerimizdeki lisansüstü eğitim ve kamu destekli araştırma faaliyetleri sadece belirli bir birikim bulunan alanlarla sınırlanmalı ve bu birikim artıp diğer alanlara da yayıldıkça bu tür üniversitelere de elit eğitim ve araştırma ağırlıklı kurum işlevi verilmelidir.”¹²⁵ Elit yükseköğretim kurumları yaratma yönünde 3.1.1991 tarih ve 3708 sayılı kanunla yüksek teknoloji enstitüsü ve özel statülü üniversite sistemi getirilmeye çalışılmıştır. Bu kanuna dayanılarak da “özel statülü üniversiteler üst yönetim kurullarının görev ve yetkilerine ilişkin yönetmelik” çıkarılmıştır. Ancak Anayasa Mahkemesi “nesnel kurallara uymayıp özne kuralları yeğleyerek özel konumlu üniversite oluşturmak Anayasa’nın öngördüğü üniversite yapısıyla bağdaşmamaktadır” gerekçesi ile konuyla ilgili yasal düzenlemeyi iptal etmiştir.¹²⁶ Bu konuda Tahir Hatiboğlu, Almanya Bilim Kurulu’nun 1960’ta hazırladığı bir raporda araştırma ve öğretimin birbirinden ayrılması ile ikisinin de ağır kayıplar vereceklerini, canlı bir öğretimin öğretim üyesinin araştırmalarıyla güdülenebileceğini yazdığını belirtmiştir.¹²⁷ “Sanayinin olgunlaştığı ve teknoloji yoğun üretimin ön plana geçtiği günümüz koşullarında, yükseköğretimin alanı, faaliyet türü itibarı ile öğretim ağırlıklı olmaktan uzaklaşarak, araştırma ağırlıklı bir

¹²⁵ TUSİAD: 1994, s.251

¹²⁶ TUSİAD:1994,s.160

¹²⁷ Tahir Hatiboğlu,a.g.e.,s.519

konuma gelmiş ve bu bağlamda da söz konusu kurumların finansman yöntemi de radikal bir değişime uğramıştır. Böylece, birbirleriyle yarışan sermaye kesimleri, aralarındaki teknoloji savaşını, yükseköğrenim kurumlarını kendi hakimiyet alanlarına alarak yürütmeye yeltenirken, aynı anda da faaliyet maliyetinin önemli bir bölümünü kamu kesimi üzerine yıkmaya çalışmışlardır.”¹²⁸

Bilimsel ve teknolojik Ar-Ge sisteminin çıktılarının değerlendirilmesi ile ilgili bazı rakam ve tablolar sunulmuştur. Bazı ülkelerin Ar-Ge için ayırdığı kaynakların GSYİH oranlarına bakıldığında ilk sırada ABD, ikinci sırada ise Japonya vardır. Sanayileşmiş ülkelerde iktisaden faal onbin nüfus başına düşen Ar-Ge personeli sayısı 50'nin üzerinde olup bu rakam Yunanistan ve Portekiz gibi ülkelerde dahi 20'nin altında değildir. Türkiye'de ise 7'dir.¹²⁹ Sanayi kesiminin Ar-Ge faaliyetleri içindeki payına bakıldığında Kore %82'lik payla 1. sıradadır. Kore'yi İsviçre, Belçika, Almanya, Japonya ve ABD izlemektedir. Türkiye ise Brezilya, Tayland ve Hindistan'ın önünde sondan dördüncü sıradadır. Türkiye üniversiteleri, ülkenin toplam Ar-Ge harcamaları içindeki % 69'luk payı ile dünya ülkeleri arasında ilk sıradadır. Türkiye'yi Şili ve Meksika izlemektedir. Bu oran diğer tüm ülkelerde % 35'in altında olup Almanya, İsviçre, ABD ve Kore'de % 15'in altındadır.¹³⁰ Burada rapora şöyle bir eleştiri getirilebilir: Türkiye'de sanayi kesiminin Ar-Ge faaliyetlerindeki payının düşük, üniversitelerin payının yüksek olması üniversitelerin bir kusuru değil; ancak sanayinin eksikliği olabilir.

Çalışmanın üçüncü bölümü “Yükseköğretim Finansmanı Yönetim Sistemleri ve Özerklik” adını taşımaktadır. Bölümün hemen başında eğitim amacıyla yapılan

¹²⁸ Yükseköğretimde Özelleştirme Eğilimi: Temel Sorunlar, Yaklaşımlar ve Perspektifler, **Ekonomi Forumu**, İstanbul, 2000, s.28

¹²⁹ **TÜSİAD:1994**, s.83

¹³⁰ **TÜSİAD:1994**, s.88-89

yatırımların biri toplumsal diğeri kişisel iki tür getirisinin olduğu saptaması yapılmıştır. Kişisel getiri, eğitim görmüş kişinin bundan dolayı yaşamı boyunca elde edeceği ek gelirin; toplumsal getiri ise kişinin eğitim görmüş olmasından dolayı yaratılan katma değer, o kişinin eğitimi için yapılan harcamalara oranıdır. Yine Dünya Bankasının yaptığı araştırmalarda eğitimin kademesi yükseldikçe kişisel getirisi de artmaktadır ve yükseköğretime yapılan devlet katkılarından en çok üst gelir grupları yararlanmakta ve ülke fakirleştikçe bu faydalanma oranı daha belirgin hale gelmektedir. Rapor Sanayi Sonrası toplum aşamasına geçiş için yükseköğretime özel önem verilmesi gerektiğini belirtmiştir.¹³¹ İMF ve Dünya Bankası tarafından geliştirilen “yapısal uyum politikaları” eğitim sisteminin dönüşmesine ilişkin de bir dizi öneriler geliştirmektedir. Yapısal uyum politikalarının eğitim açısından temel yönelimi, özellikle üniversite eğitiminin bireysel getirisinin toplumsal getirisinden fazla olduğu ve üniversite eğitimini talep eden kesimin bu hizmetin karşılığını ödemesi, devletin bu alandan çekilmesi şeklindedir. Genel olarak neo-liberal politikalar, yetersiz kaynaklara sahip kamunun eğitim için ayrılan kaynakları etkin olmayan bir biçimde kullandığı ve bunun eşitsizliğe yol açtığını vurgulayarak, kamunun eğitim ile var olan ilişkisinin tekrar tanımlanması gerektiğini dile getirmektedir. Çözüm olarak da, eğitimin tamamen piyasa şartlarına bırakılması önerilmektedir.¹³²

Devletin yükseköğretime yaptığı sübvansiyonlardan hangi gelir grubundaki ailelerin çocuklarının daha çok yararlandığı konusunda iki Latin Amerika ve iki Asya ülkesinde bir araştırma yapılmış ve yükseköğretime yapılan devlet sübvansiyonlarından en çok yararlanan kesimlerin büyük farkla yüksek gelir grupları

¹³¹ a.g.e., s.103

¹³² Fuat Ercan, “Neo-Liberal Eğitim Politikalarının Anatomisi İçin Alternatif Bir Çerçeve”, www.egitimsenghk.org/tky.htm 7.8.2005

olduğu sonucu çıkarılmıştır. Raporda ayrıca Yükseköğretimin giderlerinin tamamen kamu kaynaklarından karşılanmasının toplumun alt gelir gruplarından yüksek gelir gruplarına kaynak aktaran bir mekanizma oluşturduğu ve bu nedenle sosyal adalet ve fırsat eşitliğine aykırı olduğu iddia edilmektedir. Bunun nedeni ise alt gelir gruplarındaki ailelerin çocuklarının yükseköğretime giriş için gereken ortaöğretim kademesine dahi ulaşamamaları veya bu kademeyi tamamlasalar dahi, yükseköğretime devam için feragat etmeleri gereken gelir kendileri için önemli olduğundan dolayı yükseköğretim olanağından mahrum kalmalarıdır. “Gelir düzeyine ve başarının devamına bağlı karşılıksız burs ve düşük faizli ve gecikmeli ödemeli kredi programları ile desteklenen makul miktarlarda ve üniversiteyi atılcı bir işletmeye zorlayacak öğrenim ücreti, hiçkimseyi yükseköğretimden mahrum etmeyeceği gibi, tersine alt gelir gruplarına daha fazla olanak yaratmaktadır.”¹³³ Bu ifadelerin benzerleri TÜSİAD’ın 2003 tarihli “Yükseköğretimin Yeniden Yapılandırılması: Temel İlkeler” Raporu’nda da yer bulmuştur. “Devlet üniversitelerinde okuyan öğrencilerin öğrenci başına maliyete katkıları bugünkü sembolik düzeylerden yukarı çekilmeli, böylece bu konudaki devlet sübvansiyonu kaldırılmalıdır. Var olan sistemde her öğrencinin ödediği eşit ve sembolik düzeydeki katkı payları, ancak popülist anlamda sosyal adalete uygun gibi görünür. Gerçekte ise bu uygulama “öğrenci maliyetini” fazlasıyla karşılayabilecek öğrencilere daha yoksul öğrencilerden kaynak transferidir.”¹³⁴ TÜSİAD’ın hazırlattığı hemen tüm raporlarda bu görüşler yer almasına karşılık, alt gelir gruplarından üst gelir gruplarına kaynak transferinin tam olarak nasıl olduğu rakamlarla veya bilimsel verilerle desteklenememiştir.

¹³³ TÜSİAD:1994, s.109

¹³⁴ TÜSİAD:2003, s.27

Ayrıca ücretsiz verilen hizmetlerin kıymetinin bilinmeyeceği nedeniyle de yükseköğretim belirlen bir öğrenim ücretine bağı kılınması önerilmektedir. Ancak eğitim bir kamu hizmeti olarak ele alındığında bu görüş tamamen yanlışlanabilir olmaktadır.Kamu hizmetlerinde herhangi bir kamu kurumundan sadece vergi veren değil vergi veremeyenin de hizmet hakkı vardır.Söz konusu hizmet eğitim olduğunda bu durum mutlak olarak ve herkes için geçerlidir.Ayrıca bu görüş eğitimin niteliğini düşürecek şekilde de uygulanabilir.Bireylerin eğitimi sadece bazı kanalları açabilmek için bir araç olarak görüp,amaçladıkları nihai hedefe gitmek için bu aracı elde etmeye çalışırlarsa,eğitimin kalitesi üzerinde fazlaca durmadan belirli bir fiyat ödeyerek hizmeti sağlamaya yönelebilirler. Aslında eğitim ile ilgili bu sav tamamen neo-liberal düşüncenin bir ürünüdür. M.Friedman, devletin eğitime müdahalesinin eğitimin etkinliğini azalttığını belirtir. Eğitime devletin yaptığı müdahalenin etkin olmaması eğitim için yapılan harcamaları artıracak kara delik gibi kaynakları emerken bu aşırı maliyetin eğitim hizmetinin arz miktarının düzeyini düşürdüğünü belirtmektedir. Neo-liberal düşünörlere göre eğer eğitim, birey için daha sonra kazanılacak ek kazanç anlamına geliyorsa, bu kazancın maliyetini karşılaması gerekir. Öğretimin karşılıksız devlet burslarıyla genel bütçe gelirlerinden finanse edilme biçimi Friedman'a göre, açıkça"uygunsuz" hatta "adil olmayan" bir uygulamadır.¹³⁵

Finansman ve bütçe sistemleri üzerinde TÜSİAD raporlarında çok bahsedilmiştir.Burada temel olarak, devletin eğitime ayırdığı kaynakların kıtlığından,üniversite bütçelerinin torba bütçe haline dönüştürölmesi gerektiğinden,üniversitelerin kendi gelirlerini yaratmaları gerektiğinden bahsedilir.

¹³⁵ Fuat Ercan, "Neo-Liberal Eğitim Ekonomisi; Eleştirel Bir Çerçeve Denemesi" **Eğitim: Ne İçin? Üniversite: Nasıl? Yök: Nereye?**, Ütopya Yayınevi: Ankara, 1999, s.59

1994'teki raporda da önce Türkiye'deki bütçe sisteminin nasıl oluşturulduğundan kısaca söz edilmiştir. Başlıca dört sistemden bahsedilmiştir. Buna göre Türkiye ve bazı geri kalmış ülkelerde uygulanan sistem pazarlık ve anlaşma yöntemidir. Bu yöntemle hazırlanan bütçelerin kurumların faaliyeti ile bir ilişkisi yoktur. Bu tür bütçenin hazırlanmasında en çok başvurulan yol, bir yılın bütçesini, bir önceki yılın bütçesini belirli bir oranda artırmak suretiyle hazırlamaktır. Bu sistemin en büyük sakıncası bir çok fasıl ve kalemden oluşması ve harcamalar sırasında devlet bürokrasisinin onayı gerektiğinden, kurumları kaynak kullanımında verimliliği göz önüne almaya özendirici bir unsurun kalmamasıdır.¹³⁶

Üniversite bütçeleri ile ilgili olarak, bütçelerin tek kalem halinde olması, bunun dağıtım ve kullanım yetkisinin de üniversite yönetimine bırakılması vurgulanmıştır. Üniversitenin yarattığı kaynakların hazineye gelir kaydedilmesi, döner sermaye uygulamasının daha esnek bırakılması gerektiği de vurgulanmıştır.2003 tarihli raporda da üniversitenin tüm gelirlerinin (devlet bütçesinden alınan kaynak, bağışlar, öğrenci katkı payları ve üniversitenin topluma sunduğu hizmetlerden elde edilen gelir) üniversiteler için oluşturulan işletme hesabına yatırılması önerilmiştir. Devletten elde edilen kaynak, katma bütçe yerine torba bütçe olarak alınmalı, böylece her üniversitenin devletten aldığı kaynağın bir kısmının hesaplanmasında performans kriterleri (uluslararası standartlara göre yayın ve araştırma, mezun edilen öğrenci sayısı gibi) kullanılmalıdır.¹³⁷ Kemal Gürüz'ün hazırladığı raporda da Türkiye'deki üniversitelerin gelir kalemleri ve finansmanlarına da değinilmiştir.Devlet üniversitelerinin 4 kaynaktan gelir elde ettiği belirtilmiştir: Bütçe ödenekleri, döner sermaye kanalıyla yapılan hizmetlerden elde

¹³⁶ TŪSİAD: 1994, s.112

¹³⁷ TŪSİAD: 2003, s.26

edilen gelirler, öğrencilerin ödediği harç ve katkı payları ve son olarak bağışlar, yardımlar, kantin, kafeterya ve yurt işletmelerinin gelirleri ile kira vb. gelirler. Bu kaynaklardan elde edilen gelirler yıllara göre değişmekle birlikte gelirin kaynaklara göre dağılımı değişmemektedir. Buna göre bütçe ödenekleri %80, hizmet ve diğer kaynaklar % 19, öğrencilerin ödedikleri harç ve katkı payları %1'dir. Devlet üniversitelerinin gelir kaynaklarına bakıldığında, 2003 yılı için toplam gelir cari fiyatlarla 6.053,6 trilyon TL. olup, bunun %55'i bütçeden, %41'i üniversiteler tarafından döner sermaye ve diğer kaynaklardan sağlanmıştır. Öğrencilerinin ödediği katkı paylarının toplam gelirlere oranı ise sadece %4 tür.¹³⁸

1984'ten 1991'e kadar harç; 1991'den itibaren cari hizmet maliyetine öğrenci katkısı adıyla öğrencilerden alınan ücretlerin, kesinlikle bir öğrenim ücreti niteliğinde olmadığı, öğrencilere sunulan mediko-sosyal hizmetlerin giderlerinin sadece küçük bir bölümünü karşıladığı belirtilmiştir. Ayrıca alınan katkı paylarının eğitim giderleri için harcanması da yasal olarak mümkün değildir.¹³⁹ Döner sermaye gelirleri için, özellikle büyük merkezlerdeki tıp fakültelerinin döner sermaye gelirlerinin büyük yekunlar tuttuğu bunun da büyük tıp fakültesi bulunan üniversitelerimizde hastane işletmeciliğinin akademik faaliyetlerin önüne geçtiği belirtilmiştir. Bütçe gelirleri ile ilgili olarak da Türkiye'de GSMH'dan yükseköğretime ayrılan payın yüksek bir oran olmadığı, tüm ülke düzeyinde istenen bir kaliteye ulaşabilmek için bu sektöre ayrılan kamu kaynaklarının GSMH'nin %1,5'i düzeyinde olmasının hedeflenmesinin yararlı olacağı vurgulanmıştır. "Türkiye'nin toplam eğitim bütçesinden yükseköğretime ayırdığı pay ileri ülkelerle aynı düzeydedir. Ancak, GSMH'dan ayrılan pay ancak 90'lı yılların başında ileri

¹³⁸ YÖK:2004, s.125

¹³⁹ TÜSİAD:1994, s. 196

lkeler düzeyine ulaşmaya başladığından ve paylaşılan toplam kaynağın yekunu küçük olduğundan ğrenci başına yapılan harcamalar ileri ülkelerin oldukça gerisindedir. En az bunun kadar önemli bir başka sorun mevcut bütçe sistemi ve bütçe uygulamalarıdır.... Cari bütçe Maliye ve Gümrük Bakanlığı, yatırım bütçesi ise DPT yetkilileri ile pazarlık sonucu anlaşmaya varılarak hazırlanmaktadır. Böylece yükseköğretim bütçesinin belirli bir politika doğrultusunda ve bir bütünlük içinde hazırlanması mümkün olmamaktadır. En ufak bir harcama dahi bürokratik kurallara tabii olduğu gibi saymanın onayını da gerektirmektedir. İhaleler ise hem Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nın hem Sayıştayın onayına bağlıdır. Bu tür işlemler bittikten sonra tüm hesaplar ertesi mali yıl içinde ayrıca Sayıştay denetimine tabidir.”¹⁴⁰ Ancak torba bütçe sisteminin de bir takım sorunlar yaratabileceği bazı yazarlarca savunulmaktadır. “Torba bütçe sisteminde ufak bir bölüm,rektörlük emrine verilmekte ve dağıtımın bu kanaldan yapılması öngörülmektedir.Torba bütçe uygulaması,rektörleri ve ilgili yöneticileri,diğer birimlere karşı yetkili kıldığından, demokratik görülmemektedir.”¹⁴¹

Özel yükseköğretim kurumları, doğrudan veya dolaylı yollarla kamu kaynaklarından desteklenmeyen, sadece öğrencilerin ödediği öğrenim ücretleri, vakfiye gelirleri, çeşitli hizmet satışından elde edilen gelirler, bağışlar ve yardımlarla faaliyetlerini sürdüren kurum olarak tanımlanmıştır. Başlangıcı da ortaçağ Avrupasına dayandırılmıştır.¹⁴² çeşitli ülkelerin sistemlerine bakıldığında, rneğin Birleşik Krallık'daki üniversitelerin hemen hemen tümü özel hukuk kişiliğine sahiptir. Büyük lde kamu kaynaklarından finanse edilen ama personel istihdamı

¹⁴⁰ TÜSİAD:1994, s. 206

¹⁴¹ Yükseköğretimde zelleştirme Eğilimi: Temel Sorunlar, Yaklaşımlar ve Perspektifler, **Ekonomi Forumu**, 55

¹⁴² TÜSİAD:1994, s. 116

ve müfredat programları bakımından devletin yaptığı düzenlemelere tabi olmayan; bu nedenle özel yükseköğretim kurumu olarak nitelendirilebilecek kurumlardır. Kanada'daki devlet üniversitelerinin durumu da böyledir. Doğrudan devlet yardımı almayan Buckingham Üniversitesi İngiltere'deki tek özel yükseköğretim kurumu olarak kabul edilmektedir. Finlandiya, Hollanda, Belçika, Fransa, Portekiz ve İspanya gibi birçok Avrupa ülkesindeki yükseköğretim kurumları giderek artan oranlarda kamu kaynaklarından desteklenmeye başladıkları için finansman bakımından özel kurum olma niteliklerini kaybetmişler ama yönetim itibarı ile bu niteliklerini korumuşlardır. Yine de devlet üniversitelerinin bağlı kılındığı kural ve düzenlemelere uymak zorundadırlar. Ülke yükseköğretim sistemleri içinde özel yükseköğretim kurumlarının payının en yüksek olduğu ülkeler Güney Asya ülkeleri ile Latin Amerika ülkeleridir. ABD'de kar amacı güden özel yükseköğretim kurumu yok denecek kadar azdır ve bunların tümü kısa süreli mesleki ve teknik yükseköğretim alt sektöründedir. Var olan özel üniversiteler de ülkenin en prestijli, öğrenci başına en çok harcama yapılan ve lisansüstü eğitim ve araştırma faaliyetlerinin lisans düzeyindeki eğitime kıyasla büyük ağırlık taşıdığı araştırma üniversiteleridir. Japonya'da özel yükseköğretim kurumlarını desteklemek için kamu kaynaklarından doğrudan yapılan yardımların oranı ABD'ye kıyasla daha yüksektir. Kore ve Tayvan'daki sistemler de Japonya'dakine benzemektedir. Singapur ve Malezya'da özel yükseköğretim kurumu yoktur. Bu tür kurumların Hong Kong'daki payı % 6 kadardır. Özel yükseköğretim kurumlarının Avrupa'da büyük paya sahip olduğu ülkeler Belçika, Portekiz ve Norveç'tir. İsveç'teki tek özel üniversite olan Stockholm School of Economics'in gelirinin %40'ı kamu kaynaklarından sağlanmaktadır. Fransa'da özel üniversite yoktur; Almanya'da ise özel

yükseköğretim kurumlarının payı yok denecek kadar azdır. Tüm ülkelerdeki bu tür kurumlar kamu kaynaklarından türlü yollarla ve önemli oranlarda desteklenmektedir.¹⁴³

Yükseköğretimin Finansmanı adlı raporda liberal iktisat düşünürlerinden Adam Smith'in eğitimle ilgili düşüncelerinden alıntılar yapılmıştır. A. Smith, eğitimi savunmakta fakat bunun sadece zenginlerin yararlanmasına yol açacağına, bu nedenle devletin açacağı okullarla, özel okulların aynı koşullar altında toplumun kalitesini birlikte yükselteceklerine inanmaktadır. Bu kısımda Türkiye'nin anayasal geçmişine de göz atılmıştır. 1961 Anayasamızın 50. maddesinde eğitim devletin başta gelen ödevlerindenken, 1982 Anayasamızın 42. maddesinde eğitim ve öğretimin devletin gözetim ve denetimi altında yapılabileceği yazılıdır.

Anayasamızın 130. maddesine göre, kâr amacı gütmeyen vakıflarca ülkemizde özel yükseköğretim kurumları kurulabilmektedir. Bu kurumlar, idari ve mali kanunlar dışında akademik işleyişleri bakımından devlet yükseköğretim kurumlarının tabi olduğu ilke ve mevzuata uymak zorundadır. Özel yükseköğretim kurumlarının kuruluş ve işleyişine ilişkin hükümler 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun ek maddelerince düzenlenmektedir. Bugün itibari ile 24 özel üniversite bulunmaktadır.¹⁴⁴ Oysa 1994'te bu sayı 5 idi. Yücel Demirel'e göre özel üniversitelerin Türkiye'de çok büyük bir hızla artmasının iki önemli gerekçesi mevcut: İlki kamu üniversitelerinin mevcut bazı sorunları çözemeyecek oluşuna ilişkin liberal görüşün devlet katındaki geniş destek tabanı, ikincisi de, özel üniversitelerin özgür akademik ortam ilizyonunun kitlelere pazarlanmasındaki kullanılabilirliği. "Plansız, programsız bir özel üniversite furyası hiçbir denetleme

¹⁴³ TÜSİAD:1994, s.119-121

¹⁴⁴ www.yok.gov.tr, 29.09.2005

mekanizmasına tabii tutulmadan devlet tarafından destekleniyor. Bu gözü kapalılığın çeşitli nedenleri var. Bir yandan bölge düzeyindeki paylaşma kavgası yeni ve görece nitelikli kadroları gerektiriyor. Emperyalist tekellerin bölge düzeyindeki yatırımlarını hayata geçirecek kadroların eğitiminin dar imkanlı yeni yetme devlet üniversitelerinde yapılması mümkün değil. Bu durumda, kamusal kaynaklar hortumlanarak yeni bir üniversite türü yaratılması gerekiyor. Rejim, liseleştirdiği devlet üniversiteleri ile sistemin kamusal kadro ihtiyacını karşılarken, özel üniversitelerden bunun dışında kalan; uluslararası ticaret, bankacılık, ileri mühendislik vb. alanların kadro ihtiyacını karşılamasını bekliyor.”¹⁴⁵ “Sermaye yükseköğretimdeki tatlı “kâr” kokusunu almıştır; vakıf üniversitelerinin yıllık giderinin %45’i devletçe karşılanmakta, kendilerine binlerce dönüm orman arazisi tahsis edilmektedir. Müşterilerinden, yani öğrencilerden alınan yıllık ücret ise 25-30 bin ABD dolarını bulmaktadır.”¹⁴⁶

Yükseköğretimin Finansmanı Raporunda Türkiye’de gelir dağılımı ve ailelerin eğitim giderlerine katılma olanakları araştırılmış ve devlet üniversitelerindeki öğrencilerin ailelerinin %50’sinin gelirlerinin 583 doları aşmadığı (1999 itibari ile) bu nedenle devlet üniversitelerinde okuyan ailelerin %70’inin gelirinin, çocuğunu vakıf üniversitelerinde okutmaya yetmeyeceği tespit edilmiştir.

Mevcut olan bu sorunlar karşısında raporun getirdiği öneri şöyledir: Maddi gücü olmayanlar devlet yardımı alacak, orta halli olanlara devlet borç para verecek, belli bir zenginliğe ulaşanlar kendi paralarını okudukları kuruma ödeyeceklerdir. Raporda daha sonra YÖK’ün 1997’de yapmış olduğu bir çalışmaya dayanılarak,

¹⁴⁵ Yücel Demirer, “Bir Toplumsal Değişim Barometresi Olarak Üniversite”, **Özgür Üniversite Forumu**, sayı 17, ocak-mart 2002, s.70

¹⁴⁶ Sibel Özbudun, Temel Demirer, “ Egemen Eğitimin Üniversite(ler) Gerçeği”, **Eğitim: Ne için? Üniversite: Nasıl? Yök: Nereye?**, Ütopya Yayınevi, Ankara, 1999, s. 179

öğrencilerin ödedikleri katkı payları ile dersane ücretleri karşılaştırılmıştır ve gerektiğinde Türk halkının yüksek öğretimde öğrenim görmek için maliyetin tamamını karşılayacak güçte olduğu sonucuna varılmıştır.Oysa TÜSİAD raporunda Türk halkının %70'inin çocuklarını vakıf üniversitelerinde okutmaya gücünün yetmeyeceği tespit edilmiştir.

Eğitimin kişisel kazanımları (daha fazla kazanç, kolay iş bulma olanağı, aileye ve çevreye yardım, toplumda itibar kazanma) Yükseköğretimin Finansmanı raporunda tekrar vurgulanmıştır. Avrupa düzeyinde eğitim vermedikçe Avrupa'ya yetişemeyeceğimiz ve devlet bütçemizin çağdaş bir eğitim vermeye yetmediği de tekrarlanmıştır.¹⁴⁷ Kamu kesiminin yeterli mali kaynaklara sahip olmadığı ve bu nedenle vakıfların devreye sokulmasının yararlı olacağı savının kapitalist devletler için geçerli olmayacağı kimi akademisyenlerce ileri sürülmektedir.Ekonomi Forumu raporunda şöyle denilmektedir: “Kapitalist devlet, tanımı açısından, mülk-devlet konumunda olmadığı için,tanımı gereği mal sahibi de değildir.Bu nedenle devletin veya hükümetin kaynağı vardır ya da yoktur ifadeleri her iki yönde de doğru veya yanlış olmaktan çok uzaktır.Devletin malı yoktur ki,mal miktarı da az veya çok olsun.Kapitalist devlet bir tür hizmet ve aktarım birimidir.Taleplere göre hizmetleri yapar ve gerekli olan mali kaynakları da vergi yükümlülerinden karşılar.Bu nedenle ekonominin gücü tartışılabilir olmakla beraber,aynı mantıkla devletin veya hükümetin mali gücü tartışma konusu olamaz.”¹⁴⁸

Yükseköğrenim sistemine ilişkin yeniden yapılanma önerisi şu şekildedir. Öncelikle aileler gelirleri bakımından üç ana gruba ayrılmıştır. Ailelerin ilk %15'i düşük, diğer yüzde 15'i yüksek, kalan %70 orta gelir sahibidir. İlk %15'i

¹⁴⁷ TÜSİAD:2000,s.70

¹⁴⁸ Ekonomi Forumu,a.g.e.,s.17

düşük gelirli sayıldığından katkı payı ödemeyecek; devlet borç olarak öğrenci adına okuduğu üniversiteye ödeyecektir. %70'te yer alan orta gelirliler öğrenim ücretinin %40'ını kendileri ödeyecek; kalan %60 yine devletin vereceği borç para ile karşılanacaktır. Öğrencilerin ödemesi öngörülen %40'luk kısım öğrenci ailesinin gelirin bağı olarak %10'dan başlayarak %90'lara çıkmaktadır. Buradaki %40 ortalamadır. Geriye kalan %15'lik öğrenci ailelerinin gelirleri yüksek dilimde olduğundan öğrenim ücretlerini aileleri karşılayacaktır. Devletçe öğrencilere borç olarak verilen paraları, öğrenciler mezuniyetlerinin ardından işe başladıktan üç yıl sonra aylık taksitler halinde ödeyeceklerdir. Öğrencilerin katkısından sonra devletin katkısında azalma olacak, arta kalan parayla yeni üniversiteler kurulup yeni öğretim elemanları yetiştirebilecektir.¹⁴⁹ Kanımca, önerilen sistem uygulamada karışıklıklar yaratacak, karmaşık bir sistemdir. Vergiden kaçınmanın, vergi kaçakçılığının yüksek olduğu ülkemizde, böylesine pahalı bir hizmet verilirken, kişilerin gerçek gelirlerini beyan etmeleri nasıl sağlanacak ve bu sistemin organizasyonu kim tarafından yapılacaktır?

Üniversite yönetimi ve özerklik konusunda TÜSİAD raporlarında öncelikle tamamen özerk bir üniversite olamayacağı belirtilmiş ardından da bu konuda birkaç model verilmiştir. Politik modele göre kurum içindeki çeşitli kesimlerin geniş biçimde temsil edildiği kurullar karar mekanizmalarına hakim olup kararlar oylamayla alınır. Kurum içinde oluşan gruplar arası çıkar çatışmaları da kararları etkiler. Burada rektörün temel görevi gruplar arasında uzlaşma sağlamaktır. Modelde kişilerin birbirine bağımlılığı ve meşrulaştırma gibi motiflerin yanında baskının da uygulandığı durumlar olmuştur. Bir başka yönetim modeli olan bürokratik yönetim

¹⁴⁹ TÜSİAD:2000, s.73-74

modeline göre uygulanacak işlemler tamamen standardize edilmiştir ve rektörün yapacağı tek şey bürokratik mekanizmanın yönetmeliklere uygun bir biçimde zamanında işlemlerini sağlamaktır. Tamamen bürokrasi ile yönetilen bir üniversite de artık üniversite niteliğini kaybetmiştir. Raporda ayrıca Kıta Avrupası üniversitelerinin devlet otoritesi-akademik oligarşi ekseninde sıkıştıkları belirtilmiştir. Bir diğer model de girişimci üniversite modelidir. Bu modelde üniversiteler faaliyet alanlarını kendi mensuplarının değer yargılarına göre tespit etmeyip, toplumun gereksinimleri ve beklentileri ile tahsis edilen kaynaklara göre belirlerler. Bu modelle üniversite, toplumun her kesimi ile bütünleşmiş; faaliyetleri bakımından topluma karşı olan sorumluluğunu ne ölçüde yerine getirdiği denetlenen ve faaliyetleri toplum tarafından yönlendirilen; sahip olduğu her türlü fiziksel olanak, tesis, teçhizat, bilgi birikimi ve insangücünü girişimci bir zihniyetle değerlendirerek ek mali kaynak yaratan, modern işletmecilik teknikleri ile yönetilen fevkalade karmaşık yapıya sahip bir kurumdur.¹⁵⁰

Çalışmada özerklikle ilgili olarak hiç bir ülkede, hiç bir kuruma herhangi bir denetleme, değerlendirme ve hesap sorma mekanizması olmaksızın kaynak tahsis edilemeyeceği belirtilmiş, ancak üniversitelerin özel konumları dikkate alınarak bu kurumlara ayrıntılı fasıl ve kalemlere bölünmüş bütçe yerine, giderek az sayıda fasıldan oluşan global bütçe verilmesi esası benimsenmeye başlanmıştır. Üniversitelerin mümkün olduğunca kendilerinin kaynak yaratmalarının özendirilmesinin de genel eğilim haline geldiği belirtilmektedir. Çünkü bir üniversitenin kendi yarattığı kaynaklar ölçüsünde mali özerkliğe sahip olduğu kabul edilmektedir. Özgür ve demokratik gelişmiş ülkelerdeki üniversiteler bunu yaparken

¹⁵⁰ TŪSİAD:1994.s.144-146

serbest pazar ekonomisinin arz ve talep koşullarına da uymak zorunda kalırlar. Sonuçta öğretim üyelerinin seçimi ders programlarının düzenlenmesi, öğrenci kabulü, mezuniyet şartlarının ve araştırma konularının tespitinde üniversitenin ne ölçüde sadece kendi organlarınca karar almaya yetkili olduğu özerkliğin geleneksel tanımının unsurları olarak belirtilmiştir. Önemli olan şeyin bir yandan topluma hesap verip, toplum tarafından denetlenirken diğer yandan öğretim üyelerinin akademik özgürlüklerinin korunması ve üniversitenin değişen politik koşullardan etkilenmemesinin sağlanması olduğu vurgulanmıştır.¹⁵¹ Mali özerklik üzerinde önemle durulması gereken bir konudur.Çünkü mali özerklik bir kurumun ürünlerini piyasada değerlendirerek, kendi mali kaynaklarını oluşturması anlamına gelir.Yükseköğretim kurumlarının mali açıdan özerk olması, eğitim ve araştırma faaliyetlerinin ticari alana açılması demektir.Bu durumda serbesti gibi görünen mali özerklik bir tür görünmez bağımlılık yaratacaktır.Lima Bildirgesi'nde de mali özerklik tüm kesimlere karşı özerklik olarak tanımlanmıştır.Bu durumda yükseköğretim kurumları için en yüksek özerklik mali kaynaklarının devletten sağlanması ve idari açıdan özerk olmalarıdır.¹⁵²

Kemal Gürüz'ün hazırladığı raporda Türkiye'nin bilim ve teknoloji sistemi içinde üniversitelerin konumuna da değinilmiştir. Raporda konuyla ilgili olarak şu noktalar vurgulanmıştır: "Türkiye'de hiçbir dönemde bilim ve teknoloji politikası tespit edilerek uygulanmamıştır. Ancak, Türkiye'de bu tür politikaların uygulanarak bilim ve ileri teknolojilere dayalı uluslararası pazarlarda rekabet gücü olan bir sanayi yapısının oluşmasının gerekli ve bunun kaçınılmaz olduğu üzerinde geniş bir mutabakat oluşmuş ve strateji tartışmaları başlatılmıştır. Bunun için devletin imalat

¹⁵¹ TÜSİAD:1994, s.147

¹⁵² Ekonomi Forumu,a.g.e.,s.16

sanayiye girmeden aktif bir düzenleyici rol üstlenmesi şarttır... Bilimsel ve teknolojik Ar-Ge alanında Türkiye'nin para ve insangücü kaynaklarının yetersizliği kadar önemli olan husus bu alandaki uygulamaların ülkenin genel ekonomik politikasının asli unsurları olarak görülmemesi ve Ar-Ge sisteminin tümüyle bir üretim faktörü olduğunun henüz tam anlamıyla farkına varılmamış olmasıdır... Ülkenin bilimsel ve teknolojik Ar-Ge sistemi esas itibarı ile üniversitelerde yapılan faaliyetlerden oluşmaktadır.”¹⁵³

Kamu sektöründeki Ar-Ge faaliyetleri için iki kurumdan bahsedilmiştir: TÜBİTAK ve KOSGEB. Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu, 1963 yılında temel fen bilimleri, mühendislik, sağlık bilimleri tarım ve ormancılık alanlarında;

- Üniversitelerdeki, diğer kamu kurum ve kuruluşlarındaki ve özel kuruluşlardaki araştırma ve geliştirme projelerine rekabete açık şekilde aynı ve mali destek sağlamak;

- Kendi kuracağı merkez ve enstitülerde araştırma ve geliştirme projeleri yürütmek;

- Bilim adamları ve araştırmacılar yetiştirmek;

- Bilimsel ve teknolojik gelişmeleri izleyerek bu konulardaki bilgilere ulaşmak ve bilgileri yurt içinde yaymak amaçları ile kurulmuştur. KOSGEB ise 1990 yılında, ülkenin ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanmasında, küçük ve orta ölçekli sanayi işletmelerinin payını ve etkinliğini, rekabet güçlerini ve düzeylerini yükseltmek, sanayide entegrasyonu ekonomik gelişmelere uygun şekilde gerçekleştirmek amacıyla kurulmuştur.

¹⁵³ TÜSİAD: 1994, s. 217-220

Özel sektördeki Ar-Ge faaliyetleri yükseköğretim sektöründen sonra ikinci gelmektedir. Ancak raporda hem özel hem de kamu sektöründe, ülkemiz sanayinin yapısının esas olarak teknoloji transferine dayalı olduğu vurgulanmaktadır. Sanayi kesimindeki Ar-Ge faaliyetlerinin cılızlığının Türkiye'nin bu konudaki en önemli sorunlarından biri olduğu belirtilmiştir. "Teknoloji transferi ve yabancı sermaye yatırımları teknoloji açığını kapatmak bakımından gereklidir. Ancak teknoloji transferi ve yabancı sermaye yatırımları ile birlikte, özellikle stratejik önemi olan elektronik ve enformatik gibi sektörlerde Ar-Ge faaliyetlerinin geliştirilmesinin de önemle ele alınması şarttır. Yabancı sermayenin bu konudaki isteksizliği bilinen bir husustur."¹⁵⁴ Ülkemizde bilimsel ve teknolojik Ar-Ge faaliyetlerinin finansmanı ile ilgili başlıca yasal düzenlemeler şunlardır: vergi erteleme, vergi muafiyeti, bağış ve yardımlar, gümrük muafiyeti, Geliştirme ve Destekleme fonu , DPT tarafından uygulanan Teşvik Tedbirleri.

Üniversitelerdeki araştırma faaliyetlerinin başlıca kaynakları olarak katma bütçenin makine-teçhizat faslında yer alan ödenekler ve bu amaçla alınan dış krediler; kütüphane ödenekleri; katma bütçenin transferler faslında yer alan araştırma fonu ödenekleri ile döner sermaye gelirlerinden ayrılan paydan oluşturulan araştırma fonu; TÜBİTAK'ça sağlanan finansman; DPT tarafından teknolojik projeler faslından proje karşılığı verilen araştırma fonuna aktarılan ödenekler; Savunma Sanayi Müsteşarlığınca proje karşılığında sağlanan finansman; Döner sermaye kanalı ile kamu kurum ve kuruluşları ile özel kuruluşlara yapılan hizmet ve projelerden sağlanan gelirler sayılmıştır. Raporda, bu konuda İTÜ ve ODTÜ'deki çok az sayıda istisna dışında döner sermaye çerçevesinde yapılan hizmetleri bilimsel

¹⁵⁴ a.g.e.,s.224

ve teknolojik Ar-Ge faaliyeti olarak saymanın mümkün olamayacağı belirtilmiştir. Türkiye’de uluslararası endekslerce taranan bilimsel dergilerdeki yayın alanlarına bakıldığında bu yayınların ortalama %94’ünün fen, sağlık, ziraat-orman ve mühendislik alanlarında olup sosyal bilimler alanındaki yayın sayısının çok az olduğu belirtilmiştir. Ayrıca 1992 değerlerine göre ortalama olarak ülkemizdeki her altı öğretim üyesinden sadece birinin uluslararası düzeyde yayın yapabildiği belirtilmiştir. Rapor mevcut insan gücü ve parasal olanaklar göz önüne alındığında ülkemizde sadece dört,beş tane araştırma ağırlıklı üniversite olabileceğini vurgulamış ve bu üniversiteleri de İTÜ, ODTÜ, Boğaziçi Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi ve Bilkent Üniversitesi olarak belirtmiştir.Bu konuda pek çok akademisyen üniversitelerin araştırma ve öğretim faaliyetlerinin birbirinden ayıramayacağını ileri sürmüşlerdir. “Sanayinin olgunlaştığı ve teknoloji yoğun üretimin ön plana geçtiği günümüz koşullarında,yükseköğretimin alanı,faaliyet türü itibarı ile öğretim ağırlıklı olmaktan uzaklaşarak,araştırma ağırlıklı bir konuma gelmiş ve bu bağlamda da söz konusu kurumların finansman yöntemi de radikal bir değişime uğramıştır.Böylece,birbirleri ile yarışan sermaye kesimleri,aralarındaki teknoloji savaşını,yükseköğrenim kurumlarını kendi hakimiyet alanlarına alarak yürütmeye yeltenirken, aynı anda da faaliyet maliyetinin önemli bir bölümünü kamu kesimi üzerine yıkmaya çalışmışlardır.”¹⁵⁵

Çeşitli yazarlarca da ülkemizde ciddi bir bilim politikası olmadığı savunulmaktadır. “Bugün devletin ciddi ve samimi bir bilim politikası güttüğünü söylemek mümkün değildir.Tam tersine, bugün devleti yönetenler, kendilerini bir tür manevi kalkınma hevesine kaptırarak, son derece kapsamlı ve sistemli bir “Din

¹⁵⁵ Ekonomi Forumu,**a.g.e.**,s.28

Politikası” gütme yolunu seçmişlerdir.Nitekim,bu politikanın etkileri ve belirtileri yalnız radyo ve televizyon programlarında değil, ilk ve orta öğretimde okutulan ders kitaplarında, hatta TÜBİTAK içinde açıkça görülmektedir.”¹⁵⁶ Yine aynı yazara göre bugün Türk toplumunun yöneldiği ana değerler, bilimsel araştırma hevesini kamçulamadığı gibi, en yetenekli gençleri bilim dışı mesleklere yöneltmekte, böylece negatif bir seleksiyona yol açmaktadır.¹⁵⁷ Bilim ve Teknoloji ile ilgili olarak 1994 tarihli raporda genel ekonomik politikanın bir parçası olan bilim ve teknoloji politikasının tespit edilip uygulanması; bilim ve teknolojinin politik platformda sahibi olması gerektiği savunulmuştur. Ayrıca sanayi kesimindeki bilimsel ve teknolojik Ar-Ge faaliyetlerinin kamu kaynaklarından desteklenmesi gerektiği ileri sürülmüştür. Meltem Kayıran Dikmen de tezinde bilim ve teknoloji politikalarına ağırlık verilmesi gerektiğini savunmaktadır.Fiziki yatırımlarla sosyal alanlara yapılan yatırımların birbiriyle çelişmediğini,birbirini tamamlar nitelikte olması gerektiğini vurgulamaktadır.Eğitimi sadece karlılık temelinde tanımlayan bir bakış açısından uzaklaşıldığı anda,eğitim yatırımlarıyla fiziki yatırımlar da birbirine alternatif yatırımlar olmaktan çıkacağını belirtmiştir.¹⁵⁸

1994 tarihli Rapor,Yükseköğretim Kurulu’nun yapısı ve yetkileri ile ilgili olarak da öneriler getirmektedir. Buna göre, Kurul üyelerinin üçte biri bilim, kültür, sanat, sanayi, ticaret ve finans alanlarında temayüz etmiş özel sektör mensuplarından; üçte biri devletin yükseköğretimle ilgili DPT, Hazine ve Dış Ticaret, Maliye, Sanayi ve Ticaret, Savunma ve Milli Eğitim Bakanlığı gibi organlarının üst düzey yöneticilerinden; üçte biri de yönetim görevi

¹⁵⁶ Hüseyin Batuhan,”Türkiye’nin Bir Bilim Politikası Var mı?”, **Yükseköğretimde Sorunlar ve Çözümler**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990,s.77

¹⁵⁷ a.g.e.,s.83

¹⁵⁸ Meltem Kayıran Dikmen,a.g.e.,s.225

olmayan,uluslararası düzeyde yayınları bulunan üniversite mensuplarından oluşacak şekilde düzeltilmelidir. Hükümet kanadından gelenlerin üyelik süreleri, görevleri ile sınırlı olmalıdır. Yükseköğretim bütçesi TBMM'nin hibesi şeklinde olmalıdır. Kadro sistemi ve personel rejimi Yükseköğretim Kurulu'nca çeşitli üniversitelere göre belirlenmeli ve üniversiteler bu oranlara göre ve belirli alt ve üst sınırlar içinde kalmak koşulu ile akademik personel istihdamında serbest olmalıdır.Fakülte,enstitü ve yüksekokul kurulması konusundaki yetki özel üniversitelerde o üniversitenin mütevelli heyetinde olmalıdır. Ancak bunların faaliyete geçmeleri ve faaliyetlerini sürdürmeleri kurul'un onayına tabi olmalıdır. Kar amacı gütmeyen özel kuruluşlar da yüksekokul ve enstitü kurabilmelidir.¹⁵⁹

Raporun en önemli önerilerinden biri üniversitelerin yapısı ile ilgili. Buna göre üniversiteler, toplumda temayüz etmiş kişilerden oluşacak yönlendirme kurullarınca belirlenecek genel esaslarla yönetilmelidir.Bu kurulların temel görevleri, rektörü ve diğer yöneticileri atamak, rektöre destek olmak ve gerektiğinde görevden almak,Üniversitenin gelişme plan ve stratejisini belirlemek, yıllık bütçesini hazırlamak ve tespit edilen hedeflere ulaşılmasını denetlemektir.Yönlendirme kurulunun tamamının aynı anda değişmemesi ve gelişmiş üniversitelerin yönlendirme kurullarında rektör dışında öğretim üyesi bulunmaması da önerilmiştir.Burada üniversitelerin kurullar dışındaki tüm yönetim kademelerine seçimle değil, çok geniş katılımcı bir yaklaşıma dayalı atama yoluyla gelmesi önerilmektedir. Üniversitenin temel akademik icra birimi bölüm olarak tanımlanmalı, bölüm başkanı karar yetkileri ile donatılmalı ve bir bölümdeki tüm öğretim üyelerinden oluşan bölüm kurulunun toplanma ve çalışma esasları

¹⁵⁹ TŪSİAD:1994,s.253-254

düzenlenmelidir.¹⁶⁰ Üniversitenin büyüklüğüne göre en az üç en çok yedi tane rektör yardımcısı olması önerilmektedir. En az ikisinin profesör unvanlı olması diğerlerinde öğretim üyesi şartı aranmayıp, kamuda görevli olanların da ücretsiz izinli veya sözleşmeli çalışabilecekleri belirtilmektedir.

Akademik terfilerle ilgili olarak çalışmada her üniversitede bir “Akademik Değerlendirme Komitesi” kurulması önerilmektedir. Muhtelif bilim alanlarında uluslararası düzeydeki bilimsel dergilerde yayınları bulunan yurtiçinde veya yurtdışında görevli profesörlerin listesi her yıl Türkiye Bilimler Akademisi’nce hazırlanarak üniversitelere gönderilmeli; ilgili üniversitenin akademik değerlendirme komitesi, adayların dinleyicilere açık olarak verecekleri seminerleri dinleyip gerekli gördüğü hallerde adaylarla mülakat da yaptıktan sonra vardığı sonucu bir rapor halinde üniversite yönetimine sunmalı ve son karar bu rapora göre verilmelidir. Ayrıca doktorasını alan bir kişinin aynı üniversitede yardımcı doçentliğe atanmasının istisnai bir durum olarak mütalaa edilmesi aksi takdirde bunun yol açtığı içten beslemenin üniversitemizi çöküntüye götüreceği belirtilmiştir.¹⁶¹

Akademik personele uygulanacak ücret politikası ile ilgili akademik unvan ile kadro kademe ve derecesine göre ücret ödemek yerine, ücretler bilim alanları ve öğretim üyelerinin kendi alanlarında evrensel ölçülere göre değerlendirilen performanslarına göre tespit edilmelidir. Bunun için öncelikle kişinin insanca yaşamasına yetecek bir taban ücreti bulunmalıdır. “Elit eğitim ve araştırma ağırlıklı üniversiteler ile kütleli eğitim ağırlıklı üniversiteler için ayrı ayrı oluşturulacak objektif ölçü ve kriterlere göre öğretim üyelerinin toplam performansları bölümden başlayarak çeşitli yönetim kademelerinde her yıl değerlendirilmeli ve bir eşik değeri

¹⁶⁰ TŪSİAD:1994,s.255

¹⁶¹ TŪSİAD:1994,s.257

aşan öğretim üyelerine bu değerlendirme uyarınca ve bir ölçüde bu değerlendirmelerle orantılı olarak ülkemiz koşullarına normalize edilmiş uluslararası ölçülere göre verilecek ek ücretler, akademik değerlendirme komitesinin önerisi üzerine, üniversite yönetim kurulunun da görüşleri alınarak yönlendirme kurulunca tespit edilmelidir.”¹⁶²

Ekim 2000 tarihli Bilgi Üniversitesi Kurucu Vakfı olan Bilgi Eğitim ve Kültür Vakfı'nın Yönetim Kurulu Başkanı Latif Mutlu tarafından hazırlanan “Yükseköğretimin Finansmanı” adlı raporda da Cumhuriyetin ilanından önce ülkemizde kurulan yabancı okullar övülmüştür. En seçkin yöneticilerimizin bugün hala bu okullarda yetiştiği söylenmekle birlikte bu okulların hangileri olukları belirtilmemiştir. Bugün eğitimdeki en büyük sıkıntının halen yürürlükte olan mevzuat olduğu, sisteme yön veren yasaların Cumhuriyetin kuruluş yıllarındaki heyecanla, yeni bir ulus yaratmak amacıyla merkezî ve devletçi bir görüşle düzenlenmiş oldukları belirtilmiştir. 2000 tarihli raporun en önemli vurgusu daha giriş bölümünde yapmış olduğu saptamadır: “İlk ve ortaöğretimde nitelik, yükseköğretimde nicelik sorunumuz var.”¹⁶³

İlk bölümde eğitimin ekonomik ve sosyal kalkınma ile olan ilişkisi üzerinde durulmuş, Türkiye'nin verdiği eğitim niceliksel ve niteliksel ele alınarak, OECD ülkeleri ile karşılaştırılmıştır. Buna göre rapordaki bazı rakam ve bilgiler şöyledir: lise mezunlarının mezun oldukları yıl üniversiteye girme şansları %20'den az. Kazananların %15'i yerleştirildiği eğitim dalını beğenmeyerek tekrar sınava girmekteler. Artan talebi karşılayabilmek için açık öğretim (uzaktan yükseköğretim) bulunmaktadır. Fakat bu sistem bizim öğrencilerimiz tarafından fazla tercih

¹⁶² TŪSİAD:1994,s.258

¹⁶³ TŪSİAD:2000,s.20

edilmemektedir. İnternette yapılan uzaktan eğitim de YÖK'ün önderliğinde oluşturulan "Akademik Ağ (ULAKNET)" sistemi ile yaygınlaştırılmaya çalışılmaktadır. Üniversitelerin özerk olma şartlarından biri kendi öğrencilerini seçip alması iken bizde 1974'ten bu yana toplu sınav yapılmaktadır. Bu bölümde özellikle, yükseköğrenim görmek için başvuran öğrenci sayıları ile kabul edilen ve geri çevrilenler üzerinde durulduğu belirtilmiştir. Buna göre de ÖSS'ye başvuran 5 öğrenciden birinin şansı varken diğerleri açıkta kalıyor. Eğitim talebine cevap verecek altyapıyı henüz oluşturamadığımızdan sınavlara giren adayların %70'ini geri çeviriyoruz. Bu nedenle yükseköğretim ve üniversite kurumları önünde yığılmalar oluşmuştur. Eğitimin ekonomik kalkınma ve sosyal gelişmedeki işlevi anlatılırken işsizliğin en yüksek oranda görüldüğü kesimin ortaokul ve lise mezunları olduğu belirtilmiştir. İşgücü katılım oranı %85,9 ile fakülte ve yüksekokul mezunları arasında en yüksektir. En düşük düzeyde de %31,8 ile orta dengi meslek okulları gelmektedir. Rapor Dünya Bankası'nın 1996'da yayımladığı "Eğitim Yatırımlarının Karlılığı" isimli rapordan da alıntılar yapılmıştır. "Eğitim düzeyi yükseldikçe, kişinin geliri de kademeli olarak artıyor. Eğitimsiz kişiler erken yaşlarda kazanç elde etmeye başlamakta ve kazançları ömür boyu fazla bir yükselme göstermiyor. Yükseköğrenim görenler 22 yaşından sonra gelir elde etmeye başlıyor ve gelirleri hayat boyu artarak devam ediyor."¹⁶⁴

Eğitim bütçeleri ve eğitim giderleri alt başlığında, her şeyi devletten beklememiz ve özel eğitime gerekli önemi ve teşvikleri vermememiz nedeniyle, zorunlu eğitim hükmüne karşı 15 yaş yukarısı nüfusta 6,5 milyon insanın okuryazar olmadığı açıklanmaktadır. Okul öncesi eğitimle, yükseköğretimde okullaşma oranları

¹⁶⁴ TÜSİAD:2000, s.37

dünya ortalamasının altında kalmaktayız. “1998’de İngiltere’nin eğitim bütçesi 63 milyar dolar, Fransa 90,5, İtalya 93,5, Almanya 111 milyar doları eğitime harcıyordu. Oysa ki bizim konsolide bütçemiz bile, bu ülkelerin eğitim bütçesinden daha azdı, 56 milyar dolar!”¹⁶⁵ Yine rapora göre artan yükseköğretim talebini hiçbir devletin yalnız başına karşılaması mümkün olmadığından öğrenci katkı payları da giderek yükseltilmekte ve yaygınlaşmaktadır.

“Eğitimin Finansmanı” başlıklı bölümde devletin eğitim görevinden bahsedilerek bunun sadece devletin görevi olmadığı, eğitim alan bireylerin de yararlandıkları oranda eğitim giderlerine katkıda bulunmalarının gerekliliği üzerinde durulmuştur.OECD, raporlarında eğitime yapılan kamu harcamalarının eğitimde eşitsizlik yarattığı bunun için azaltılması gerektiğini ileri sürerken, OECD ülkelerinin eğitime yapılan kamu harcamalarını artırıyor olması çelişkili değil midir?

Çin, Japonya ve İngiltere’nin eğitim sistemleri de kısaca anlatılmıştır. Çin eğitim yasasındaki çok muğlak olan “öğrenciden eğitim ücreti toplamak” ibaresi Türkiye’deki Milli Eğitim Temel Kanunu ile karşılaştırılmıştır. Japonya’da da yükseköğretimde öğrencilerin %81’inin özel eğitime devam ettikleri belirtilmiştir. Ancak Japonya’daki bu sistemin İkinci Dünya Savaşı sonrası ülkelerin yeniden yapılandırılması için gelen Amerikalı uzmanlarca oluşturulduğu unutulmamalıdır.

Bölümde kısaca Milli Eğitim Şurası kararlarına, Kalkınma Planlarına ve Siyasi Parti Programlarına değinilmiştir. 1996 tarihli 15. Şura’nın “özel yüksek öğretimin yaygınlaştırılması için Anayasanın 130. maddesinde öngörüldüğü biçimde, vakıflar dışında da gerçek ve tüzel kişilere yükseköğretim kurumu açma imkânı tanınmalıdır” kararı raporda italik koyu harflerle yer almaktadır. Kalkınma Planları

¹⁶⁵ TÜSİAD:2000, s.44

ile ilgili olarak 7. Beş yıllık planın “zorunlu eğitim dışında her kademedede hizmetten yararlananların, maddi güçleri ölçeğinde eğitimin finansmanına katılmasını sağlayacak düzenlemelere ihtiyaç bulunmaktadır.” İfadesi ile “Her eğitim kademesinde özel öğretim kurumlarının artırılmasına yönelik yeni düzenlemelere ihtiyaç bulunmaktadır.” ifadesi konuyla ilgili bulunarak rapora alınmıştır.¹⁶⁶

TÜSİAD raporlarından biraz uzaklaşarak 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı’nın bu konuda neler getirdiğine bakmak yararlı olabilir. İnsan kaynaklarının geliştirilmesi alt başlığının 664. maddesi şöyledir: “Bütün eğitim kademelerinde özel eğitim kurumlarının artırılmasına yönelik ihtiyaçlar devam etmiş ve bu kurumlardaki öğrencilerin toplam öğrenci sayısındaki payı %1,7 düzeyinde kalmıştır.”¹⁶⁷ “Yükseköğretim kurumlarındaki finansman kaynakları geliştirilecek ve çeşitlendirilecek; etkin bir harç-burs-kredi sistemi kurularak ödeme gücüne bağlı olarak öğrencilerden alınan eğitime katkı paylarının yükseköğretimin finansmanında kaynaklardan biri haline gelmesi sağlanacaktır.”¹⁶⁸ “Özel Öğretim Kurumları Kanunu, çeşitli teşvik imkânlarını kapsayacak şekilde yeniden düzenleyecektir.”¹⁶⁹

Parti programlarında yer alan eğitimle ilgili görüşlere bakıldığında partilerin programlarında genel olarak herkese açık, sürekli ve parasız eğitim ve fırsat eşitliği vaat edilmektedir. Ayrıca eğitimin Türkiye’nin en önemli sorunu olarak kabul edilmesi, diğer sorunlarının çözülmesinin, eğitim sorununun halledilmesine bağlı olduğunun kabul edilmesi ve eğitim görevinin sadece devlete ait olmadığı görüşleri de yapılan ortak vurgudur. AKP programında kamu kaynaklarının tahsisinde birinci önceliğin eğitime yapılacak yatırımlara verileceği, eğitimde fırsat eşitliğinin her

¹⁶⁶ TÜSİAD:2000, s.85–86

¹⁶⁷ VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, www.dpt.gov.tr, s.81

¹⁶⁸ VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, s.84

¹⁶⁹ VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, s.85

geçen gün yok olduğu, eğitim sisteminin ideolojik kavgaların arenası haline geldiği belirtilmiştir. “Temel Eğitim Hizmetlerinin verilmesi pilot uygulamalarla merkezi idarenin taşra birimlerine ve yerel yönetimlere aktarılacaktır. Milli Eğitim Bakanlığı ise denetleyici, düzenleyici ve standart oluşturucu bir konuma getirilecektir.”¹⁷⁰ “Üniversiteye giriş sınavında tüm lise ve dengi okul mezunlarına fırsat eşitliği sağlanacaktır.” Özel sektörün eğitim yatırımları ile ilgili planda şu ifade bulunmaktadır: “Özel sektörün eğitim yatırımlarında bulunmasını sağlamak amacıyla özendirici düzenlemeler yapılarak özel öğretim kurumları yaygınlaştırılacak ve mevcut okulların %100 kapasite ile çalışmalarını temin eden düzenlemeler yapılacaktır. Başarı kıstası esas alınarak maddi durumu iyi olmayan ailelerin çocuklarının da özel okullarda okuyabilmelerini sağlamak amacıyla devlet tarafından hizmet satın alınması yoluna gidilecektir. Talep oluşturularak özel sektörün eğitim yatırımlarına kaynak ayrılması temin edilecektir.” Üniversitelerin bir işletme gibi düşünüldüğü ise programda yer alan şu ifadeden anlaşılmaktadır: “Üniversitelere yerel yönetimler, odalar ve işadamları ile şirket kurabilmeleri ve ortak projeler yapmaları fırsatı yaratılacak, yerel yönetimler ve özel sektörün üniversiteler ile ilişkilerinin geliştirilmesini sağlayacak düzenlemeler yapılacaktır.” Ayrıca “Vakıf üniversiteleri desteklenecektir. Bu üniversitelere bütçeden yapılan maddi desteğin esasları yeniden belirlenecektir.” denilmektedir.¹⁷¹

2000 tarihli rapora göre yasal mevzuatımızda mutlaka değiştirilmesi gereken yasa maddeleri var. Bunlar nasıl olmalı? Değiştirilmesi neden gerekir? Yine rapora göre değerlendirebiliriz.

¹⁷⁰ www.belgenet.com/parti/program/ak_1.html, 20.8.2005

¹⁷¹ a.g.e

Değiştirilmesi önerilen düzenlemelerden biri 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 38.maddesidir. Bu maddede yükseköğretimin paralı olduğu, başarılı ama maddi imkânları elverişli olmayan öğrencilere yardım yapılacağı yazılıdır. Bu maddedeki “başarılı” ve “maddi imkânları elverişli olmayan” ifadelerinin muğlâk olduğu belirtilmiştir. Bunların yerine şu biçim önerilmektedir:“Yükseköğretim paralıdır. Yıllık geliri, DİE'nin saptayacağı yoksulluk sınırının altında olan ailelerin çocuklarının öğrenim ücretleri ve harçları devletçe borç olarak, yıllık geliri yoksulluk sınırının iki katından az olanlardan talep edenlerin öğrenim ücretleri kredi olarak öğrenci adına okuduğu öğrenim kurumuna ödenir.”¹⁷²

Değiştirilmesi önerilen düzenlemelerden bir diğeri 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun 43., 46. ve Ek 18. maddeleridir. 43. maddede “yükseköğretim harca tabidir” ifadesi vardır. Önerilen şekil ise “yükseköğretim paralıdır” olmasıdır. Aslında bu maddenin değiştirilmesi ile yapılmaya çalışılan, kamu hizmeti olarak görülen ve bir çeşit vergi kabul edilen harca tabilik anlayışının tamamen değişmesidir. Eğitim, böylece kamu hizmeti alanından tamamen çıkarılarak işletme modeli ile özel alana konulmaktadır.

46.maddenin 3. fıkrası da değiştirilmesi önerilen maddelerden biridir. Bu fıkra, öğrenciler tarafından istenecek miktarı, istekleri halinde, ödeme güçlüğü çekenler için verilecek krediyi, Kredi ve Yurtlar Kurumu'nun verebileceğini hükme bağlıyor. Buradaki “ödeme güçlüğü” kavramı da belirsiz bulunmuş ve ilgili fıkranın şöyle değiştirilmesi önerilmiştir:“Yıllık geliri yoksulluk sınırının altında kalan ailelerin çocuklarının öğrenim ücretlerinin tamamı, yıllık gelirleri yoksulluk sınırı ile yoksulluk sınırının iki katı arasında kalan ailelerin çocuklarının öğrenim ücretleri,

¹⁷² TŪSİAD:2000, s.111-112

ailenin geliri ile orantılı olarak devletçe borç olarak okuduğu kuruma öğrenci adına ödenir. Belirlenen limitler ve verilen borç paralar her yıl Maliye Bakanlığı'na tespit edilen “yeniden değerlendirme” usulü ile anapara bulunduktan sonra yıllık %10 faizi ile birlikte öğrenciden alınır.”¹⁷³

Ek madde 18'in değiştirilme gerekçesi vakıf üniversitelerine devlet yardımı yapılmasının haksız rekabete yol açacağıdır. Buna çözüm olarak da vakıflar tarafından kurulmuş yükseköğretim kurumlarının denetim ve gözetimi için Yükseköğretim Kurulu bünyesinde bir fon kurulması önerilmiştir. Buna göre vakıf yükseköğretim kurumları öğrencilerden alacakları öğrenim ücretinin %5'i oranındaki bir parayı kendi hesaplarından her yıl şubat ayı içinde fona yatırmalıdır. Fonda toplanan paralar iki amaç için kullanılabilir:

- 1) Fona ödeme yapan üyelere nakit yardımı ve kredilendirilmesi için;
- 2) Fon gelirinin %50'sini aşmayan kısmı vakıf yükseköğretim kurumlarının denetimi için istihdam edilecek denetim elemanı ve uzmanlarının aylıkları ile diğer denetim giderlerinde harcanmak için.¹⁷⁴ Burada önemli bir çelişki mevcuttur. Vakıf yükseköğretim kurumları zaten öğrencilerden yüksek öğrenim ücretleri almakta ve buna ilave olarak giderlerinin %40'ına kadar olan kısmı da devletten almaktadırlar. Böyle bir fonun kurulması ile devlet yardımı kesilince ,vakıf aracılığı ile de olsa, sadece öğrencilerin ödemeleri ile giderlerini karşılamak durumunda kalacaklardır. O halde haksız rekabeti ortadan kaldırmak için böyle bir fon kurulmadan da devlet yardımı kaldırılıp, yardım ile aynı meblağ kamu üniversitelerinin iyileştirilmesinde kullanılabilir. *

¹⁷³ TUSIAD:2000, s.116-117

¹⁷⁴ TUSIAD:2000, s.118-119

* Aynı fonun bir benzeri özel okullar için de aynı raporda öngörülmüştür.

Değiştirilmesi önerilen son yasal düzenleme, Anayasanın 130. maddesinin 2. ve 10. fıkraları ile maddeye yeni bir fıkra eklenmesi şeklindedir. 130. maddenin 2. fıkrasında sadece kazanç amacı gütmeyen vakıfların yükseköğretim kurumları kurabileceği yazılıdır. Buraya gerçek ve tüzel kişilerin de yükseköğretim kurumu kurabileceklerinin eklenmesi önerilmiştir ki bu tüm raporda savunulan temel görüştür. 130. maddenin 10.fıkrasının da aynı nedenle değiştirilmesi önerilmiştir. Bir de aynı maddeye şu şekilde bir ek fıkra eklenmesi önerilmektedir: “Gerçek ve tüzel kişilerce kurulan özel yükseköğretim kurumları, faaliyetlerini sadece kazanç sağlamak için düzenleyemezler, ancak Türk Milli Eğitiminin amaçları doğrultusunda, eğitim kalitesini yükseltmek, gelişmelerine imkan verecek yatırımlar ve hizmetler yapmak üzere gelir sağlayabilirler.”¹⁷⁵ Bu ifadeler sadece beklenti, temenni niteliği taşıdığından kanımca Anayasaya eklenmesi anlamsızdır. Ayrıca vakıf dışındaki özel kuruluşlar bir yana Türkiye’de vakıfların üniversite kurmaları bile sorgulanmalıdır. Vakıf kurmanın anlamı eğitimin bir tür yarı kamusal mal olarak algılanması çerçevesinde, toplumsal yararlar bölümünün finansmanının karşılanma aracı oluşturmasıdır. Vakıflara yapılan bütçe katkısı, öğrencilerden alınan yüksek paylar, sağlanan vergi indirimi gibi kolaylıklarla vakıflar hizmet maliyetlerinin önemli bir bölümünden zaten kurtulmaktadır. Elllerinde tuttıkları ve geriye kalan sadece yönetim ve yönlendirmedir.

TÜSİAD, Ekim 2003’te “Yükseköğretimin Yeniden Yapılandırılması: Temel İlkeler” raporunu hazırlatmıştır. Rapor, TÜSİAD Sosyal İşler Komisyonu’nun talebi üzerine, Prof.Dr.Üstün Ergüder’in koordinatörlüğünde, beş kişilik bir ekip tarafından hazırlanmıştır. Rapor iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, 1982’den bu yana

¹⁷⁵ TÜSİAD:2000, s. 122

yükseköğretim sistemimizi şekillendiren 2547 sayılı yasa ve YÖK sistemi değerlendirilmekte, daha sonra ileriye dönük ciddi bir reform için gerekli görülen ana ilkeler özetlenmekte, en sonda ise Milli Eğitim Bakanlığı'nın hazırladığı yasa taslağının genel bir eleştirisi yapılmaktadır. Raporun ikinci bölümü ise, TÜSİAD'ın 4 Eylül 2003 tarihinde İstanbul'da Klasis Otel'de düzenlediği “Yükseköğretimin Yeniden Yapılandırılması: Temel İlkeler” raporunun değerlendirilmesi toplantısında yapılan tartışmalar sonucu ortaya çıkan çalışma grubu raporlarından oluşmaktadır.

Uluslararası bilimsel yayın endekslerinde Türkiye'nin performansının yükseldiği, rekabetin bazı üniversitelerin performanslarını uluslararası ölçülere göre tescil ettirmeye yönelttiği, atama ve yükseltmelerde de uluslararası endeks ve kriterlerin performans ölçeği olduğu belirtilmiştir. Burada özel üniversitelerle kamu üniversitelerinin birlikte yer almasının gerçekten rekabet yarattığı tartışılır bir konudur. “Devlet üniversitelerinin giderek kan kaybına ve verimlilik düzeyinde erozyona uğramasına yol açmaktadır. Bu durum, olumsuz bir biçimde vakıf yükseköğretim kurumlarına da yansımaktadır. Zira, karşı taraf gücünü kaybettikçe, vakıf yükseköğretim kurumları da aktif rekabetten uzaklaşma eğilimine girebilmektedir.”¹⁷⁶ YÖK'ün üniversiteleri siyasi gelişmelerden ve hükümetlerin baskısından uzak tutabilmeyi amaçlayan yapısı, 1990'lı yıllarda yaşanan siyasi kutuplaşmanın üniversitelerimize yansımalarını önlemeye yetmemiştir. Rapora göre, bu nedenle sistemde reform meselesi rafa kaldırılmış; YÖK yöneticileri bile üzerinde çalıştıkları değişim taslaklarını (Örneğin özel statülü üniversiteler yasası) gündeme getirmemişlerdir. YÖK, 1995'ten itibaren kalite sürecini ciddi bir çalışma ile sisteme entegre etmeye çalışmış ama bunda da başarılı olamamıştır.

¹⁷⁶ Ekonomi Forumu, a.g.e, s.48

Raporun değişiklik önerdiği tek düzenleme 2547 sayılı yasa değildir. Rapor, yükseköğretim kurumlarını ilgilendiren mali hükümler ve personel rejiminin de değişmesini önermektedir.

“Ne yapmalı” alt başlığında Türk yükseköğretimini iki unsurun şekillendireceği belirtilmiştir. İlki genç nüfus ve nicelik sorunu; ikincisi ise önümüzdeki yıllarda dış dünya ile daha çok entegre olacak bir kapasite için öne çıkarılması gereken nitelik sorunudur. Rapora göre üniversiteleri ve meslek eğitimini tek ve merkeziyetçi bir çatı altında toplayan, bütün ayrıntıları yasayla yönetmeye kalkan bir sistem ancak sıradanlığa prim verecektir. Raporda alınması gereken tedbirler şöyle sıralanmıştır:

- Yükseköğretim yasası, ayrıntıya girmeyen ama olmazsa olmaz ortak ilkeleri içeren bir çerçeve yasası olmalıdır.
- Bir Yükseköğretim Kurulu olmalıdır. Ayrıca YÖK’ün sivilleşmesi doğrultusunda Anayasa’nın 131.maddesi gözden geçirilmelidir.
- Üniversitelerin nasıl yönetileceği, her üniversite için tespit edilecek yönetmeliklere bırakılmalıdır. Toplumla ilişkilendirilmek, sosyo-ekonomik önceliklere duyarlı olmak ve iş dünyasının önceliklerini paylaşmak üzere, tercih edilen ve uygun görülen üniversitelerde ayrı ayrı müteveli sistemine imkan tanınmalıdır. Üniversitelerin kendi özel ilgi ve uzmanlık alanlarında sivrilmeleri, proaktif, rekabetçi ve girişimci olmaları; yerel düzeyde, yani üniversitelerin müteveli heyeti tarafından yapılacak üst yönetici atamaları sayesinde, pasif suya sabuna dokunmayan ve üniversitenin iç çıkar gruplarına duyarlı, önceliği herkesle iyi geçinmek olan yönetici türünün üremesine fırsat vermeyecektir.

- Gelişmekte olan üniversiteler için ABD'deki Kaliforniya veya New York State sistemine benzer bir sistem tasarlanabilir. Ülkenin çeşitli yörelerinde bulunan gelişmekte olan üniversiteler bu sistemin kampusları olarak düşünülebilir. Türkiye için önerilecek sistemin mütevelli heyeti YÖK veya YÖK'ün bir alt kuruluşu olabilir. Yine YÖK'ün koyduğu performans kriterlerini karşılayan kampuslar, akredite olarak düşünülen, kendi yasa veya yönetmelikleri ile yönetilen üniversite statüsüne geçebilirler.

- Vakıflar üniversite kurmaya gerek kalmadan, lisansüstü diploma ve dereceler veren kurumları hayata geçirebilmelidir.

- Devlet üniversitelerinde akademik ve idari personelin sözleşmeli statüde olmaları teşvik edilmelidir. Sözleşmeli personele verilecek cazip maaş farkı, dinamizm sağlanmasına ve mesleki liyakat ilkelerini uygulamaya yardımcı olacak; “devlet memuru akademisyen” statüsünün de eritilmesini sağlayacaktır.¹⁷⁷ Bu öneri öğretim üyelerinin sisteme tam olarak uymalarını gerçekleştirmek amacıyla getirilmektedir. “Yükseköğretimin ticarileştirilmesinin öğretim üyesi açısından uygulaması, sözleşme sistemi ve hatta referans endeksi gibi yan mekanizmalarla birlikte karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'deki uygulama biçimi ile devlet üniversitelerine göre yüksek ücretli akademisyenlerle beslenen bu sistem öğretim üyelerinin sisteme tam olarak uymalarını gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır.”¹⁷⁸

Raporun sonuç bölümünde bütün üniversiteler için tek tip bir yapı öngörmenin doğru olmadığı belirtilmiştir. Gündemdeki Yükseköğretim Yasa Taslağı olması gerekenden uzun, üniversitelerin kendilerine bırakılması gereken ayrıntılara

¹⁷⁷ TŪSİAD:2003,s.24-27

¹⁷⁸ Ekonomi Forumu,a.g.e.,s.13

giren, her kurumda tek tipliği yaratmaya çalışan bir metin olarak değerlendirilmektedir. TÜSİAD, yükseköğretim sistemi ile ilgili yapılması gerekenleri kısa orta ve uzun vadede olmak üzere önermektedir.

- Kısa vadede, hükümetin YÖK ve ÜAK ile anlaşarak 2574 sayılı Yasa'nın mali konularla ilgili hükümlerinin değiştirilmesi önerilmektedir.

- Orta vadede, Anayasa'nın ilgili maddelerinin değiştirilmesi ve kısa bir çerçeve yasası çıkarılarak yükseköğretimin ana unsurlarının düzenlenmesi önerilmektedir. Ayrıca yapılacak bir kamu reformu ile yükseköğretimde sözleşmeli personel çalıştırılmasına imkan verecek düzenlemeler yapılması önerilmektedir.

- Uzun vadede, yönetmelik veya kararname ile her üniversite için kendi şartlarına uygun düzenleme yapılması ve özel statüde devlet üniversiteleri, mütevelli heyetle yönetim, işletme hakkının devri gibi düzenlemelere ve uygulamalara başlanması önerilmektedir.

Raporun ikinci bölümü, TÜSİAD'ın 4 Eylül 2003'te düzenlediği Yükseköğretimin Yeniden Yapılandırılması: Temel İlkeler raporunun değerlendirilmesi toplantısında yapılan tartışmalar sonucu ortaya çıkan çalışma grubu raporlarından oluşmaktadır. Bu raporlara kısaca değinecek olursak "Üst Kurulların Yapısı ve Yetkileri Çalışma Grubu" görüşü şöyledir. "Yeni kurulacak üst kurullarda (YÖK ve ÜAK) güvenilirlik ve verimlilik ön planda düşünülmeli, iki kurulun görev ve yetki alanları kesin hatlarla ayrılmalıdır. (YÖK, İdari ve mali konular; ÜAK, akademik konular). Üniversitelerin üst kurullar nezdindeki bağımsızlığı artırılmalı ve böylece, yasal sınırlar ve ortak ölçütler çerçevesinde farklı

ve özgün üniversite modellerinin birbirlerini tamamladığı ve birbiriyle rekabet ettiği yeni bir yükseköğretim sisteminin oluşmasına olanak sağlamalıdır.”¹⁷⁹

“Üniversite Yönetimi Çalışma Grubu” görüşüne göre, rektörün kurullardaki yönetim ve liderlik yetkileri dışlanmamalıdır. “Yönetişim” kavramının üniversite için çok yakın bir model olduğu, çünkü hem etkin yönetimin hem de meslektaşlar topluluğu olgusunun bağdaştırıldığı bir yer olduğu vurgulanmıştır. Takıma dayalı liderlik kültürünün çok önemli olduğu belirtilmiş bu nedenle rektör- dekan- bölüm başkanı ilişkileri ve göreve getirilmeleri üzerinde durulmuştur. Bu grup, bir çerçeve yasası anlayışı içinde, üst yönetim modellerinin tespitini üniversitelere ve dolayısıyla YÖK tarafından onaylanacak her üniversitenin iç yönetmeliğine bırakılmasını önermektedir. Rektörün yetkilerinden olan akademik personelin görev yerinin değiştirilmesi kısıtlanmalıdır. Ayrıca yine bu gruba göre rektör yetkilerini yönlendirme için kullanılmalı, kaynakları ise birimler yönetmelidir.¹⁸⁰

“Üniversitelerin Mali Açından Yeniden Yapılandırılması Çalışma Grubu”, Türk Üniversitelerinin KİT'lere dönüştüğünü vurgulamaktadır. Yeni düzenlemenin yöneticilere güven esasına dayanmasının gerektiği, idari ve mali denetimin etkin işleyişi azaltacak düzeyde olmaması gerektiği vurgulanmaktadır. Yeni düzenlemenin maliyet-fayda bilincini yerleştirmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu ara başlığın altında konu çok çarpıcı biçimde açıklanmıştır: “girişimci bir yaklaşımla, ürettiği mal ve hizmetleri, öğrencilerine ve topluma satmak, bağış toplamak; hasılatı maksimum, maliyeti minimum yapmak anlayışı yerleşmelidir.”¹⁸¹ Mali özerklik sağlanmalıdır. Raporda bunun için şöyle bir sistem savunulmaktadır: Yükseköğretime ayrılacak

¹⁷⁹ TŪSİAD:2003, s. 41

¹⁸⁰ a.g.e., s. 44-46

¹⁸¹ a.g.e., s. 49

kaynakların belirlenmesinde Maliye Bakanlığı ve DPT söz sahibi olmalı, ama bu kaynağın üniversiteler arasında dağılımı belli kriterlere göre YÖK tarafından yapılmalıdır. Tüm gelirler tek bir havuzda toplanmalı ve dağılımı da üniversite organları ve ilgili birimlerin katılımıyla yapılmalıdır. Mali konuda raporda yer alan şu ifade dikkate çekicidir: “Yöneticiler,tüm akademik ve idari personel kaynak yaratmak zorunda olduğunu anlamalı ve girişimci üniversite rasyonu yerleşmelidir”¹⁸² Yine aynı gruba göre üniversitelerde sözleşmeli akademik ve idari personel çalıştırılabilmeli, bunların ücretleri üniversite tarafından belirlenmeli ve üstün performans sergileyen personel, daimi statüye geçirilmelidir.

“Kurumsal Özerklik, Bilimsel Özgürlük ve Sorumluluklar Çalışma Grubu” görüşüne göre üniversiteler kendi stratejik planlarını belirleyebilmeli ve bunu zamanla değişecek şartlara göre kendi yapacakları yönetmeliklerle güncelleştirebilmeleri sağlanmalıdır. Ayrıca üniversitelerin idari yapılarının ayrıntılarının belirlenmesi, kanunun ana esaslarına uymak şartıyla üniversitenin kendi yapacağı bir takım yönetmeliklere bırakılmalıdır.

“Yükseköğretimde Hizmetlerin Değerlendirilmesi Çalışma Grubu” görüşüne göre, üniversitelerin geleneksel eğitim ve araştırma misyonunun yanında “topluma hizmet” gibi bir üçüncü görevi vardır. Üniversitelerin bunu yapabilmeleri için yasal düzenlemelerin, öğretim üyelerinin zamanlarının %20’sini uygulamaya ayırmalarına (özel veya kamu sektöründe haftada bir gün görevlendirme) imkan vermesi önerilmektedir.Sanayide uzun süreli görevlendirme hususlarında da teşvikler sunulabilmesi önerilmektedir. Etkin araştırma yönetimi ile belirli konularda yoğunlaşmak, sosyal ve ekonomik faydaya dönük, çözüm üreten araştırmalar

¹⁸² a.g.e., s. 49

yapmak teşvik edilmelidir. Hesap verebilirlik konusunda, üniversitelerin kendilerini kanıtlayabilmek için topluma rapor vermek, kaynakları nasıl kullandıklarını izah etmek, faaliyetlerini gerekçelendirmek zorunda oldukları belirtilmiştir. “Şeffaflık ve hesap verebilirlik üniversite içi gerginlikleri de en aza indirecektir. Burada hesap verme ile geliştirme (iyileştirme) arasındaki dengeye; işbirliği ile rekabet arasındaki dengeye; iç ve dış değerlendirme arasındaki dengeye ve süreç ile içerik arasındaki dengeye dikkat edilmesi gerekir.”¹⁸³ Bu çalışma grubuna göre yasada bu konuda mutlaka belirtilmesi gereken noktalar bulunmaktadır. Bunlar şöyledir:

- Üniversitelerin topluma karşı şeffaf ve hesap verebilir olduğunun beyan edilmesi.
- Üniversitelerde misyonların ve stratejik planların tüm sosyal paydaşların görüşleri alınarak oluşturulması.
- Kalite güvence ve değerlendirme sisteminin kurulması ve hiyerarşik yapıdaki yerlerin ve mekanizmaların belirlenerek duyurulması.
- İdari ve mali şeffaflığı, katılımcı yapıyı, yetki ve sorumlulukları, kendi bünyelerine uygun bir şekilde yorumlayarak ilgili yaklaşımların oluşturulması ve duyurulması. (örneğin bütçe kullanımının ana hatlarının web sayfasına konması)
- Araştırma ve geliştirme fonksiyonuna bir rektör yardımcısı başkanlığında sahip çıkılması, tüm periyodik yayınlarla araştırma faaliyetlerinin toplumla paylaşılması.

Ayrıca araştırma ağırlıklı üniversiteler / fakülteler / bölümler oluşturulması ve bu birimlere ek sorumluluk ve kaynak verilmesi önerilmiştir. Tıp fakültelerinin

¹⁸³ a.g.e., s.53

üniversiteden ayrılması ya da ayrı bir yasa maddesiyle düzenlenmesi gerektiği de dile getirilmiştir.

12 Eylül'e kadar Türkiye'de yükseköğretim kamu hizmeti sayılıyor ve parasız olarak veriliyordu. YÖK ile birlikte yükseköğretim yarı- kamusal bir hizmet olarak tanımlanmaya başlandı. Burada “yarı-kamusal” ile kastedilen, bir kişinin yükseköğretim görmesi sonucu toplumun yanı sıra, kendisinin de fayda elde etmesidir. Dolayısıyla kişi bu bireysel faydanın maliyetine katlanmak zorundadır. TÜSİAD'ın yükseköğretimle ilgili hemen tüm raporlarında bu söylem dile getirilmiştir ve yükseköğrenim görmüş kimselerin kazançlarının miktarı yükseköğrenim görmeyenlerle karşılaştırılmıştır. Tahmin edilebileceği gibi bu karşılaştırmalarda yükseköğrenim görenlerinki kat kat üstün çıkmıştır. YÖK yasasında değişiklik öngören tasarının 62. maddesine göre eğitim öğretim maliyetinin öğrenci tarafından katkı payı olarak karşılanacak kısmın, öğrenci başına cari hizmet ödeneği miktarının yarısı kadar olması mümkün kılınmıştır. Oysa burada önemli bir çelişki mevcuttur. Faruk Alpkaya bu çelişkiyi şöyle açıklamaktadır: “Üniversiteye giren bir kişi verilen hizmet sonucu kaçınılmaz bir biçimde diploma almaya hak kazanmamaktadır. Öğrenimi süresince emek harcamakta ve kendini geliştirerek emeğinin, niteliğini yükseltmesi sonucu diploma almaya hak kazanmaktadır... Dolayısıyla bireysel fayda, verilen hizmetin kaçınılmaz bir sonucu değil, verilen hizmetten yararlananın harcadığı emeğin karşılığıdır.”¹⁸⁴ Oysa eğitim hakkı, evrensel, bölünmez ve öteki insan haklarıyla karşılıklı ilişki içinde olan bir insan hakkıdır. Eğitim kapitalist mülkiyete bağlı olarak kazanılan bir ayrıcalık,mutlu bir insan azınlığının kullanabileceği bir meta değildir. “Bir insana satın alma gücü

¹⁸⁴ Faruk Alpkaya, “YÖK'ün Yeni Dönemi ya da Kemal Gürüz Ne Yapmak İstiyor?”, **Eğitim: Ne İçin? Üniversite. Nasıl? YÖK: Nereye?**, Ütopya Yayınevi, Ankara, 1999, s. 110

ölçüsünde eğitim hakkı tanımak , onu düşmesi kesin olan bir uçağa bindirmekten ya da tedavisi yarıda kesilen bir hasta konumuna düşürmekten farklı değildir.”¹⁸⁵ Bu konuyla ilgili belirtilmesi gereken önemli noktalardan biri de TÜSİAD’ın yine yükseköğretimle ilgili raporlarında ödeme güçlüğüne düşen öğrencilere kredi ve burs sağlanması ve hiçbir öğrencinin parasızlık yüzünden eğitiminin kesilmemesi gerektiği yönündeki telkinlerdir. Oysa bunun da bir çözüm olamayacağı kanısındayım. Katkı miktarı yükselirken bu konudaki talepler de artacak ve kamudan eğitime ayrılan pay gittikçe kısıldığından devlet bunu karşılayamaz hale gelecektir. Alpaslan Işıklı, devletin öğrenim hakkını parasız karşılaması yerine soruna burs ve kredi ile çözüm bulmaya kalkışmanın, Fak-Fuk-Fon ve yeşil kart uygulamalarında da görüldüğü üzere, keyfiliği ve sadaka anlayışının diriltilmesine zemin hazırlayan sakıncaları beraberinde getireceğini haklı olarak dile getirmiştir. “Bugüne kadarki burs ve kredi uygulamalarında, gerçek gereksinim içinde bulunan öğrenciler yerine nüfuzlu ailelerin çocuklarının yararlandırılmış olduklarına dair gözlemler, azımsanmayacak ölçüdedir. Öte yandan, öğrenim hakkının önüne aşılmaz bir duvar gibi dikilen mali engellerin, öğrencileri bir takım paralı sözde tarikatların kucağına itmesi veya ciddi bunalımlara sürüklemesi olasılığının büyümesi başlı başına bir sorun olarak karşımızdadır.”¹⁸⁶

Neo-liberal politikaların dayattığı ve de TÜSİAD raporlarında sıkça geçen ‘girişimci üniversite’ olarak tanımlanan yeni yapılanma önem kazanmaktadır. Bu yapılanmada üniversite-sanayi işbirliği vazgeçilmez bir unsur olarak çıkıyor karşımıza. Aslında bu söylem üniversiteleri, neo-liberal politikaların eğitim

¹⁸⁵ Seçkin Özsoy, “Yükseköğretimde Ticarileşme Süreci ve Hak Söylemi”, **Özgür Üniversite Forumu**, sayı 17, Ocak – Mart 2002 s. 94

¹⁸⁶ Alpaslan Işıklı, “Yükseköğretimin Özelleştirilmesi” **Mülkiye**, Cilt: XXVI, sayı 234, s. 13

harcamalarının kısıtlanmasına paralel olarak, onları kaynak sıkıntısından kurtarmak için piyasaya iş yapan girişimciye döndürme çabasıdır özetle. Bu yeni model nasıl işlemektedir? Metin Özüğurlu bu süreci şöyle açıklıyor: “Artık araştırma sorunsalı finanse edilebilir proje diline aktarılabildiği ölçüde ancak araştırma sorunsalı olabilir. Bu çok önemli bir nokta. Geçmişte finanse edilebilir proje önceliği, dayatması olmadan araştırma sorunsalları, bilim insanının kendi kuramsal ve politik tercihleri çerçevesinde oluşturuldu. Artık öyle değil. Finanse edilebilir projeler haline gelemeyen hiçbir araştırma yapılabilir değildir... Doğrudan doğruya şu önerilmektedir: üniversite-sanayi işbirliği konsepti içerisinde araştırmacı doktora tezinde tez konusunu belirlerken, sanayinin önündeki sorunlardan birini alacaktır. Finansmanına da ilgili sanayi kuruluşu katkıda bulunacaktır. Sadece finansmanına katkıda bulunmakla kalmayacak, tez izleme sürecinde oluşturulacak komitede de kendi alanında inkişaf etmiş sanayici yer alacak, müdahalede bulunacaktır. Bu güdümlü üretimdir.”¹⁸⁷ Burada TÜSİAD’ın yükseköğretimle ilgili raporlarında sürekli olarak vurguladığı elit üniversite-kitle üniversitesi ayrımını da bu konuyla bağlantılı olarak ele almak gerekiyor. 1. sınıf üniversite olarak dile getirilen üniversitelerin (elit üniversite, girişimci üniversite, araştırma üniversitesi vb.) şirketlerle birlikte Ar-Ge çalışmalarında uzmanlaşması, uygulamalı araştırmalarla temel araştırmaların entegrasyonu, teknoloji transferi ve bu birikimlerin uyarlanıp yaygınlaştırılmasından sorumlu tutulmaları isteniyor. 2. sınıf olarak nitelenen kitle üniversitelerinin ise sadece mezun verebilecek bir mesleki eğitimle sınırlı yapıya büründürülerek ucuz işgücü niteliğinde teknik eleman yetiştiren üniversiteler olması istenmektedir.

¹⁸⁷ Metin Özüğurlu, “Laiklik Savunusu ve Çağın Gereklere Görünüşünün Arkasındaki Gerçek: Piyasaya Bağımlı Üniversite”, www.evrenselbasim.com/kultur/95d.html, 09.09.2005

TÜSİAD'ın 1994'te yayınladığı “Türkiye’de ve Dünyada Yükseköğretim, Bilim ve Teknoloji” raporunda öğretim üyesi olmayan kişi/kişilerin rektör yardımcısı olabilecekleri; bu kişiler kamuda görevli iseler ücretsiz izinli sayılacakları değilse sözleşmeli olarak çalışacakları ve en üst profesör düzeyinde aylık alacakları şeklindeki öneri Kemal Gürüz’ün 1997’de hazırladığı YÖK tarafından yayınlanan yasa tasarısında hemen yer bulmuştur.

Özerklik konusunda hem TÜSİAD’ın 1994 tarihli ve hem 2003 tarihli raporlarında bürokrasi ve kontrol mekanizmalarının azaltılması önerilmektedir. Özerklik eskisi gibi, bilimsel bilgi için demokratik bir yönetim için özerklik anlamında değil, ticari ve mali özerklik anlamında kullanılmaktadır. Sık sık üniversitelerin kendi kaynaklarını yaratmaları, bütçelerinin tek kalem olması vb. düzenlemeler de bu konuyla bağlantılı olarak ele alınmalıdır. Ayrıca siyasal iktidara bağımlı kılınan bir üniversite ne kadar özerkse belli bir sermaye grubunun güdümündeki üniversite de o kadar özerktir.

YÖK tasarısında yer bulan TÜSİAD önerilerinden biri de, üniversitelerdeki kürsülerin (anabilim dallarının) kaldırılması ve bölüm sistemine geçilmesidir. Faruk Alpkaya’ya göre bu uygulama üniversitenin bir kamu kurumu olmaktan çıkartılıp, ticari işletmeye dönüştürülmesi sürecinde doğrudan etkileri olacak bir düzenlemedir. “Üniversitenin işlerini göreceğ güçlü bir rektörlük ve altta da bölümler yaratılıyor. Tek tek bölümlere kendi içinde inisiyatif tanınarak sermaye ile yakın ilişkiye girmesinin zemini hazırlanıyor. Diğer hizmetlerin de rektörlük bünyesinde

toplanması, üniversitenin hizmetlerini rektörlük eliyle ticarileştirilmesi yolunu açacaktır.”¹⁸⁸

TÜSİAD raporlarında sıklıkla göze çarpan kavramlardan biri de “yönetişim”. Bu kavramın ne olduğuna dair verilecek cevap “şeffaflık, hesap verme ve katılımı içeren, tepeden inme değil, aşağıdan katılımı gerçekleştiren karar alma mekanizmalarının yer aldığı, kısaca daha demokratik bir yönetim biçimi” şeklindedir. TÜSİAD’ın oluşturmaya çalıştığı yükseköğretim sisteminde bir şeyler perdelenmeye çalışılır gibi bu kavram sıkça kullanılmaktadır. “Yönetişim” kavramının gerçekte içerdiklerine bakıldığında nasıl bir sistemin yaratılmak istendiği daha netleşmektedir. Yönetişim, uluslararası kuruluşların ulusal siyasetleri belirlemesi ve bu rotanın dışına çıkmayacak kurumlar ve yapılanmalar oluşturmalarıdır. Uluslararası devlet dışı kuruluşlardan beslenen ulusal bir sivil toplum yaratmak; bu sivil toplumun, uluslararası kuruluşların istediği biçimde düzenlemelerin olabilmesi için baskı unsuru olmaları ve işsizlerin, yoksulların bu politikaya direnmelerinin engellenmesi böylece kalkınmaya yerel olanın dahil olması ulaşılmak istenen asıl amaçtır. “Dünya Bankası’nın yönetim programı, iki hat üzerinden gelişmektedir. Bunlardan birincisi, uluslararası sermayenin uzun dönemli çıkarlarını korumaya yönelik, yasal ve siyasal düzenlemelerin yerine getirilmesi, bu düzenlemeler sayesinde piyasa ekonomisine uygun bir piyasa demokrasisi modeli yaratma girişimi; İkincisi ise, yoksulun ve çevrenin korunması konuları etrafında sivil toplum unsurlarını devreye sokarak, yapısal uyum programlarının sosyal

¹⁸⁸ Faruk Alpkaya, “Rota IMF ve Dünya Bankası Tarafından Çiziliyor. Sadece Onu Uygulayacak Ara Kademe İhtiyaç Var.”, www.evrenselbasim.com/kultur/95d.html, 09.09.2005

risklerinin azaltılması, bu programa bir siyasal meşruluk zemininin sağlanması.”¹⁸⁹ Dünya Bankası, devlet dışı örgütlere doğrudan para aktarmayıp, borç verdiği hükümetleri desteklediği projelere devlet dışı örgütleri dahil etmek yolunda yönlendirmektedir. Yani zincirin ana halkası olan Dünya Bankası projelerinin, zincirin son halkası olan yoksullarla buluşması, yoksulların katılımına açılması için ara halkalar olarak hükümetin ve devlet dışı örgütlerin yer alması gerekmektedir.¹⁹⁰ TÜSİAD da bu oluşumun bir parçası olarak düşünülmelidir. IMF ve Dünya Bankası tarafından geliştirilen yapısal uyum politikalarının eğitim açısından temel yönelimi üniversite eğitiminin bireysel getirisinin toplumsal getirisinden daha fazla olduğu yönündeki vurgudur. Bu nedenle bu bedelin bireyler tarafından ödenmesi savunulmaktadır. Ayrıca kamu kaynaklarının eğitim harcamalarına yetmediği gerekçe olarak sunulmakta ve özel sektörün eğitim hizmetini sunmasının, sınırlı olan eğitim arzını artıracığı telkin edilmektedir.

Burada gözden kaçırılmaması gereken çok önemli bir husus bulunmaktadır. Eğitimin sermaye tarafından sunulması tam olarak gerçekleşmemektedir. Çünkü arz edilen bu hizmeti, toplum içinde ancak bu hizmeti karşılayacak çok sınırlı bir kesim talep etmektedir. Kitlelerin artan yoksullaşmasına paralel olarak özel eğitimden yararlanan kesim ABD’de bile beklenen düzeyin çok altındadır. Pek çok Avrupa ülkesinde de özel yükseköğretimin sistem içindeki payı sıfır veya sıfıra yakındır. Özel yükseköğretim kurumlarına kayıtlı öğrenci sayısının toplam öğrenci sayısına oranı bakımından bu pay, Almanya, İngiltere ve Macaristan’da %1’in çok altında, Avustralya’da %1, İsveç’te %3, Avusturya’da %4’tür. Özel sektörün kalesi sayılan

¹⁸⁹ Filiz Çulha Zabcı, “Dünya Bankası’nın Küresel Pazar İçin Yeni Stratejisi: Yönetişim” **SBF Dergisi**, Cilt 57, Temmuz-- Eylül 2002, NO. 3 s. 161-162

¹⁹⁰ **a.g.e.**, s. 171

ABD’de bile bu oran ancak %18’dir. Aynı oran, Filipinler’de %85, Kore’de %78, Endonezya’da %63, Kolombiya’da %61’dir.¹⁹¹ “Öyle anlaşılıyor ki kendi ülkelerinin öğrencilerine eğitimi bir kamusal hizmet olarak sunmakta özenli davranan yeryüzünün varlıkları, genellikle gelişmekte olan ülkelerin öğrencilerinin, paralı özel öğretimin kıskacında tutulmasında herhangi bir sakınca görmemektedirler.”¹⁹²

Özel üniversitenin kamunun yükünü hafifleteceği yolundaki sav da kurmacadan ibarettir. Metin Özuğurlu’nun bu savı çürüten çok önemli bir karşılaştırmalı örneğini aktarmayı gerekli görüyorum. “Amerika’da kamu ve özel üniversitelerin birlikte yer aldığı 125 araştırma üniversitesinde, araştırmaların %88’i federal bütçe tarafından karşılanmaktadır. Kitleselleşen yükseköğretim talebinin ana yükünü kamu üniversiteleri üstlenmektedir. Lisans öğrencilerinin 3/4’ünden fazlası kamu üniversitelerinde kayıtlıdır. Her yıl en önemli 50 araştırmadan 37’si kamu üniversitelerince gerçekleştirilmektedir. 60 özel üniversite, lisans öğrencilerinin %4’ünü bünyelerinde barındırmaktadır. Türkiye’de ise 22 özel üniversitenin toplam büyüklüğü yerleşik bir kamu üniversitesi kadardır. Arazi ve altyapıdan, bütçe ve öğretim elemanı kaynağına kadar, esas olarak kamu desteği ile kurulan ve varlığını sürdüren 22 özel üniversitede, Türkiye’deki toplam lisans ve yüksek lisans öğrencilerinin yaklaşık %8’i yer almaktadır, aynı oran doktora öğrencilerinde %2 dolayındadır.”¹⁹³ Taner Timur, üniversitelerimizin içinde bulunduğu durum ile ilgili olarak “küreselleşme” olgusuyla “devletçi” geleneğimizin bir kavga verdiklerini belirtmektedir. “Günümüzde YÖK ekibi, evrensel model diye ABD üniversitesini Türkiye’ye empoze etmek istiyorlar. ABD’nin gerek sosyo-ekonomik yapısı gerekse

¹⁹¹ Kemal Gürüz, ÖSYM, Yayınları, Ankara, 2001’den aktaran Alpaslan Işıklı, “Üniversite Sisteminde Yol Ayrımı: Demokratik mi Piyasacı mı?”, **Mülkiye**, cilt XXVIII, sayı 242, s. 143

¹⁹² a.g.e., s. 143

¹⁹³ Metin Özuğurlu, “Özel Üniversite: Üniversite Sistemindeki Gedikten Sistemin Kendisine” **Toplum ve Bilim**, 97 Yaz, 2003, s. 279

tarihi gelişim modeli ve gelenekleri açısından Türkiye'ye en uzak ülke olduğunu unutarak dogmatik bir tavır takınıyorlar.”¹⁹⁴ YÖK'ün Türkiye'de toplumsal güçlere ve siyasal geleneklere ters düşen -küreselleşmenin Avrupa ülkelerinde bile henüz kabul ettiremediği- bir şirket-üniversite paradigmasını uygulamaya çalıştığını; demokratik, özgür ve yaratıcı bir üniversitenin ulusal, kalkınmacı ve barışçı bir politika ile kurulabileceğini belirtmektedir.

¹⁹⁴ Taner Timur, **a.g.e.**, s.365

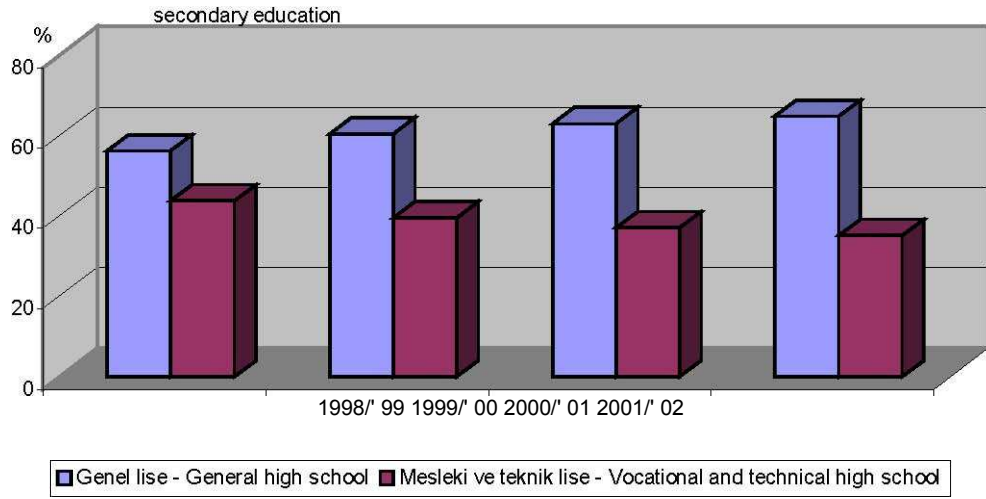
SONUÇ

Son yıllarda eğitim eşitliğinin önemli oranda ortadan kalktığı görülüyor. Buradaki sorunu sadece eğitimin özelleştirilmesi olarak ele almak sorunu çok basite indirgeyerek gerçeği görememek olur. Eğitim artık sermayenin tekelinde tanımlanmakta ve onun boyunduruğu altında uygulanmaktadır. Oysa oluşturulmak istenen eğitim sistemiyle uzun vadede değil toplumun,sadece sermaye sınıfının bile beklentileri karşılanamaz. Küçük bir öğrenci azınlığına ileri araştırmaların yapıldığı seçkin üniversitelerde, öğrencilerin büyük çoğunluğuna ise diplomalı işsizlerin yetiştirildiği kitle üniversitelerinde yükseköğrenim yaptırmak demokratik eğitim hakkı anlayışına sığmayacağı gibi, toplumun uzun vadede gelişimine de engel olur. Sermaye kendi karını ençoklaştıracak, gelişimini sağlayacak bölümleri teşvik ederken, bu bölümlerden mezun olacak öğrenciler de maddi getirisi yüksek olan işlere yönelecektir.Felsefe, sosyoloji, tarih, öğretmenlik vs. gibi alanlarda talep düşecek; tüm bu sonuçlar da toplumun gerilemesini doğuracaktır.

Bugün Türkiye'nin eğitim sisteminde bir dizi sorunla karşı karşıya olduğu yadsınamaz. Dolayısıyla var olan çarpık eğitim sistemi savunulamaz.Eğitim alanında ciddi anlamda reformlar yapılmalıdır.Fakat yapılması gereken bu düzenlemeler,uluslararası kuruluşların dayattığı ve sermayenin bu biçimiyle uygulamaya çalıştığı şekilde olmamalıdır. Kısıtlı kamu kaynaklarının özel eğitim kurumlarına aktarılmasına son verilmelidir. Eğitime bütçeden ayrılan pay artırılmalıdır. Üniversitelerin çeşitli güç odakları karşısında özgürce hareket edebilmeleri sağlanmalıdır. Yeni eğitim sistemi, eğitimi metalaşmaktan kurtaracak, nimetlerini gittikçe daralan bir azınlık yerine kitlelere götürecekt;bunu yaparken de çağa ve aydınlığa açılan, kısaca aydınlanmacı bağımsız, demokratik ve laik bir

toplum yaratma hedefine dönük olmalıdır. Eğitim düzeyleri arasında ayırım yapılmadan,eğitimi salt bir beşeri sermaye olarak görmeden ve sadece büyümeyi artırmada bir araç olarak görmeden;istihdam politikalarını ve bilim-teknoloji politikalarını kapsayacak şekilde bir düzenlemeye gidilmelidir.

GRAFİK 1 : Ortaöğretimde genel lise ve mesleki teknik lise öğrenci oranı

Ortaöğretim içerisinde genel lise öğrencilerinin oranı öğretim yılları itibariyle artarken, mesleki teknik lise öğrencilerinin oranı azalma eğilimi göstermektedir

TABLO 1 : 1923 – 2005 Arası Öğretim Yıllarına Göre Okul Öncesi Eğitimde Sayısal Gelişmeler

Öğretim Yılı	Okul	Öğrenci	Öğretmen
1923-1924	80	5,880	136
1943-1944	49	1,604	63
1963-1964	146	4,767	180
1983-1984	2,784	78,981	4,414
1997-1998	7,532	181,450	10,186
1998-1999	7,976	207,319	11,825
1999-2000	8,571	213,944	15,696
2000-2001	9,249	258,706	16,563
2001-2002	9,643	289,066	18,149
2002-2003	11,314	320,038	18,921
2003-2004	13,692	358,499	19,122
2004-2005	16,016	434,771	22,030

Kaynak: MEB., 2005

TABLO 2 : Yıllar İtibariyle öğrenci sayıları ve okullaşma oranları

Yıl	İlköğretim öğr.say.	Ortaöğretim m öğr.say.	Yükseköğretim m öğr.say.	İlköğretim okul.oranı (%)	Ortaöğretim okul.oranı (%)	Y.öğr. okul.or anı (%)
1980-81	7.008.000	890.000	235.000	77,3	28,4	6,4
1981-82	7.498.000	898.000	238.337	80,6	28,2	6,1
1982-83	7.802.000	903.000	266.000	82,1	28,1	6,5
1983-84	8.134.000	908.000	335.715	83,3	27,9	8,0
1984-85	8.288.000	985.000	417.341	82,9	29,7	9,7
1985-86	8.491.000	1.063.000	469.992	82,9	31,7	10,7
1988-87	8.667.000	1.138.000	505.091	83,8	33,3	11,3
1987-88	8.972.000	1.196.000	523.502	86,1	34,3	11,7
1988-89	9.029.000	1.250.000	582.973	85,9	35,2	12,8
1989-90	9.140.000	1.329.000	673.158	86,2	36,6	14,5
1990-91	9.244.000	1.426.000	736.761	86,5	38,5	15,7
1991-92	9.284.000	1.582.000	796.633	86,4	41,7	16,4
1992-93	9.264.000	1.744.000	900.875	86,1	44,9	18,1
1993-94	9.163.000	1.887.000	1.127.822	85,2	47,7	22,2
1994-95	9.651.072	2.124.298	1.158.517	89,7	53,0	22,1
1995-96	9.564.000	2.223.236	1.225.914	89,8	55,0	23,8
1996-97	9.011.000	2.138.298	1.289.724	84,3	52,7	25,0
1997-98	9.085.000	2.129.969	1.397.595	87,6	53,3	26,8
1998-99	9.581.000	2.296.203	1.452.144	92,8	57,7	27,4
1999-00	10.053.127	2.444.407	1.491.806	97,6	59,4	27,8
2000-01	10.460.000	2.607.000	1.500.000	100,7	64,0	28,0

Kaynak: DPT Ekonomik ve Sosyal Göstergeler 1950-1998, MEB, DPT Sosyal Sektörlerde Gelişmeler kaynakları kullanılarak kretilmiş olup Fatih Türkmen'in "Eğitimin Ekonomik ve Sosyal Faydaları ve Türkiyede Eğitim Ekonomik Büyüme İlişkisinin Araştırılması" DPT uzmanlık tezi, Eylül 2002, s.16 dan aktarılmıştır.

TABLO 3 : Okul türü ve öğretim yılına göre okul / birim, öğretmen / öğretim elemanı, öğrenci ve mezun olan öğrenci sayısı

Okul türü	Öğretim Yılı	Okul / Birim	Öğretmen Öğretim Elemanı	Öğrenci	Mezun
İlkokul	1923/'24	4 894	10 238	341 941	-
	1940/'41	10 596	20 564	955 957	71 854
	1960/'61	24 398	62 526	2 866 501	304 406
	1980/'81	45 660	215 459	5 694 860	951 833
Genel ortaokul	1923/'24	72	796	5 905	-
	1940/'41	238	3 867	95 332	16 089
	1960/'61	745	12 080	291 266	42 686
	1980/'81	4 320	35 913	1 147 512	243 088
İlköğretim -	1999/'00	33 317	325 140	10 028 979	824 789
	2000/'01 2001/'02	36 072 35 052	345 015 372 687	10 480 721 10 477 616	1 071 189 (8)
Genel lise -	1923/'24	23	513	1 241	-
	1940/'41	82	1 544	24 862	5 081
	1960/'61	194	4 219	75 632	11 977
	1980/'81	1 167	41 334	534 605	109 130
	1999/'00	2 656	71 750	1 399 912	295 263
	2000/'01 2001/'02	2 747 2 635	73 418 74 741	1 487 415 1 673 363	289 300 (8)
Mesleki ve teknik ortaokul ve lise	1923/'24	64	583	6 547	-
	1940/'41	103	1 355	20 264	2 995
	1960/'61	530	8 333	108 221	23 507
	1980/'81	1 864	33 969	520 332	101 240
Mesleki ve teknik lise (5)	1999/'00	3 344	75 256	916 438	240 861
	2000/'01 2001/'02	3 544 3 732	71 665 75 078	875 238 906 456	243 652 (8)
Fakülte ve yüksekokul (7),(9)	1923/'24	9	307	2 914	321
	1940/'41	20	967	12 844	1 678
	1960/'61	55	4 071	65 297	6 025
	1980/'81	321	20 917	237 369	31 841
	1999/'00 2000/'01(10)	1 053 1 084	65 204 67 880	1 419 927 1 508 205	212 028 234 181
	2001/'02	1 131	71 290	1 568 384	267 791

(1)18.081997 tarih 4308 sayılı yasa ile 8 yıllık zorunlu eğitime geçilmiştir.

(2) Faal olan okullar kapsanmıştır.

(3) Kadrolu öğretmenler ve öğretmen olmayıp ders okutanlar kapsanmıştır

(4) Lise bünyesindeki okulların öğretmenleri bağlı oldukları lise içerisinde gösterilmiştir.

(5) Açık ilköğretim ve açık lise öğrencilerini de kapsar.

(6) Okul dışından mezun olanları da kapsar.

(7) Önlisans ve lisans öğrencilerini kapsar.

(8) Sistem gereği mezun olanlar 1 yıl sonra elde edilecektir.

(9)Kaynak: Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi Yükseköğretim İstatistikleri,1923-2001

(10) 2000/'01 öğretim yılı fakülte ve yüksekokul mezunlarını kapsar.

Kaynak: T.C.Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2001-02

TABLO 4: Öğrenim Yılı ve Okul Gurubuna Göre Okullaşma Oranı %

	1999/00		2000/01		2001/02		2002/03		2003/04	
	Brüt	Net	Brüt	Net	Brüt	Net	Brüt	Net	Brüt	Net
Eğitim Seviyesi										
İlköğretim	94.30	90.45	96.18	90.80	96.63	89.79	96.40	90.91	98.17	91.95
Erkek	99.89	95.15	99.95	93.62	100.04	92.37	99.48	93.20	100.49	93.57
Kadın	88.45	85.53	92.15	87.78	93.00	87.04	93.11	88.47	95.67	90.21
Orta Öğretim	57.00	39.12	55.96	40.09	60.90	43.16	76.70	43.70	84.04	46.47
Erkek	65.21	42.81	63.44	43.87	68.64	47.29	89.02	48.07	95.98	50.24
Kadın	48.42	35.27	47.97	36.06	52.67	38.77	63.49	39.01	71.19	42.41
Y.öğretim	21.05	11.62	20.77	11.49	21.32	11.49	24.04	12.99	24.08	13.09
Erkek	24.55	12.68	23.87	12.26	24.13	12.58	27.55	13.98	27.49	14.18
Kadın	17.42	10.52	17.53	10.61	18.17	11.07	20.37	11.96	20.48	11.95

Not:Yıl ortası nüfus projeksiyonları kullanılmıştır.

Kaynak: T.C.Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2001-02

TABLO 5: İlköğretimde ve Liselerde Öğretmen Başına Düşen Öğrecni (Kitap) Sayısı

	İlköğretimde Öğretmen Başına düşen Öğrecin Sayısı	Liselerde Öğretmen Başına Düşen Öğrecni Sayısı
Marmara	32	20
Ege	23	18
Akdeniz	26	21
İç Anadolu	24	19
Karadeniz	23	19
Doğu Anadolu	29	20
Gün. Doğu Anadolu	38	27
Türkiye	27	22

TABLO 6: Eğitim Seviyelerine Göre Öğrenci Başına Düşen Eğitim Harcamaları, 2002

	Açıköğretim, açıklise, açıköğretim fakültesi dahil				Açıköğretim, açıklise, açıköğretim fakültesi hariç			
	Harcama miktarı	Öğrenci sayısı			Harcama miktarı	Öğrenci Sayısı		
	(000.000 TL)		(000 TL)	(\$)'	(000.000 TL)			(\$)'
Okul Öncesi	83.215.448	320.038	260.017	171	83.215.448	320.038	260.017	171
Resmi	48.153.105	310.279	155.193	102	48.153.105	310.279	155.193	102
Özel	35.062.343	9.759	3.592.821	2.363	35.062.343	9.759	3.592.821	2363
İlköğretim	7.666.506.354	10.331.619	742.043	488	7.660.995.601	10.111.890	757.623	498
Resmi	7.278.038.742	10.175.751	715.234	470	7.272.527.989	9.956.022	730.465	480
Özel	388.467.612	155.868	2.492.286	1.639	388.467.612	155.868	2.492.286	1.639
Genel Lise	3.004.846.252	2.053.735	1.463.113	962	2.996.613.692	1.588.800	1.886.086	1.240
Resmi	2.855.484.918	1.997.306	1.429.668	940	2.847.252.358	1.532.371	1.858.070	1.222
Özel	149.361.334	56.429	2.646.890	1.741	149.361.334	56.429	2.646.890	1.741
Mesleki-Teknik lise	1.977.142.766	981.224	2.014.976	1.325	1.977.142.766	884.103	2.236.326	1.471
Resmi	1.973.376.336	980.288	2.013.058	1.324	1.973.376.336	883.167	2.234.432	1.470
Özel	3.766.430	936	4.023.963	2.647	3.766.430	936	4.023.963	2.647
Üniversiteler (Önlisans, lisan, Y.lisans, Doktora)	6.573.911.235	1.918.483	3.426.619	2.254	6.549.659.682	1.256.629	5.212.087	3.428

Kaynak: T.C.Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2001-02

TABLO 7: Bölgelere Göre İlköğretimde Kız Öğrecni Oranı 1999-2000

Bölge	K
İç Anadolu	47,43
Marmara	47,09
Ege	47,17
Akdeniz	46,72
Doğu Anadolu	40,70
Güneydoğu Anadolu	41,55
Karadeniz	46,93
Türkiye	45,84

Kaynak: MEB Milli Eğitimde Sayısal Veriler 2000,

TABLO 8: Yükseköğretimde öğretim yılına göre birim, öğretim elemanı, öğrenci ve mezun olan öğrenci sayısı

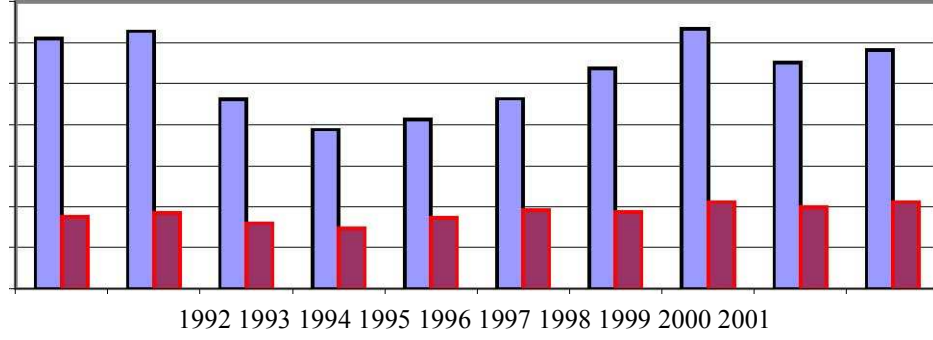
A. Toplam B. Erkek C. Kız

Öğretim yılı	Öğretim Elemanı			Öğrenci			Mezun			
	Birim	A	B	C	A	B	C	A	B	C
1992/'93	473	38 483	25 961	12 522	859 484	563 068	296 416	96 708	58 993	37 715
1993/'94	625	42 475	28 714	13 761	1 083 063	677 635	405 428	116 878	68 714	48 164
1994/'95	741	44 086	29 629	14 457	1 107 320	681 408	425 912	135 346	77 279	58 067
1995/'96	817	50 259	33 779	16 480	1 160 688	706 400	454 288	149 130	84 702	64 428
1996/'97	863	53 805	35 977	17 828	1 222 362	740 584	481 778	168 204	94 913	73 291
1997/'98	937	56 401	37 336	19 065	1 330 241	800 619	529 622	190 321	106 414	83 907
1998/'99	1 006	60 129	39 303	20 826	1 382 149	830 374	551 775	200 582	113 782	86 800
1999/'00	1 053	65 204	42 105	23 099	1 419 927	843 999	575 928	212 028	121 574	90 454
2000/'01	1 084	67 880	43 519	24 361	1 508 205	886 945	621 260	234 181	133 781	100 400
2001/'02	1 131	71 290	45 136	26 154	1 568 384	913 960	654 424	267 791	153 560	114 231

Not. Önlisans ve lisans öğrencilerini kapsar.

Kaynak: T.C.Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2001-02

GRAFİK 2: GSMH içinde MEB ve YÖK bütçesinin oranı

■ MEB

■ YÖK

Milli Eğitim Bakanlığının bütçesinin GSMH içindeki oranı 1991 yılından 1993 yılına kadar artarken bu yıldan sonra azalma eğilimi göstermiş, 1999 yılında en yüksek orana erişmiştir. YÖK bütçesinin GSMH içindeki oranı 1991-2000 döneminde ufak artış ve azalışlar göstermekte 1993 yılından itibaren bu oran azalma eğilimine girmiş, 1997 yılından itibaren de tekrar artma göstermiştir.

Kaynak: T.C.Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2001-02

TABLO 9: Eğitim için ayrılan bütçe ödeneklerinin yıllara göre değişimi.

(Milyar TL)

Yıl	Bütçe Ödenekleri (Cari)			Toplam Eğitim Bütçesinin	
	MEB	YOK	Toplamı	Bütçe Payı (%)	GSMH
1981	147,3	46,5	193,8	12,9	2,42
1982	187,2	54,8	242,0	13,8	2,28
1983	287,7	95,5	383,2	15,2	2,75
1984	341,6	118,2	459,8	14,2	2,07
1985	466,0	151,7	617,7	12,3	1,74
1986	618,5	222,5	841,0	11,6	1,64
1987	928,6	320,6	1.249,2	11,3	1,67
1988	1.794,4	619,9	2.414,3	11,6	1,87
1989	2.967,1	1.050,7	4.017,8	12,2	1,74
1990	8.506,5	2.505,4	11.011,9	17,1	2,77
1991	13.850,2	4.696,0	18.546,2	17,9	2,90
1992	30.357,2	9.122,9	39.480,1	18,9	3,57
1993	57.546,4	16.695,5	74.205,9	22,0	3,72
1994	93.580,5	31.182,8	124.763,3	15,1	3,21
1995	135.572,4	45.232,8	180.805,2	13,5	2,30
1996	257.601,1	92.172,8	349.773,9	9,8	2,37
1997	510.063,6	202.352,4	712.416,0	11,2	2,81
1998	1.243.108,0	422.656,9	1.665.764,9	11,3	3,39
1999	2.130.308,5	676.899,8	2.807.208,3	11,7	3,50
2000	3.350.330,0	1.054.610,7	4.404.940,7	9,3	3,52
2001	4.046.305,6	1.364.901,5	5.411.216,1	11,2	3,53
2002	7.460.991,0	2.495.967,7	9.956.959,7	10,1	3,54
2003	10.179.997,0	3.346.669,0	13.526.666,0	9,2	3,81
2004	12.854.642,0	3.894.070,6	16.748.662,6	11,1	3,99

Kaynak: T.C. Yükseköğretim Kurulu Türk Yükseköğretiminin Bugünkü Durumu. Kasım 2004 s.115

TABLO 10: Yükseköğretime ayrılan bütçe ödeneklerinin yıllara göre değişimi.

Yıl	Yükseköğretim Bütçesinin		
	Toplam Eğitim Bütçesi içindeki Payı (%)	Toplam Bütçe İçindeki Payı (%)	GSMH İçindeki Payı (%)
1981	24,0	3,1	0,58
1982	22,6	3,1	0,52
1983	24,9	3,8	0,69
1984	25,7	3,7	0,53
1985	24,4	3,0	0,42
1986	26,3	3,0	0,42
1987	25,7	2,9	0,42
1988	25,5	2,9	0,47
1989	26,2	3,2	0,45
1990	22,8	3,9	0,56
1991	23,7	4,2	0,69
1992	22,9	4,3	0,84
1993	22,5	4,1	0,90
1994	25,0	3,8	1,10
1995	25,1	3,2	0,90
1996	26,4	2,6	0,80
1997	28,4	3,1	0,80
1998	25,4	2,9	0,86
1999	22,9	2,8	0,84
2000	23,9	2,2	0,84
2001	25,2	2,8	0,89
2002	25,0	2,5	0,89
2003	24,7	2,3	0,94
2004	23,2	2,6	0,93

Kaynak: T.C. Yükseköğretim Kurulu Türk Yükseköğretiminin Bugünkü Durumu. Kasım 2004 s.116

TABLO 11: Toplam eğitime ve yükseköğretime yapılan kamu ve Özel sektör harcamalarının GSYİH'ye oranları (1995).

Ülke	Toplam Eğitim/GSYİH (%)	Yükseköğretim/GSYİH (%)
Almanya	5,8	1,2
ABD	6,7	2,4
Arjantin	4,1	1,0
Avusturalya	5,6	1,8
Çek Cumhuriyeti	5,7	1,0
Danimarka	7,1	1,3
Finlandiya	6,6	1,7
Fransa	6,3	1,1
Hindistan	2,6	0,7
israil	8,3	1,8
isveç	6,7	1,7
italya	4,7	0,8
Japonya	4,7	1,0
Kore	6,2	1,9
Şili	5,6	1,8
TÜRKİYE	2,4	0,9
Yunanistan	3,7	0,8

Kaynak: T.C. Yükseköğretim Kurulu Türk Yükseköğretiminin Bugünkü Durumu. Kasım 2004 s.117

TABLO 12: Toplam eğitime ve yükseköğretime yapılan kamu harcamalarının GSYİH'ye oranları (1995).

Ülke	Toplam Eğitim/GSYİH (%)	Yükseköğretim/GSYİH (%)
Almanya	4,5	1,0
ABD	5,0	1,1
Arjantin	3,4	0,7
Avusturalva	4,5	1,2
Çek Cumhuriyeti	4,8	0,7
Danimarka	6,5	1,3
Finlandiya	6,6	1,7
Fransa	5,8	1,0
Hindistan	2,4	0,6
İsrail	7,0	1,2
İsveç	6,6	1,6
İtalya	4,5	0,7
Japonya	3,6	0,4
Kore	3,6	0,3
Şili	3,0	0,4
TÜRKİYE	2,2	0,8
Yunanistan	3,7	0,8

Kaynak: T.C. Yükseköğretim Kurulu Türk Yükseköğretiminin Bugünkü Durumu. Kasım 2004 s.117

TABLO 13: Öğrenci başına bütçe ödeneğinin yıllara göre değişimi.

Yıl	Öğrenci Başına Toplam Bütçe ödeneği				Öğrenci Başına Cari Harcama (ABD \$)	
	2004 Fiyatlarıyla (Milyon TL)		Cari Fiyatlarla (ABD \$)			
	Örgün	Toplamı	Örgün	Toplam	Örgün	Toplam
1981	4.000,00	4.000,00	2,01	1,932	1,551	1,487
1982	3.164,56	3.164,56	1,88	1,778	1,376	1,297
1983	4.901,96	3.676,47	2,28	2,048	1,738	1,556
1984	3.445,31	3.445,31	1,701	1,494	1,343	1,180
1985	2.414,00	2.414,00	1,27	1,070	965	813
1986	2.595,16	2.162,63	1,27	1,002	990	781
1987	2.424,24	1.818,18	1,263	952	947	714
1988	2.626,40	1.969,80	1,36	1,020	985	734
1989	2.933,87	2.031,14	1,433	1,002	945	661
1990	4.317,20	2.802,39	2,114	1,389	1,522	1,000
1991	4.484,71	2.899,21	2,055	1,319	1,520	976
1992	4.614,65	3.038,91	2,28	1,503	1,761	1,157
1993	5.273,85	3.241,41	2,658	1,632	2,046	1,256
1994	3.575,25	2.092,46	2,025	1,185	1,519	889
1995	2.892,17	1.419,79	1,53	755	1,230	604
1996	3.275,16	1.965,09	1,50	943	1,042	651
1997	3.693,55	2.415,86	2,195	1,435	1,432	937
1998	4.156,66	2.569,21	2,00	1,238	1,328	821
1999	4.168,27	2.643,64	1,92	1,221	1,403	890
2000	4.430,10	2.856,98	1,93	1,247	1,389	896
2001	3.165,88	1.934,81	1,19	727	783	506
2002	3.327,65	2.248,46	1,463	989	1,049	709
2003	3.247,54	2.067,30	2,059	1,311	1,523	969

Kaynak: T.C. Yükseköğretim Kurulu Türk Yükseköğretiminin Bugünkü Durumu. Kasım 2004 s.118

ÖZET

Türk eğitim sisteminde 1990'lı yıllardan bu yana çok önemli bir değişim yaşanmaktadır. Endüstri sonrası toplum olarak ifade edilen aşamada bilgi ve bilgili insan ekonominin en önemli girdileri haline gelmiştir. Kamu yararına çalışan bir dernek olan TÜSİAD da kendi bünyesinde sınıfsal konumunu güçlendirmek adına son yıllarda bu konuda çok sayıda çalışma yapmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde TÜSİAD'ın kuruluşu,yapısı,amaçları ele alınmıştır.1971'de kurulan dernek sadece ekonomik alanda değil,Türk siyasal hayatında da etkili olmuştur.

İkinci bölümde TÜSİAD'ın 1990'dan itibaren eğitim alanında çıkarmış olduğu raporlar ele alınmıştır. Okul öncesi eğitim ile ilgili 2005'te çıkarılan raporda kamunun bu hizmeti ücretsiz olarak yerine getirmesi gerektiği,bu eğitimin bireylerin gelecekteki eğitim seviyesini ve verimliliği artırdığı belirtilmiştir.

Zorunlu öğrenim ve mesleki eğitim konuları 1990 tarihli "Türkiye'de Eğitim" ve "Türkiye'de Mesleki ve Teknik Eğitimin Yeniden Yapılandırılması"adlı raporlarda anlatılmıştır. Bu konuda en büyük sorun olarak kaynak yetersizlikleri ve bütüncül bir eğitim politikası uygulanamaması gösterilmiştir.Çözüm önerileri sunulmuştur.

Yükseköğretim konusu, 1994 tarihli "Türkiye'de ve Dünyada Yükseköğretim Bilim ve Teknoloji", 2000 tarihli "Yükseköğretimin Finansmanı" ve 2003 tarihli "Yükseköğretimin Yeniden Yapılandırılması: Temel İlkeler" raporlarında anlatılmıştır. Bu konuda da var olan sorunlar ortaya konulmuştur.Devlet üniversitelerinde katkı paylarının artırılması, özel kişilerin yükseköğretim kurabilmeleri, yükseköğretim kurumlarının projeler üzerinde şirketlerle çalışmaları ve yükseköğretim kurumlarının yapısında bazı değişiklikler yapılması öneriler arasındadır.

SUMMARY

There has been an essential change in Turkish education system since 1990s. Information and well-informed person have become the most important inputs of economy at the stage named as "post-industrial society". TUSIAD as a foundation working for public benefit, has been realized a lot of works in this field in recent years.

Establishment, structure and aims of TUSIAD have been tackled in the first chapter of this study. The foundation established in 1971 has been effective not only in economy but also in Turkish political life.

Reports published by TUSIAD on education since 1990 have been evaluated in the second chapter. In the report published in 2005 on pre-school education, it was expressed that state should give pre-school education service for free, because this education increases education level of people and productivity in the future.

Compulsory and vocational education issues have been assessed in the reports "Education in Turkey" and "Restructuring Vocational and Technical Education in Turkey" in 1990. In these reports it was argued that the greatest problems in these fields are the lack of resource and non-existence of a comprehensive education policy. Some recommendations for solution of the problems were raised in these reports.

Higher education was handled in the reports "Higher Education, Science and Technology in Turkey and in the World" in 1994, "Financing Higher Education" in 2000 and "Restructuring Higher Education: Basic Principles" in 2003. Existing problems at this subject have been mentioned in these reports. Increasing higher education duties, establishment of private higher education institutions, cooperation of higher education institutions with private companies on projects and making some changes in the structure of these institutions are among the recommendations of TUSIAD.

KAYNAKÇA

RAPORLAR

- Baloğlu,Zekai, **Türkiye’de Eğitim**, TÜSİAD Yayını, İstanbul,1990
- Milli Eğitim Politikaları İncelemesi:Türkiye**,OECD Raporu,MEB,Ankara,1990
- Gürüz, Kemal, **Türkiye’de ve Dünyada Yükseköğretim, Bilim ve Teknoloji**, TÜSİAD Yayını, İstanbul, 1994
- Şimşek, Ali, **Türkiye’de Mesleki ve Teknik Eğitimin Yeniden Yapılandırılması**, TÜSİAD Yayını, İstanbul,1999
- Mutlu, Latif, **Yükseköğretimin Finansmanı**, TÜSİAD Yayını, İstanbul,2000
- Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş:Eğitim,Çalışma Yaşamı ve Siyaset**,TÜSİAD Yayınları,İstanbul,Aralık 2000
- Gürüz, Kemal,**Dünyada ve Türkiye’de Yükseköğretim**,ÖSYM,2001
- **Yükseköğretimin Yeniden Yapılandırılması: Temel İlkeler**, TÜSİAD Yayınları, İstanbul, Ekim 2003
- **Türk Yükseköğretiminin Bugünkü Durumu**,YÖK, Ankara, Kasım 2004
- Meslek Yüksekokullarının Bugünkü Durumu ve Mesleki ve Teknik Orta Öğretim Okullarından Meslek Yüksekokullarına Sınavsız Geçişin Değerlendirilmesi**, YÖK,Nisan 2004
- **Önemli Başlangıç: Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim**, TÜSİAD Yayını, Ankara,Mayıs 2005

KİTAPLAR

- Altunya, Niyazi,**Eğitim Sorunumuza Kuşbakışı Görüş ve Öneriler**,Ürün Yayınları,Ankara,1997
- Arslan, Şükrü, **1 Mayıs Mahallesi-1980 Öncesi Toplumsal Mücadele ve Kent-İletişim Yayınları**, İstanbul, 2004

- Batuhan, Hüseyin, “Türkiye’nin Bir Bilim Politikası Var mı?”**Yüksek Öğretimde Sorunlar ve Çözümler**, Cem Yayınevi, İstanbul,1990
- Buğra, Ayşe, **Devlet ve İşadamları**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003
- Erdoğan,İrfan, **Yeni Bir Binyıla Doğru Türk Eğitim Sistemi Sorunlar ve Çözümler**,Sistem Yayıncılık,İstanbul,2004
- Hatiboğlu,Tahir,**Türkiye Üniversite Tarihi**,Selvi Yayınevi,Ankara,2000
- İnan, Nurkut, “Üniversite ve Yükseköğretim Kavramı Açısından Türkiye’de Gelişmeler” **Yükseköğretimde Değişmeler**, Türk Eğitim Derneği Yayınları, Ankara, 1988
- Sönmez, Mustafa, **Kırk Haramiler: Türkiye’de Holdingler**, Gözlem Yayıncılık, İstanbul, 1987
- Tanilli, Server, **Nasıl Bir Demokrasi İstiyoruz?**, Say Yayınları, İstanbul,1989
- Tekeli,İlhan,**Eğitim Üzerine Düşünmek**,Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları,Ankara,2003
- Timur, Taner, **Toplumsal Değişme ve Üniversiteler**, İmge Yayınevi, Ankara, 2000
- **Eğitim: Ne İçin? Üniversite: Nasıl? YÖK: Nereye?**, ÖES Yayınları, Ütopya Yayınevi, Ankara, 1999
- Yükseköğretimde Özelleştirme Eğilimi : Temel Sorunlar,Yaklaşımlar ve Perspektifler**,Ekonomi Forumu,İstanbul,2000
- Eğitim Bilimleri Bakış Açısıyla Eğitimin Güncel Sorunları ve Çözüm Önerileri**,Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi yayınları,Yayın No :194,Ankara,2004
- Eğitimin Geleceği, Üniversitelerin ve Eğitimin Değişiminin Paradigması**,Edt :Oğuz Babüroğlu,Çev :Zülfü Dicleli,Sabancı Üniversitesi

MAKALELER

- Arcayürek, Cüneyt, Kuran Kursları, **Cumhuriyet**, 31.5.2005
- Arslanoğlu, Rana, “Küreselleşme ve Üniversite”, **Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, c.21, sayı 1, Haziran 2002,s.1-12
- Balbay, Mustafa, **Cumhuriyet**, 30.5.2005
- Demirer, Yücel, “Bir Toplumsal Değişim Barometresi Olarak Üniversite” **Özgür Üniversite Forumu**, Sayı 17, Ocak-Mart 2002
- Göktürk, Atilla, “A.Ş.’nin İş(leri) Yerleri ve Görenleri” **Özgür Üniversite Forumu**, Sayı:17, Ocak-Mart 2002
- Işıklı, Alpaslan, “Yükseköğretimin Özelleştirilmesi” **Mülkiye**, Cilt: XXVI, Sayı 234,s.
- Işıklı, Alpaslan, “Üniversite Sisteminde Yol Ayrımı: Demokratik mi? Piyasacı mı?” **Mülkiye**, Cilt: XXVIII, Sayı: 242,s.141-150
- Okçabol, Rıfat, “Eğitimin Piyasalaştırılması”, **Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafa-I Hukuk Dergisi**, Sayı:1, Ekim 2003,s.42-45
- Özal, E.İhsan, “TÜSİAD 20 Yaşında”, **Görüş Dergisi**, Ocak1992
- Özüğurlu, Metin, “Özel Üniversite: Üniversite Sistemindeki Gedikten Sistemin Kendisine”, **Toplum ve Bilim**, 97 Yaz, 2003
- Özsoy, Seçkin, “Tükseköğretimde Ticarileşme Süreci ve Hak Söylemi”, **Özgür Üniversite Forumu**, Sayı 17, Ocak-Mart 2002
- Zabcı, Filiz Çulha, “Dünya Bankası’nın Küresel Pazar İçin Yeni Stratejisi: Yönetişim”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt:57, Temmuz-Eylül 2002,s.151-179

DiĞER

- Alkan, Haluk, **Türkiye’de Baskı Grupları: Siyaset ve İşadamları Örgütlenmeleri (Odalar-Tüsiad-Müsiad)**, Doktora Tezi, İstanbul, 1998
- Kayıran,Dikmen Meltem,**Eğitimin Büyüme ve Kalkınma Üzerindeki Etkileri**,Doktora Tezi,Ankara,2001
- Alp kaya, Faruk, “Rota IMF ve Dünya Bankası Tarafından Çiziliyor. Sadece Onu Uygulayacak Ara Kademeye İhtiyaç Var.” www.evrenselbasim.com/kultur/95d.html 09.9.2005
- Ercan, Fuat, “Neo-Liberal Eğitim Politikalarının Anatomisi İçin Alternatif Bir Çerçeve” www.egitimsen.ghk.org/tky.htm 07.8.2005
- Özuğurlu, Metin, “Laiklik Savunusu ve Çağın Gerekleri Görünüşünün Arkasındaki Gerçek: Piyasaya Bağımlı Üniversite” www.evrenselbasim.com/kultur/95d.html 09.09.2005
- Türkmen, Fatih, “**Eğitimin Ekonomik ve Sosyal Faydaları ve Türkiye’de Eğitim Ekonomik Büyüme İlişkisinin Araştırılması**” DPT Uzmanlık Tezi, Ankara, Eylül 2002
- Cumhuriyet**,21.12.2005
- AKP Parti Programı, www.belgenet.com/parti/program/ak_1.html 20.8.2005
- “Sermaye Üniversite İlişkisinde Kurumlar:Teknokentler,Sem ve Diğerleri...” www.evrenselbasim.com/kultur/95d.html 09.9.2005
- **VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı**, www.dpt.gov.tr
- www.yok.gov.tr
- www.osym.gov.tr
- www.tusiad.gov.tr